

**SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA YER ALAN
TARİH KONULARININ 1955 YILI ORTAOKUL
TARİH DERS KİTAPLARI İLE KARŞILAŞTIRILMASI**

Ceylan TÜRK
Yüksek Lisans Tezi

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eēitimi Anabilim Dalı
Sosyal Bilgiler Eēitimi Bilim Dalı

Danışman Yrd. Doç. Dr. Ahmet EDİ

AēRI - 2017
(Her Hakkı Saklıdır)

T.C
AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı
Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı

Ceylan TÜRK

SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA YER ALAN TARİH
KONULARININ 1955 YILI ORTAOKUL TARİH DERS
KİTAPLARI İLE KARŞILAŞTIRILMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ahmet EDİ

AĞRI - 2017

T.C.
AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yrd. Doç. Dr. Ahmet EDİ danışmanlığında, Ceylan TÜRK tarafından hazırlanan bu çalışma 12/10/2017 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından. İlköğretim Anabilim Dalı'nda yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Zekerya AKKUŞ

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Ahmet EDİ

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Suat POLAT

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Zekerya AKKUŞ

İmza: [Signature]

İmza: [Signature]

İmza: [Signature]

İmza: [Signature]

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine ait olup;

Enstitü Yönetim Kurulunun 12/10/2017 tarih ve 2017 / 43-11 . nolu kararı ile onaylanmıştır.

12/10/2017

[Signature]
Doç. Dr. Faruk KAYA

Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “*Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Tarih Konularının 1955 Yılı Ortaokul Tarih Ders Kitapları İle Karşılaştırılması*” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Δ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Δ Tezim sadece Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Δ Tezimin 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

12.10.2017

Ceylan TÜRK

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA YER ALAN TARİH KONULARININ 1955 YILI ORTAOKUL TARİH DERS KİTAPLARI İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Ceylan TÜRK

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Ahmet EDİ

2017, 138 sayfa+xiv

Jüri: Doç. Dr. Zekerya AKKUŞ

Yrd. Doç. Dr. Ahmet EDİ

Yrd. Doç. Dr. Suat POLAT

Bu çalışmada, ortaokul 5-6-7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları ile ortaokul 1-2-3. sınıf Tarih ders kitaplarında yer alan tarih konuları ele alınarak, öğretim programları ve ders kitaplarındaki benzerlik ve farklılıkların ortaya çıkarılmasına çalışılmıştır. Öğretim programları ve özellikle ders kitapları üzerinde durulmuştur. Doküman analizi yöntemi ile yapılan bu çalışma, giriş, ders kitapları, kavramsal çerçeve ve ilgili araştırmalar, yöntem, bulgular, yorum, sonuç ve öneriler olmak üzere altı ana bölümden oluşmaktadır. Cumhuriyetten günümüze kadar kullanılan öğretim programlarıyla ilgili bilgiler ekler bölümünde yer verilmiştir.

Çalışmanın amacı; 2015-2016 Eğitim-Öğretim yılı ortaokul 5-6-7. sınıflarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan tarih konuları ile 1955 yılı ortaokul 1-2-3. sınıflarda okutulan Tarih ders kitaplarında yer alan konuların ele alınışlarının dil-anlatım, görsel tasarım, yöntem ve içerik karşılaştırılması yapılarak benzerlik ve farklılıkları ortaya çıkarılmasıdır.

Çalışma doküman analizi yöntemi ile yürütüldüğü için araştırma boyunca amacına yönelik var olan kaynaklar bulunmuştur. Bu kaynaklar ayrıntılı bir şekilde incelenerek gerekli notlar alınmış ve bu doğrultuda değerlendirme işlemi yapılmıştır.

Araştırma sonucunda, ortaokul Sosyal Bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarında yer alan tarih konularının, ünitelerinin ve içeriğinin hafifletildiği, konular bilgi yüklü olmaktan çıkarılarak kısa ve öz bir şekilde ele alındığı görülmüştür. Konuların çeşitli örneklerle ve akabinde sorulan sorularla öğrencilerin ilgisini çekecek biçimde sunulmuştur. Ders kitaplarında Ortaokul Tarih öğretim programında ve ders kitaplarında yer alan konuların ise daha uzun ve içeriği bilgi yüklü olduğu görülmüştür. Konuların birbirinden kopuk ve siyasi tarihin yoğun olduğu, dönemin siyasi atmosferinden etkilendiği, örnekler ve sorularla zenginleştirilmediği görülmüştür. Kullanılan görsellerin sönük kaldığı ve amacına hizmet etmediği, değerlendirme sorularının sadece bir ders kitabında yer aldığı ve işlevini yerine getirilmediği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, Tarih Konuları, Ders Kitapları, Öğretim Programları.

ABSTRACT

Master's Thesis

SOCIAL INFORMATION COMPARISON OF DATE REQUIREMENTS IN THE COURSE BOOKS WITH THE 1955 YEAR SECONDARY DATE COURSE TEXTBOOKS

Ceylan TÜRK

Thesis Advisor: Assist. Assoc. Dr Ahmet EDİ

2017, 138 pages+xiv

Jüri: Associate Prof. Zekerya AKKUŞ

Assist. Assoc. Dr. Ahmet EDİ

Assist. Assoc. Dr. Suat POLAT

In this study, middle school 5.-6.-7. class Social Studies textbooks and middle school 1.-2.-3. The history subjects in the class history textbooks were studied and tried to reveal the similarities and differences in teaching programs and textbooks. Curriculums and especially textbooks are emphasized. This study, which is done by the method of document analysis, consists of six main parts as introduction, textbooks, conceptual framework and related researches, methods, findings, interpretations, conclusions and suggestions. Information about the curriculum used until the day of the Republic was included in the appendix section.

The aim of the study is 2015 academic year middle school 5-6-7. in the Social Studies textbooks taught in the classroom, the subjects of the history of 1955 and the middle schools 1.-2.-3. the similarities and differences have been tried to be revealed by comparing the topics covered in the history textbooks taught in classrooms, language-narration, visual design, methods and content.

As the study was conducted by document analysis and literature review, there were available resources for the purpose of the research. These resources were examined in detail and the necessary notes were taken and evaluated in this direction.

As a result of the research, it has been seen that the subjects of history in the secondary school social studies curriculum and textbooks are handled in a short and concise way by removing the information and the contents of the subjects and their contents. The topics are presented in a way that attracts the attention of the students with various examples and questions asked in the following. The visual materials used in the textbooks are attentive and the integrity is provided by the stated subject. It has been seen through research that the evaluation questions given at the end of the unit become more functional. The subjects in the secondary school history curriculum and textbooks were seen to be longer and loaded with information. It is seen that the subjects are disjointed and political history is intense, influenced by the political atmosphere of the period, not enriched with examples and questions. It has been determined that the images used are unlit and do not serve their purpose, that the evaluation questions are included in only one textbook and are not fulfilled.

Key Words: Social Studies, History, Textbooks, Teaching Programs

ÖNSÖZ

Eğitim bir ülkenin kalkınmasında en önemli araçtır. Bundan dolayı okullarda okutulan ders kitapları, öğretim programları da işlevsel ve birbirini tamamlar nitelikte olmalıdır. Teknolojinin ve bilginin hızla yayıldığı bir dönemde yaşanan değişiklikler ekonomik, sosyal, kültürel alanları etkilediği gibi eğitim, öğretim programları ve ders kitaplarını da etkilemiştir. Sosyal Bilgiler ve Tarih Öğretim programları ve ders kitapları da yaşanan dönemin olaylarından etkilenmiştir.

1955 yılında okutulan ortaokul 1-2-3. sınıf Tarih ders kitaplarında yer alan konular, 2015 yılında okutulan 5-6-7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan tarih konularından içerik, dil-anlatım, konuların dağılışı ve ele alınışlarında farklılıklar yaşanmıştır. Bu çalışma, farklı yıllarda hazırlanmış ders kitaplarında yer alan tarih konularının hem öğretim programları hem de ders kitapları açısından ele alınışındaki farklılıkların ortaya çıkması ve dönemlerin siyasi etkinin yansımalarının hissedilmesi, iki dersin programı arasındaki ilişkinin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmuştur.

Bu çalışmada; bilgisiyle, deneyimiyle ve sabrıyla yardımlarını esirmeyen değerli danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Ahmet EDİ'ye ve yüksek lisansa başladığım ilk günden itibaren tezin hazırlanmasında fikirleriyle bana yol gösteren, çeşitli kaynaklara ulaşmamda bana yardımcı olan değerli hocalarım Sayın Yrd. Doç. Dr. Yusuf SÖYLEMEZ'e, Yrd. Doç. Dr. Ufuk ERDEM'e, Yrd. Doç. Dr. Ahmet UYANIKER'e, Yrd. Doç. Dr. Murat ÇALIŞOĞLU'na, Arş. Gör. Nesimi GÖKŞEN'e, Okt. Fatih CAN'a, Okt. Ecevit BEKLER'e teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Ayrıca tez savunmama katılarak beni onurlandıran değerli öğretim üyelerinden Sayın Doç. Dr. Zekeriya AKKUŞ'a, Sayın Doç. Dr. Ümit ŞİMŞEK'e ve Sayın Yrd. Dr. Suat POLAT'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak da hayatımın her aşamasında olduğu gibi bu tez aşamasında da yardımlarını esirgemeyen, her zaman güvenen ve aldığım kararlarda hep yanımda olan, maddi-manevi desteklerine çok şey borçlu olduğum canım annem Cemile TÜRK'e, ablam Funda TÜRK'e, aileme ve arkadaşlarıma sonsuz teşekkür ederim.

Ceylan TÜRK

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	i
TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLOLAR	ix
KISALTMALAR	x

BİRİNCİ BÖLÜM

1.Giriş	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Amaç	4
1.3. Önemi	4
1.4. Çalışmanın Verileri	5
1.5. Tanımlar	5

İKİNCİ BÖLÜM

2. Ders Kitapları.....	7
2.1. Ders Kitapları	7
2.1.1. Program ve Ders Kitabı İlişkisi	7
2.1.2. Ders Kitaplarının Eğitimdeki Yeri ve Önemi	8
2.2. Sosyal Bilgiler Dersi ve Sosyal Bilgiler Ders Kitapları	14
2.2.1. Sosyal Bilgiler Dersi	14
2.2.2. Sosyal Bilgiler Ders Kitapları.....	15
2.3. Tarih Dersi, Kitapları ve Tarih Dersinin Amaçları	17
2.3.1. Tarih Dersi	17
2.3.2. Tarih Ders Kitapları	18
2.3.3. Tarih Dersinin Amaçları	20

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. Sosyal Bilgiler ve Tarih.....	22
3.1. Sosyal Bilgiler	22
3.1.1. Sosyal Bilgilerin Tanımı	22
3.1.2. Sosyal Bilgilerin Amaçları.....	23
3.1.3. Sosyal Bilgilere Yönelik Yaklaşımlar	24
3.2. Tarih Bilimine Bakış.....	27
3.3. Türkiye’de Tarih ve Tarih Anlayışı	35
3.4. Dönemlerin Eğitim ve Tarih Anlayışı	36
3.4.1.3. Demokrat Parti Dönemi (1950-1960)	45
3.5. Sosyal Bilgiler içinde Tarih	49

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. Yöntem	51
4.1. Araştırmanın Modeli	51
4.2. Evren	51
4.3. Örneklem	51
4.4. Verilerin Toplanması.....	51
4.5. Verilerin Analizi	52

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. Bulgular ve Yorumlar.....	53
5.1. 2005 İlköğretim ve 1949 Ortaokul Programlarına Göre Yazılmış Olan Sosyal Bilgiler ve Ortaokul Tarih Ders Kitaplarındaki Tarih Konularının Ele Alınış Biçimi	53
5.1.1. Sosyal Bilgiler (5.-6.-7. sınıf) 2005 Programına Yönelik Bulgular ve Yorumlar.....	54
5.1.2. Ortaokul Tarih (1-2-3. Sınıf) Ders Kitaplarının 1949 Programına Yönelik Bulgular ve Yorumlar	60
5.2. Aynı Konuların Tespitine Yönelik Bulgular	64
5.2.1. Sosyal Bilgiler (2015) 5. Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Tarih Konularının Tespitine Yönelik Bulgular.....	64

5.2.2. Sosyal Bilgiler (2015) 6. Sınıf Ders Kitabında ve Ortaokul I. Tarih (1955) Ders Kitabında Yer Alan Tarih Konularının Benzer Ünite ve Konuların Tespitine Yönelik Bulgular.....	66
5.2.3. Sosyal Bilgiler (2015) 7. Sınıf Ders Kitabında ve Ortaokul Tarih 2. (1955) Ders Kitabında Yer Alan Tarih Konularının Benzer Ünite ve Konuların Tespitine Yönelik Bulgular.....	80
5.2.4. Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabında ve Ortaokul 3. Tarih Ders Kitabında Yer Alan Tarih Konularının Benzer Ünite ve Konuların Tespitine Yönelik Bulgular.....	90
5.3. Sosyal Bilgiler (5-6-7. 2015) ve Ortaokul Tarih (1-2-3., 1955) Ders Kitaplarında Yer Alan Tarih Konularının Genel Değerlendirilmesi	94

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Sonuçlar ve Tartışma.....	99
Öneriler.....	103
KAYNAKÇA	105
EKLER.....	118
EK 1: Milli Eğitimin Genel Amaçları	118
EK 2: 2005 Sosyal Bilgiler Programı.....	118
EK 3: 1949 Ortaokul Programı.....	123
EK 4: 2015 ve 1949 Milli Eğitim Amaçlarının Benzerlikleri ve Farklılıkları	127
EK 5: Cumhuriyet Döneminden Günümüze Kadar Kullanılan Sosyal Bilgiler Programları.....	127
EK 6: 1924 İlkokul Programında Sosyal Bilgiler	128
EK 7: Ortaokul Programları ve Sosyal Bilgiler.....	135
EK 8: İlköğretim Sosyal Bilgiler Programları.....	136
ÖZGEÇMİŞ.....	1388

TABLOLAR

Tablo 1: Sosyal Bilgilere Üç Farklı Yaklaşım.....	26
Tablo 2: Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 5. Sınıf Öğrenme Alanları, Üniteler, Kazanım Sayıları ve Süreleri.....	55
Tablo 3: Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 6. Sınıf Öğrenme Alanları, Üniteler, Kazanım Sayıları ve Süreleri.....	57
Tablo 4: Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 7. Sınıf Öğrenme Alanları, Üniteler, Kazanım Sayıları ve Süreleri Çizelgesi.....	59
Tablo 5: 1949 Ortaokul Programına Göre Ortaokulların Ders Cetveli.....	61
Tablo 6: 1949 Ortaokul Programına Göre Tarih 1. Sınıf Konu Başlıkları ve Kısa Alt Konu Başlıkları.....	61
Tablo 7: 1949 Ortaokul Programına Göre Tarih 2. Sınıf Konu Başlıkları ve Kısa Alt Konu Başlıkları.....	62
Tablo 8: 1949 Ortaokul Programına Göre Tarih 3. Sınıf Konu Başlıkları ve Kısa Alt Konu Başlıkları.....	63
Tablo 9: Sosyal Bilgiler 2. Ünite Adım Adım Türkiye.....	64
Tablo 10: Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabı ve Ortaokul Tarih I. sınıf Ders Kitaplarında Yer Alan Benzer Üniteler ve Konular.....	66
Tablo 11: 6.Sınıf Sosyal Bilgiler ve Ortaokul 1. sınıf Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Tarih Konular.....	70
Tablo 12: 6. Sınıf Sosyal Bilgiler ve 1. Sınıf Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan benzer Tarih Konularıyla İlgili Sunulan Görsel Malzemeler ve Sayıları....	78
Tablo 13: Sosyal Bilgiler ve Tarih Ders Kitaplarında Yer alan Ünitelerdeki Benzer Tarih Konularıyla İlgili Sunulan Görsel Malzemeler ve Sayılar.....	79
Tablo 14: Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabı ve Tarih 2. sınıf Ders Kitaplarında Yer Alan Benzer Üniteler ve Konular.....	81
Tablo 15: 7. Sınıf Sosyal Bilgiler ve 2. Sınıf Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Tarih Konuları.....	83
Tablo 16: 7. Sınıf Sosyal Bilgiler ve 2. Sınıf Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Benzer Tarih Konularıyla İlgili Sunulan Görsel Malzemeler ve Sayıları....	89
Tablo 17: 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabındaki Ülkeler Arası Köprüler Ünitesinin Tarih Konuları.....	90

KISALTMALAR

CHP : Cumhuriyet Halk Partisi

DP : Demokrat Parti

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

TBM :Türkiye Büyük Millet Meclisi

vb. : ve Benzeri

BİRİNCİ BÖLÜM

1.Giriş

1.1. Problem Durumu

İnsanoğlu toplum içinde yaşadığı bir varlık olduğu için toplumla uyum içinde yaşaması gerekmektedir. Bireye toplumu oluşturan kurum-kuruluşları ve işleyişlerini, bunların birbirleriyle olan ilişkilerini ve hayati becerilerini kazandırmak görevini eğitim kurumları üstlenmiştir. Böylece bireyin toplumla olan bu etkileşimi neticesinde sosyal, kültürel ve psikolojik yönleri gelişerek toplumun her yönden kalkınmasında önemli etki sağlamıştır (Yelken, 2010).

Eğitim, eğitim sisteminin var olduğu andan itibaren yaşanan dönemlerin en sorunlu ve karmaşık alanlarının başında gelmiştir. Bu sorunlar özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinde bilim ve teknolojinin hızla gelişmesiyle daha da artmasına sebep olmuştur. Yaşanılan bu durum Türkiye’yi olduğu gibi dünyayı da çözümlere ve yeni modeller aramaya yöneltmiştir. Çünkü eğitimin amacı; insan yetiştirmek, bireyi bilgilerle donatarak yaşadığı toplumla bütünleştirme sürecidir. Toplumun sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel açıdan kalkınmasında ve bireylerin kendilerini gerçekleştirme ve ifade etmelerinde çok önemli bir yeri olan eğitim, sürekli değişen ve gelişen bu dünyada öğrencilere yaşanan bu değişimlere ayak uydurabilmeleri için gerekli olan bilgi, tutum ve becerileri kazandırarak onların etkin rol oynamalarını sağlanmaya çalışmıştır. Ayrıca ortaya çıkan sorunlara ve toplum ihtiyaçlarına çözüm üretebilecek bireyleri yetiştirmek gibi önemli rolleri de bulunmaktadır (Gök, 1998; Güven, 2014).

Türkiye’de Milli Eğitim sisteminin genel amaçları 14 Haziran 1973’te çıkan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ile belirlenmiş ve eğitimin devlet kontrolünde yapıldığı görülmüştür. Türk Milli Eğitim Sistemi yaygın ve örgün olarak iki kısımdan oluşmuştur. Örgün eğitim, okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarını kapsarken yaygın eğitim ise örgün eğitimin yanında veya dışında düzenlenen eğitim faaliyetlerin hepsini kapsamıştır (MEB, 1973). Örgün eğitim kapsamına giren ilköğretim ilgili 22. Madde: İlköğretim yaşı 6-14 yaşları arası çocukların eğitim-öğretimini kapsar, kız-erkek bütün vatandaşlara zorunlu ve parasızdır. 23. Madde ile ilköğretimin amaç ve görevlerinin Milli Eğitim genel amaçlarına uygun olarak “*Her Türk çocuğuna iyi bir vatandaş olmak için gerekli*

temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıklar kazandırmak ve onu milli ahlak anlayışına uygun olarak yetiştirmek. Her Türk çocuğuna ilgi, istidat ve kabiliyet yönünden yetiştirerek hayata ve üst öğrenme hazırlamaktır.” (MEB, 1973). İlköğretimin belirttiği amaçlar doğrultusunda bireyler yetiştirmek için okullarda verilen derslerden biri de Sosyal Bilgiler dersidir. Bu dersin amaçlarının gerçekleştirilmesine yardımcı olan önemli faktörlerden biri de ders kitapları ve öğretim programlarıdır.

Ders kitapları öğretim programlarının ana öğeleridir. Eğitim ve öğretime rehberlik yapar ve öğretmen hem kültür-yetenek hem de alanı hakkında donanımlı bilgilere sahip olmasını sağlamaktadır. Öğrenciler öğretmenin anlattıklarını ve programda bulunan konuları daha iyi anlamalarını, bilgileri doğru, planlı, sıralı bir şekilde kullanmalarını sağlar. Öğretim programları ve ders kitapları öğretmen ve öğrenci arasında önemli bir köprü vazifesi olarak görev yapmalıdır (Kolaç, 2003). Ders kitapları, öğrencilerin neyi ne kadar ve nasıl öğreneceklerini gösterdiğinden öğrencilerin bilgi alma ve sağlamada merkez konumundadır. Ders kitaplarının öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına uygun olarak hazırlandığında olumlu dönüt vereceği düşünülebilir.

Öğretim programları, bir ülkede eğitimin kapsamını, içeriğini ve amaçlarını belirleyen ana merkezdir. Çünkü eğitim programları çeşitli isimler altında soyut olan eğitimin ilkelerini, amaçlarını okullar aracılığıyla somutlaştırılarak öğrencilere çeşitli beceriler kazandırmasını sağlar. Yapılan öğretim programları birbirinin alt yapısını oluşturacak şekilde hazırlanmalıdır. Sosyal Bilgiler içerisinde tarih dersinin önemli bir yeri vardır. Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler programları, Tarih öğretim programlarının alt yapısını oluşturmaktadır. Programlar öğrencilere vermek istenilen hedeflerin dışında öğrencilere davranışlarda kazandırmaktadır. Hazırlanan programlar, farklı ders programlarıyla uyumlu ve birbirini bütünler nitelikte hazırlanması eğitimin kalitesini ve verimini artıracığı söylenilebilir.

Sosyal Bilgiler ve Tarihin birbirinden ayrılmaz bağları bulunmaktadır. Tarihin ana maddesi ve temelini insan oluşturur; Sosyal Bilgiler ise Tarihin temelleri üzerinde bütün alanlarıyla toplumun inşasını üstlenmiştir. Tarih konularının geçmişten günümüze doğru ders kitaplarında ele alınışlarında önemli değişiklikler olmuştur. Dönemlerin siyasal atmosferi, kitapların hazırlanmasında ve içeriğinin

oluşturulmasında önemli rol oynamıştır. Cumhuriyet dönemi Sosyal Bilgiler ve Tarih eğitiminin alt yapısı Osmanlı döneminden miras kalmıştır. Bu miras Atatürk döneminden Demokrat Parti dönemi de dâhil olmak üzere birtakım değişikliklere uğramıştır. Osmanlı döneminde Sosyal Bilgiler ve Tarih anlayışında hâkim olan Padişahlar ve Dinî Menkıbeler konuları, Cumhuriyet döneminde önemini yitirerek geçmişin sadece bu konular çerçevesinde şekillenmediği vurgulanmıştır. Atatürk döneminde Türkler ile ilgili ortaya atılan asılsız haberleri çürütmek ve geçmişin Osmanlı tarihinden ibaret olmadığını gelecek nesillere öğretmek için tarih çalışmaları başlatılmıştır. İnönü dönemindeki Tarih çalışmalarına ve anlayışı hümanist kültür anlayışının hâkim olduğu çerçevede yapıldığı; Demokrat Parti dönemi Sosyal Bilgiler ve Tarih anlayışı kendinden önceki dönemlerde hakim olan Tarih anlayışları arasında uçurum bir farklılık olmadığı görülmüştür. Zaman içerisinde bazı değişiklikler olmuştur. Ders kitaplarında Antik Çağ dönemine ait bölümler genişletilirken Türk Tarihine ayrılan bölümler daraltılmıştır. Bu durum dönem içerisinde yaşanan iç ve dış olayların etkisi olmuştur (Dilek, 2003; Perihan, 2013; Aktaş, 2005). Ortaokulda okutulan 5-6-7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan tarih konuları ile ortaokulda okutulan 1-2-3. sınıf Tarih ders kitaplarında yer alan konular karşılaştırılmalı olarak ele alınarak incelemeye çalışılmıştır. Bu durumun daha iyi anlaşılması için dönemlerin siyasal ideolojileri etrafında şekillenen Sosyal Bilgiler ve Tarih eğitimi, öğretim programları ve çalışmaları karşılaştırarak incelenmesi oldukça önemlidir.

Bu çalışmada; 2015-2016 Eğitim-Öğretim döneminde ortaokulda okutulan 5-6-7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan tarih üniteleri ile 1955 yılı ortaokullarda okutulan 1-2-3. sınıf Tarih ders kitaplarında yer alan konuların farklılık ve benzerlikleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Yukarıda yapılan açıklamalar doğrultusunda araştırmamızın problemi; “2015-2016 Eğitim-Öğretim döneminde ortaokulda okutulan Sosyal Bilgiler (5-6-7. sınıf) ders kitaplarında yer alan Tarih konuları ile 1955 yılında ortaokullarda okutulan (1-2-3. sınıf) Tarih ders kitaplarında tarih üniteleri, tarih konuları ve konuların sunumunda kullanılan dil-anlatım, hedef, yöntem, içerik ve görsel tasarım açısından benzerlik ve farklılıkları var mıdır? Varsa nelerdir?” olarak belirlenmiştir.

Konuyla ilgili yapılan araştırmada, yapılan çalışmaların çoğu ortaokulun farklı basamaklarında okutulan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan tarih konularının birbiriyle olan ilişkisi karşılaştırılmıştır. Sosyal Bilgiler ders kitabı ile Ortaöğretim ders kitaplarında yer alan Tarih konularının karşılaştırılması veya Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan Tarih nitelerindeki görsel malzeme sunumunun karşılaştırılması yapılmıştır. Yapılan araştırma sonucunda elde edilen bilgiler ışığında ortaokullarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan Tarih konularının geçmiş dönemlerde ortaokullarda okutulan Tarih ders kitabında yer alan konuları ile karşılaştırılması yapılmadığı ve özellikle bir tarih aralığı belirlenerek ele alınmadığı belirlenmiştir. Bundan dolayı yapılan araştırmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.2. Amaç

Çalışmada, 2015-2016 Eğitim-ğretim döneminde ortaokullar için, Milli Eğitim Bakanlığınca hazırlanmış olan Sosyal Bilgiler 5-6-7. sınıflarda okutulan ders kitaplarında yer alan Tarih konuları ile 1955 yılında ortaokul 1-2-3. sınıflarda okutulmak üzere Maarif Vekâletince hazırlanmış olan Tarih ders kitaplarında yer alan konularının karşılaştırılması ve incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt verilmeye çalışılmıştır.

1. Ortaokul 5-6-7. sınıf Sosyal Bilgiler (2005) ve ortaokul 1-2-3. sınıf Tarih (1949) ğretim programlarının genel özellikleri nelerdir?

2. 2015 yılında ortaokulda okutulan Sosyal Bilgiler 5-6-7. sınıf ders kitabında yer alan Tarih konuları ile 1955 yılı ortaokullarda okutulan Tarih ders kitaplarında yer alan konuların sunum açısından farklılık göstermekte midir?

3. Ortaokul 5-6-7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları ve ortaokul 1-2-3. sınıf Tarih ders kitapları üniteleri ve konuları arasında benzerlik ve farklılıklar nelerdir?

4. 2015 yılında ortaokulda okutulan Sosyal Bilgiler 5-6-7. sınıf ders kitabında yer alan tarih konuları ile 1955 yılı ortaokullarda okutulan Tarih ders kitaplarında kullanılan görsel malzeme arasında farklılıklar var mıdır?

1.3. nemi

Ders kitapları, öğrenme ve öğretme sürecinde kullanılan en önemli materyaldir. Sosyal Bilgiler ve Tarih ders kitapları da ğretim sürecinin önemli araçlarındandır. Tarih konuları genel olarak sıkıcı, zor ve ezbere dayalı olduğuna dair

eleştiriler bulunmaktadır (Özdemir, 2004). İncelenen ders kitaplarından Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan tarih konuları bu anlayışı biraz olsun yitirdiği görülmüştür. Hem ders kitabında yer alan sorular, araştırmalar hem de öğrenci çalışma kitabında yer alan etkinlikler bunu kanıtlar niteliktedir.

Eski programların çağın gereksinimlerine cevap vermemesinden dolayı 2005 Sosyal Bilgiler yeni öğretim programı hazırlanarak tüm ortaokullarda okutulmaya başlamıştır. Yeni programa göre hazırlanan ders kitapları ve Sosyal Bilgiler dersini oluşturan disiplinlerin konu içeriğinde de değişimler olmuştur. Bunlardan biri de Tarihtir. Tarih eğitimi bütün dönemlerde önemli bir konu olmuştur. Çünkü tarih eğitimi, dönemin iktidarlarınca kendi ideolojilerini benimsetme hususunda her zaman önemli bir araç olmuştur. Bu durum hem öğretim programlarına hem de ders kitaplarına yansımıştır. 1949 Öğretim Programı da dönemin şartlarından dolayı kendini yenileyerek hazırlanmıştır. Sosyal Bilgiler ve Tarih Öğretim Programları doğrultusunda hazırlanan ders kitaplarında yer alan Tarih konuları, ele alınışları bakımından önemlidir.

Çalışmanın önemi, yapılan araştırma sonuçlarına bakıldığında 2015 yılında ortaokullar için yazılan Sosyal Bilgiler 5-6-7. sınıf ders kitapları ile 1955 yılında ortaokul için yazılmış Tarih 1-2-3. sınıf ders kitaplarının karşılaştırılmasının yapılmamasıdır. Farklı yıllarda yazılmış bu ders kitaplarının tarih konularını ele alış şekli, içerik, kullanılan dil ve görseller, ünite ve konuların benzerlik ve farklılıkları ortaya çıkarmaya çalışmak çalışmanın önemini oluşturacaktır.

1.4. Çalışmanın Verileri

2015'te, Talim ve Terbiye Kurumu tarafından onaylanmış 5-6-7. sınıflarda okutulan ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitapları ile 1955 ders yılında Maarif Vekâletince kabul edilmiş 1-2-3. sınıflarda okutulan ortaokul Tarih ders kitaplarında yer alan Tarih ünitelerinin karşılaştırılması ve 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ile 1949 Tarih Öğretim Programı ile sınırlıdır.

1.5. Tanımlar

Ders kitabı: Türkçe, Matematik, Fen Bilgisi, Sosyal Bilgiler vb. bilgileri öğretmeye yarayan, öğrencilerin öğrenmelerine yardım eden, kolaydan zora uzanan ve programlı metinlerden oluşan teknik bir kitap olmaktadır (Güneş, 2002, 4).

Sosyal Bilgiler: “*Sosyal Bilgiler bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersi, olarak tanımlanmıştır.*” (MEB, 2005).

Tarih: “*İnsanlara bir kimlik duygusu vererek, bireylerin kendilerinin üyesi oldukları toplumların ve insanoğlunun, kültürel köklerini ve devraldığı mirası anlamasına yardımcı olur. İnsan soyunun üyeleri olarak nereden gelip nereye gittiklerini ve şu anda üzerinde yaşadıkları dünyanın bir bireyi olarak içinde yaşadıkları toplumun, ulusun ve insanların bugününün hazırlanabilmesi için hangi zorlu ve sıkıntılı süreçlerden geçerek geldiklerini, neyin ve kimlerin nasıl bir bedel ödediklerini kolayca anlamalarını sağlamıştır.*” (Turan ve Ulusoy, 2010).

Öğretim Programı: Eğitim programı içerisinde yer alan ve eğitim programının hedefleri doğrultusunda öğrencilere kazandırılmak istenilen, bilgi, beceri, davranış ve tutumlarının ders grupları içerisinde düzenlenmiş hâline denir (Akpınar, 2014).

İKİNCİ BÖLÜM

DERS KİTAPLARI

2.1. Ders Kitapları

Ders kitapları, öğrencilerin istedikleri bilgilere ulaşmalarında önemli bir yere sahiptir ve öğretim programları ile aynı paralellikte hazırlanan materyallerdir. Öğretim programlarında oluşan hatalar ve eksiklikler ders kitaplarını da etkilemektedir (Dönmez, 2003).

2.1.1. Program ve Ders Kitabı İlişkisi

Ders kitapları, eğitim-öğretimin, öğretmen ve öğrencilerin vazgeçilmez ana unsurlarıdır. Ders kitapları, eğitim-öğretime rehberlik yapar ve öğretmenin hem kültür-yetenek hem de alanı hakkında donanımlı bilgilere sahip olmasını sağlarken öğrencilerin, öğretmenin anlattıklarını ve programda bulunan konuları daha iyi anlamalarını, bilgileri doğru, planlı, sıralı bir şekilde kullanmalarını sağlar. Program ve ders kitapları, öğretmen ve öğrenci arasında önemli bir köprü konumundadır. Ders kitapları, öğrencinin eksiklerini kapattığı, okuduğu metinlerle ilgili ana fikir çıkartabildiği, okuma ve düşünme becerilerini kazandırdığı için hem öğrencilerin hem de öğretmenlerin başvurduğu temel ders araçlarıdır. Eğitim-öğretim, öğretmen ve öğrenciler için önemli bir araç olan ders kitaplarının iyi bir şekilde hazırlanması ve niteliğini artırması eğitiminde kalitesini artmasını sağlayacaktır. Bu da eğitim programlarında hedeflenen amaçlara ulaşma noktasında kolaylık sağlayacaktır (Kolaç, 2003).

Ders kitapları hazırlanırken göz önünde bulundurulması gereken önemli unsur, dersin öğretim programıdır. Çünkü kullanmak istenilen metot ve araçlar dersin öğretim programının ilkeleri ile uyumlu olduğu sürece istenilen hedef ve davranışların ortaya çıkması sağlanabilecektir. Öğrenmede; işitme ve görme önemli olmakla beraber, yaparak öğrenme daha yararlı ve sürekli istenilen sonuçları sağlar. Programdaki işleniş, kullanılan metotlar, bilgiler, örnekler güncel olup günlük hayatla ilişkilendirilerek öğrencilerin aktif olarak katılımını sağlayacak nitelikte düzenlenmiştir (Döne, Çetin ve Balcı, 2004).

Ders kitapları, sadece öğrencilerin faydalanması için hazırlanmamış, öğretmenlerin de faydalanması için önemli eğitim-öğretim araçlarındandır. Eğitimde farklı öğretim materyalleri bulunmakta; fakat bunların içerisinde en önemlisi ve en

çok kullanılan eğitim-öğretim, öğretmen ve öğrencilere rehber olan temel unsur ders kitaplarıdır (Dönmez, 2003). Bütün ders kitapları, ilgili olduğu program çizgisinde hazırlanıp programın tüm özelliklerini yansıtabilmelidir. Ders kitaplarının önemli olmasının sebebi; programların, eğitim-öğretimin amaçlarını, ilkelerini kısaca tüm içeriğini öğrencilere aktarmasıdır.

2.1.2. Ders Kitaplarının Eğitimdeki Yeri ve Önemi

Ders kitapları, eğitimin amaçlarını ve programın içeriğini öğrencilere aktarmada, öğrencilerin öğrendiklerini gündelik hayatla ilişkilendirmesine kılavuzluk eden en önemli materyallerdendir. Öğrenciler kalıplaşmış bilgi yığınları arasında kalmaktan eğitim-öğretimin en çok kullandığı materyallerden olan ders kitapları ile kurtulmuşlardır. Ders kitapları öğrencilere “araştırma ruhu” kazandırarak bilgileri perspektif açıdan bakmalarını sağlayarak bilgi şölenini oluşturmalarına yardımcı olan önemli öğretim materyalidir (Bulut-Orhan, 2012).

Eğitim-öğretimin vazgeçilmez ana kaynaklarından biri olan ve geçmişten günümüze doğru önemini daha da artıran ders kitaplarının eğitim-öğretimde etkili olmasının sebepleri;

- “1. Öğretim programıyla örtüşmesi,*
- 2. İçeriğinin tüm öğrencileri birleştirici bir özelliğe sahip olması,*
- 3. Kolay elde edilmesi ve kullanılması,*
- 4. Farklı duyu organlarına hitap edebilme özelliğine sahip olması,*
- 5. Öğrencilerin okul dışında da faydalanabileceği bir eser olması”* olarak sıralanabilir (Büyükalın, 2003).

Ders kitapları, öğrencilere akademik bilgiler ve yer alan sorularla eleştirel düşünme, bilgileri bir bütün içinde düzenleyerek öğrencilerin zihinsel, bilişsel ve duyuşsal faaliyetlerini harekete geçirecek, tutum ve davranışlar kazandırmaya yönelik hususiyetlerle donatılmıştır. Öğretimde diğer materyallerden çok ders kitaplarının kullanılması, ders kitaplarının öğretimdeki yerini büyük oranda artırmıştır. Ders kitaplarının öğretimdeki yeri;

- “1. Sınıfta öğretim materyali olarak en çok ders kitapları kullanılmaktadır.*
- 2. Kitabın içeriği öğretimi önemli ölçüde etkilemektedir.*
- 3.Okullardaki fiziki eksiklikler”* ders kitabının öğretim aracı olarak seçilmesinde etkili olmaktadır (Büyükalın, 2003).

Her dersin kendisine ait sadece bir tek ders kitabı bulunmamaktadır. Aynı ders için farklı yazarlar tarafından farklı şekilde çok sayıda ders kitabı hazırlanmıştır. Öğretilen derslerle ilgili birden fazla ders kitabı hazırlandığı için, öğretim programının içeriğine ve öğrenci düzeyine en uygun olanı seçmek gerekir. Bu çerçevede “İyi bir ders kitabı nasıl olmalıdır?” sorusuna verilecek yanıt şu şekilde sıralanmıştır:

“1. Kesin yanıtlar içerdiği iddiasında olmamalıdır.

2. Öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirici özelliğe sahip olmalıdır.

3. Bağımsız öğrenme yeteneğini pekiştirmelidir.

4. Geçmişe yönelik yorumları nesnel bir bakış açısıyla sunmalıdır.

5. Çok perspektifli kaynaklardan yararlanmalıdır.

6. Önyargı ve klişelere karşı koymalıdır.

7. Öğrencilerin yaparak ve yaşayarak öğrenmelerine yardımcı olmalıdır.

8. Öğrencilerin beceri ve davranışlarının gelişmesine katkı sağlanmalıdır.

9. Öğrencilerin kişisel gelişimine katkı sağlamalıdır.

10. Çeşitli ödevi görev etkinlikleri içermelidir.

11. Konularının sunumunda yardımcı unsur olan görsel malzemeler fonksiyonel ve kaynak niteliğinde olmalıdır (Dönmez, 2003). Örneğin, verilen bir afiş çalışmasında bilgisayarlardan yararlanılabilir (Küçükahmet, 2003). Çağdaş dünyanın “İyi bir ders kitabı nasıl olmalıdır?” sorusuna verdiği yanıt pedagojik anlamda öğrenciyi merkeze alan, onların ilgi ve ihtiyaçlarını karşılayan, belirli bir sistem dâhilinde öğrencilerin bireysel gelişimini destekleyen, zihinsel, duysal ve bilişsel becerileri kazanmalarını sağlayıp destekleyen bir nitelik göstermektedir (Kabapınar, 2003).

Etkili bir ders kitabının öğrencilere sağladığı faydalar şöyle sıralanabilir:

Ders kitaplarında yer alan konular daha çok ezber ve bilgi yüklü olduğu için öğrencilerin bu bilgileri daha iyi anlamalarını ve öğrenmelerini sağlamak için görsel materyaller ile destekleyerek öğrenimi daha somut hâle getirilmiştir. Ders kitapları öğretmenlerin öğrencilere neler öğreteceğini, öğrencilerin de öğretmenin öğrettiklerini istediği zaman ve istediği tempoda tekrar etme imkânı sağlar. Ders kitaplarında yer alan etkinlikler ile öğrenciler yaparak-yaşayarak öğrenme

anlayışından başlayarak yaşamayı öğrenme ve keşfetme sürecinden günlük hayatta karşılaştıkları problemleri çözebilme aşamalarında aktiflik rolü verir. Öğrencilere araştırma becerisi kazandırırken öğrendikleri bilgileri perspektiflik çerçevesinde ededikten sonra tenkit metodunu kullanarak tek bir doğrunun olmadığı ve bunlardan yola çıkarak kendine has düşünceler oluşturabilme fırsatı verir. Tenkitsele düşünme becerileri kazandırarak öğretimi hareketlendirip öğrencilerin dikkatlerini derse çekerek çalışmaya özendirir. Her kitabın kendine has bir üslubunun olduğunu ve önemli görülen bölümlere öğrencileri yönlendirerek bilginin özünü anlamalarına, kavramalarına yardımcı olur (Binbaşioğlu, 2003; Yıldız, 2005, Erden, 1997).

Öğretim programlarının içeriği ve belirttiği hedefler öğrenciler ve ders kitapları açısından son derece önemlidir. Çünkü programın amaçları öğrencilere davranışlar kazandırmaya çalışırken öte yandan programın içeriğinin öğrencilere aktarmak için bir materyale ihtiyaç vardı. Bu ihtiyaçta ancak eğitim-öğretimin en çok kullandığı materyal olan ders kitapları ile giderilirdi. Ders kitapları; programın içerik, yöntem, strateji ve tekniklerini uygulamasında önemli bir araçtır. Program içeriği; hızla gelişen ve modernleşen dünya ile uyum içinde, öğrencilerin ve toplumun sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılayan ve onlara cevap veren, öğrencinin dikkatini çekerek ilgi odaklarına dersleri yerleştirilebilecek nitelikte olmalıdır. Ders kitaplarındaki içerik, hedef davranışlarla tutarlı, kolaydan zora, birbirini tamamlar nitelikte olup kendinden sonraki bilgiler için ön koşul teşkil eden ve mantık çerçevesi dâhilinde birbiriyle bir bütün olacak şekilde düzenlenmelidir. İçeriğin önemli unsuru olan cümleler, anlatmak istenileni gereksiz ayrıntıya girmeden uygun kelimeler kullanarak kısa, öz ve anlaşılır biçimde olmalıdır. Kullanılan yazının büyüklüğü ve küçüklüğü öğrencinin seviyesine uygun biçimde düzenlenmeli, ilke ve genellemeler daha iyi anlaşılması için örnek ve şekillerle hareketlendirilmelidir. Ders kitaplarında yer alan kavramların ne anlama geldiğini bir sözlük eşliğinde yer verilmelidir. Ünite sonlarında verilmek istenilen bilgilerin genel bir özeti yapılmalıdır (Sönmez, 1998).

Bilgi edinme yollarından bir tanesi de okumak olduğu için ders kitaplarında kullanılan dil ve anlatıma özen gösterilmelidir. Çünkü öğrenci ders kitaplarının anlaşılır, açık, kavram karmaşıklığına yer vermeyen düzgün cümlelerin kullandığı ve duru bir anlatımla konuların ele alınıp sunulduğu ders kitaplarını daha iyi anlamaktadır (Tertemiz-Ercan ve Kayabaşı, 2001). Onun için ders kitaplarını

hazırlayan yazarlar özellikle öğrencilerin yaşadığı kültürel çevreyi iyi tanıyıp onların sözcük hazinesini göz önünde tutmaları gerekmektedir. Bu bütünlüğü sağladıktan sonra yazarlar nasıl bir anlatımla yazacağını belirler. Sağlıklı bir anlatımın olabilmesi için yazılı anlatım tekniklerinin bilinmesi ve doğru kullanılması gerekmektedir. Bunlar, imla kuralları, sözcükler, cümleler ve anlatım şekilleridir (Kılıç-Seven, 2005). Ders kitapları dil ve anlatım bakımından düzenlemeler yapılması, konuların Türkçe'nin anlaşılır bir durulukta verilmesi, anlatımı monotonluktan kurtarmak için çeşitli sözcüklerle yalınlığını bozmayacak süslemeler yapılması konuları sıkıcılıktan kurtardığı gibi konuların daha kolay öğrenilmesine olanak sağlamaktadır. Özellikle sınıf düzeyini göz önünde bulundurarak sözcük sayısının seçilmesi öğrenciye kolaylıklar sağlamaktadır (Cemaloğlu, 2003).

Ders kitaplarının diğer önemli unsuru ise görsel tasarım öğeleridir. Bu öğeler şunlardır: resim, harita, grafik, fotoğraf, şema-şekil-diyagram, karikatür, tablo, kroki, minyatür. Örneğin; resimler farklı hedeflere yönelik hazırlanması ile öğrencilerde farklı beceriler kazanmalarına, kroki-harita-tablo-şema gibi materyallerle öğrenciler sözel bilgileri görselleştirerek konuları daha somut hâle getirip okuma, yorumlama becerileri kazanmalarına yardımcı olacak görsel tasarım öğeleridir. Ders kitapları çok iyi bir şekilde hazırlanmış olsa da eğer görsel tasarım araçlarıyla taçlandırılmadığı sürece işlevini iyi bir şekilde yerine getirdiği söylenemez. Ders kitaplarında yer alan görsel materyaller konuyla bir bütünlük olacak şekilde seçilmelidir. Kullanılan renk ve çizgilerde görsel materyallerle uyumlu ve destekler nitelikte olmalıdır. (Cemaloğlu, 2003).

Ders kitaplarının taşınması gereken önemli niteliklerden biri de fiziksel yapısıdır. Ders kitapları görünüş yapısı ile sayfalar düzgün, temiz, baskı hatasına yer vermeyecek, kullanılan renkler öğrencinin dikkatini çekecek canlı renkler olmalı; kullanılan yazı puntosu ve satır uzunlukları öğrencilerin yaş düzeylerine göre olmalı; vurgulanmak istenilen yerler kalın yazılarak öğrencilerin dikkatlerini o bölüme çekebilecek biçimde tasarlanmalıdır. Böylece ders kitaplarının uzun bir süre kullanabilme yararı sağlamış olacaktır. Cemaloğlu (2003) göre ders kitaplardaki fiziksel yapısının biçim ve tasarımında şunlar bulunmalıdır:

“1. Öğrenci grubunun düzeyine uygun olmalıdır.

2. Konular özenli bir şekilde alt bölümlere ayrılmış olmalıdır.

3. *Alıştırma ve sorular içermelidir.*

4. *Öğretmene dersin işlenmesine yönelik öneriler sunmalıdır.*

5. *Değerlendirme önerileri içermelidir” (Cemaloğlu, 2003).*

Ders kitaplarında yer alan bazı bölümler güdülemeye, aranılan bir konuyu bulmada ve değerlendirmede yardımcı olacak niteliktedir. Bunlar şöyle sıralanabilir: içindekiler, kronoloji, sözlük, kaynaklar, ünitenin konuları, hedef ifadeleri, hazırlık çalışmaları, ara sorular, ünite sonu değerlendirme soruları, özet, proje, indekstir. Ve bunlara ek olarak vatan değerlerimizi belirten Türk Bayrağı, Atatürk Portresi, İstiklal Marşı, Gençliğe Hitabe ve kitap sonlarında yer alan Türkiye Haritası bölümleri öğrencilere vatandaşlık bilincini kazandırmak amacıyla ders kitaplarında yer verilmesi gereken önemli bölümlerdir (Kılıç-Seven, 2005).

Bir ders kitabının seçiminde ve okutulmasında en önemli faktör kuşkusuz öğretmenlerdir. Çünkü ders kitapları bir öğretmene konu alanında yapılan değişikliklerle ilgili bilgi verdiği için öğretmene ayrıntılı bir araştırma yapma olanağını sağlar böylelikle öğretmen elde ettiği bilgiler ışığında analizini yaptıktan sonra okutulup okutulmamasına karar verir. Aslında bu bir taraftan da öğretmenin öğretmenlik mesleğiyle ilgili eksikliklerini tamamlamasına da yardımcı olduğu söylenebilir. Bir öğretmen ne kadar tecrübeli olursa olsun, okutacağı konularla ilgili öğretim materyallerini (ders kitabı, yardımcı kitaplar, ders notları vs.) önceden birkaç kez dikkatlice okumalı, dersin konusunu öğrenmeli, ders kitaplarının öğretme amaçlarını analiz ederek önemli ve güç noktalarını belirleyip yaratıcı düşünme yeteneklerini geliştiren etmenleri bulması gerekmektedir. Görüldüğü gibi ders kitapları sadece öğrenciler için değil, öğretmenler için de oldukça yararlı bir materyaldir (Dane-Doğar-Balkı, 2004; Dönmez, 2003).

2.1.2.1. Ders Kitabının Öğretmene Sağladığı Faydalar

Ders kitapları hem öğrenciye hem de öğretmene önemli yararlar sağlamaktadır. Bunlar şöyle sıralanmaktadır:

“1. *Öğretmen kitap sayesinde çeşitli okullarda ve çok olan ders yükünde gücünü iyi kullanmaktadır.*

2. *Ders kitapları içerdiği birçok ödev konuları ile öğretmeni birçok araştırmadan kurtarmaktadır.*

3. Öğretmenlerin çalışmalarını planlamada” ders kitabı önemli bir işlev görmektedir (Küçükahmet, 2003).

4. Ders kitabı kullanan öğretmenin, öğrencileriyle etkili iletişim ve etkileşimi kurmaktadır.

5. Ders kitabı dersin işleme sürecinde, öğretmene rehberlik etmektedir.

6. Ders kitabında yer alan soru, test, şekil vb. bölümler, dersin etkili işlenmesine ortam yaratmaktadır.

7. Ders kitabının ölçme ve değerlendirme bölümleri, öğretmenlerin öğrencilerini daha objektif değerlendirmesine imkân sağlamaktadır.

8. Ders kitabı, ders süresinin etkili kullanmasını” sağlamaktadır (Cemaloğlu, 2003).

2.1.2.2. Ders Kitabının Öğrenciye Sağladığı Faydalar

Ders kitapları öğrenciye her açıdan çok önemli katkıları vardır. Bunlar şöyle sıralanmaktadır:

“1. Ders kitabı, öğretmenin sözlü dersini tamamlamaktadır.

2. Ders kitabı, sözlü öğretimin boşluklarını, eksikliklerini gidermekte ve bunun sonucu olarak konular ve bilgiler arasındaki bağlantısızlıkları ortadan kaldırmaktadır.

3. Öğrenilen bilgileri tekrar gözden geçirmeyi mümkün kılmaktadır.

4. Ders kitabından çalışırken öğrenci, daha aktif düşünen ve sorumluluk hisseden bir yapı içinde olmaktadır.

5. Öğrenciyi farklı soru tipleri, sorularla ilgili farklı çözüm yolları ve konu anlatımında ileriye sürülen farklı yaklaşımlarla yüz yüze getirmektedir.

6. Öğretimi sıkıcılıktan kurtarır, ilginin devamını sağlamaktadır.

7. Ders kitabı öğrencinin derse önceden hazırlamasını sağlamaktadır (Küçükahmet, 2003).

8. Öğrencilere yaşam boyu sürdürebilecekleri beceri kazandırmaktadır.

9. Ders kitapları öğrencilerin düşünce sistemlerini geliştirmektedir.

10. Öğrencilerin bireysel olarak öğrenmesine imkân sağlamaktadır.

11. Öğrencilerin rutin konularda yazma sorumluluğundan kurtarmaktadır.

12. Unutmayı engeller.

13. Öğrenciyi araştırma-incelemeğe yönlendirmektedir” (Cemaloğlu, 2003).

2.2. Sosyal Bilgiler Dersi, Kitapları ve Sosyal Bilgiler Dersinin Amaçları

Sosyal Bilgiler, bireyin toplum ve toplumun kurumlarıyla ahenkli bir etkileşim geliştirmesi ve dolayısıyla sosyalleşmesi için birden fazla bilgi, beceri öğretmeye odaklı bir derstir. Bireye vatandaşlık bilincini yerine getirebilmesi için gerekli donanımlar öğretmek bilinçli vatandaş olarak yetiştirmeyi amaçlayan önemli bir derstir. Ders kitapları da bu bilincin oluşmasında önemli bir araç olmuştur (Şimşek-Pala, 2016; Kılınç-Çoban-Akşit, 2015).

2.2.1. Sosyal Bilgiler Dersi

Sosyal Bilgiler dersi ilk zamanlarda yeterince anlaşılmamış, kalitesi ve içeriği hakkında çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Bu görüşlerden biri Sosyal Bilgiler dersinin içeriğinin Yurttaşlık Bilgisi; diğer bir görüş Sosyal Bilgileri oluşturacak disiplinlerden Tarih, Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgisinin birleşimi, bazı görüşler ise insan topluluklarının örgütlenmesine ait bilgiler şeklinde kabul edilmiştir. Bun görüşlerden en çok kullanılanı, önceki dönemlerde ayrı ayrı dersler şeklinde okutulan Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisinin Sosyal Bilgiler çatısı altında birleştirilmiş olanıdır (Günden, 1995).

Sosyal Bilgiler farklı disiplinlerden oluştuğu için hem ortaya çıkan sorunlar hem de sorunların çözüm yolları yine kendi içinde yer almaktadır. Sosyal Bilgileri oluşturan disiplinler soyut kavramlar içerisinde barındırdığı için bu da hepsinin çatısı olan Sosyal Bilgiler dersinin anlaşılmasını zorlaştırmıştır. Sosyal Bilgiler dersinin içeriğinin daha kolay anlaşılabilmesi için günlük yaşamdan ve çevreden örnekler vererek somutlaştırılmalıdır. Öğrencileri ilkokuldan itibaren hayata hazırlayan, toplum ve toplumla ilgili sorunlar hakkında bilgi veren, bu sorunlara çözüm üretmeye çalışan bilinçli vatandaşları yetiştiren, olaylara geniş bir açıdan bakabilmeyi, çeşitli beceriler kazandırmayı sağlayan ve öğrencilere hayat felsefesini aşılayan Sosyal Bilgiler dersi (Kabapınar, 2002).

Sosyal Bilgiler dersi, bireyin sadece yaşadığı toplumun kurallarının yer aldığı ve ona göre yöneldiği bir ders değildir. Birey geçmiş, bugün ve yarın birleşimini yaparak gerekli analiz yaptıktan sonra geçmişin mirası üzerinden bugüne nasıl geldiğini, bugünün mirası üzerinden de yarın nasıl bir yerde olacağını, yaşadığı toplumun sosyal, kültürel ve coğrafi yapısı ile etkileşim kurarak inceleyen bir derstir.

Sosyal bilgiler dersi toplumdan bağımsız düşünülemez, bir bütün olarak toplumla iç içe yer almaktadır (Özdoğan, 2008).

Sosyal Bilgiler dersi ünitelerinde yer alan tarihsel olgular, ülkemizin coğrafi özellikleri, toplumsal hayat ve nüfus dağılışı gibi konular öğrencilerin kültürlerinin farkında olmalarını, tarih ve coğrafyasını öğrenen, ulusunu, bayrağını, ordusunu, insanlığa sevgi ve saygı duygularını geliştiren, çevresine yararlı ve duyarlı bireyler yetiştirmeyi amaçlamıştır.

2.2.2. Sosyal Bilgiler Ders Kitapları

Sosyal Bilgiler ders kitaplarının bünyesinde farklı Sosyal Bilim disiplinleri yer alır ve öğrenciler ilk kez bunlarla ilgili bilgileri Sosyal Bilgiler ders kitaplarından öğrenmişlerdir. Ancak yapılan araştırmalara bakıldığında bu disiplinlerle ilgili metinler okuma yöntemleri ile desteklenmediği, anlaşılabilir düzeyinin düşük olduğu metinlerin öğrencileri ezbere yöneltmelerine sebep olduğu ortaya çıkarılmıştır (Safran ve Köksal, 2003).

1998'den 2004'te kadar gelen süreçte okullarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitapları, 21. yüzyılın çağdaş, Atatürk ilke ve inkılaplarını benimseyen, Türk tarihini ve kültürünü kavrayan, temel demokratik değerlerle donanmış ve insan haklarına saygılı, yaşadıkları çevreye duyarlı, bilgiyi deneyimlerine göre yorumlayıp sosyal ve kültürel bağlam içinde oluşturan, kullanan ve düzenleyen, sosyal katılım becerileri kazanmış, sosyal yaşamda etkin, üretken, haklarını ve sorumluluklarını bilen, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını yetiştirmek için 2004 yılında kabul edilen yapılandırıcı yaklaşım temelli yeni bir Sosyal Bilgiler ders programa göre yeniden düzenlenmiştir (MEB, 2005).

Zoharik (1995) Sosyal Bilgiler ders kitaplarında bulunması gereken dört aşamanın olduğunu şöyle belirtmektedir:

1. Eski bilgilerin harekete geçirilmesi: Öğrencilerin anlatılacak konuyla ilgili ön bilgilerini yoklamak için zor olmayan ve ilginç sorular yöneltmek konuyla ilgili neler bildiklerini ortaya çıkartmak gerekir.

2. Yeni bilginin kazanılması: Sorularla zihninde yer alan eski bilgileri hareketlendiren öğrenci yeni öğrendikleri bilgileri eski bilgilerle harmanlayarak yeni bir süreç başlatır.

3. Bilginin anlaşılması: Öğrenciler sosyal bilgiler ders kitabından öğrendikleri bir bilgiyi zihnindeki eski bilgilerle karşılaştırır. Eğer yeni bilgi, eski bilgilerle çelişmiyorsa o konu hakkındaki zihinsel yapı güçlenir. İşlenen bir konuda kazanımı hedeflenen bir bilgi ya da becerinin öğrencilerce anlaşılıp anlaşılmadığının tespiti için bir süreçte ve bu süreç sonunda değerlendirme soruları yer almalıdır

4. Bilginin uygulanması: Sosyal bilgiler ders kitapları, konuları ele alırken öğrencilerin bilgi seviyelerini göz önünde tutarak uygun öğrenme yöntemleri ve çeşitli etkinlikler sağlayarak öğrencilere yardımcı olunabilir. Öğrencilerin verilen yöntemlerle bilgileri kazanıp kazanmadıklarını sergilemiş oldukları davranışlarından anlaşılır. Soyut olan bilgiler etkinlikler yardımıyla somut hâle getirilerek öğrencilere sunulmalıdır. Önceleri ders kitaplarının sorumluluklarından olan bu etkinlik yapısı, yeni program ile birlikte öğrenci çalışma kitaplarına aktarılmıştır (Hali, 2013).

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında gereksiz, öğrenciye kazandırmak istenilen amaçlara yönelik olmayan ve ders kitabında yer alan konularla ilgili uygun içerikli olmayan metinler ile konuların özüne inilmeden yüzeysel ve ön yargılı bilgilere yer verilmemelidir. Ders kitaplarının içeriği sadece kazanımları barındıracak nitelikte olmalı ve bunun dışına da çıkmamalıdır. Çünkü çıkarsa kazanım amaç dışı kalır. Böyle bir durumun oluşması öğrencilerin ders kitaplarından sıkılmalarına ve yer alan konular arasında sağlıklı bir bağlantı kuramamalarına sebep olmaktadır (Hali, 2013).

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında konular öğrencilere salt bilgi olarak doğrudan aktarılmayıp onun yerine öğrencileri araştırma yapmaya sevk ederek konulara daha geniş açıdan bakıp düşündürmeye çalışılmıştır. Geçmiş programlara bakıldığında Sosyal Bilgiler ders kitapları çok fazla bilgi yüklü olup öğrencileri ezbere yöneltirken yeni programa göre hazırlanan ders kitaplarında bu bilgi fazlalığından sıyrılarak kısa ve öz olacak biçimde yazılmış metinlere yer verilmiş ve bu metinler görsel materyallerle zenginleştirilmiştir (Kılcan-Keçe ve Çepni, 2013).

2.3. Tarih Dersi, Kitapları ve Tarih Dersinin Amaçları

Tarih, toplumların nerden geldiklerini ve nereye gitmekte olduğunu açıklama görevi vardır. Bunu açıklarken bir yandan da onlara yollarını sağlıklı bir şekilde çizebilecek bir şuur kazandırır. “*Sağlam bir Tarih şuuru verebilmek, objektif Tarih olayları ile sübjektif Tarih anlayışını mümkün olduğu kadar birbirine yaklaştırmaya çalışmakla başarabilecek bir iştir.*” (Güngör, 1980). Bilinçli Tarih ders kitaplarını hazırlamanın önemi vurgulanmıştır.

2.3.1. Tarih Dersi

Tarih dersinin öğretilmesi, yeryüzünde bulunan bütün millet ve devletler için son derece önemlidir. Çünkü her ülke kendi atalarının yapmış oldukları önemli buluşları, savaşları, zaferleri, nerden geldikleri ve kökenlerini yeni nesillere öğretmekle milli bilinç oluşturmaya amaçlamışlardır. Bu doğrultuda her ülke kendi eğitim sisteminin belirlediği ilkeler çerçevesinde Tarih dersini işleyerek eğitim ve öğretimin vazgeçilmezi haline getirmeye çalışılmıştır. Tarih derslerinde öğrenciler kendi geçmişlerini, gelenek-göreneklerini, örf-adetlerini, devlet adamlarının imza attıkları önemli hadiseleri, komşu ülkelerle olan münasebetleri ve diğer milletlerin yaşadıkları sosyal, kültürel, ekonomik faaliyetlerini öğrenirler. Örneğin; vatani ve halkı için canını veren yiğit devlet adamları olduğu gibi halkını düşünmeden, devletin imkânlarını kendi çıkarları doğrultusunda kullanıp devleti çöküntüye götüren devlet adamlarının olduğunu da öğrenciler tarih dersi sayesinde öğrenmektedir. Vatan ve millet sevgisi, devlete ve millete karşı olan görevler, savaş ve barış ahlakı vb. tarih dersleri ile öğrenilmektedir (Ulusoy, 2009).

Tarih dersi öğrencilere geçmişte yaşanmış olaylardan hareketle, bireyin kendisini ve bağlı olduğu toplumu bilmesi, yapılmış hatalardan dersler çıkartıp aynı hataları tekrarlamamayı, geçmişin tecrübe aynası altında, bugünü ve geleceği sağlam temeller üzerinde inşa etmeyi, olayları yaşanan dönemin çerçevesiyle objektif bir şekilde bakıp yorumlaması amaçlanmıştır. Bilgin (1994) tarih dersini; “*Nasıl ki bireysel ayna deneyimlerimde, aynanın karşısına geçtiğimde ayna benim yaptığım hareketlere, jestlere ve takındığım yüz ifadelerine göre değişen bir görüntü sunduğu ölçüde benim egemen olduğum, bana bağımlı bir görüntü varsa, uluslar ya da halklar da kendilerini tarihin aynasında bu şekilde görme eğilimi göstermektedir.*” (Bilgin, 1994) şeklinde ifade etmektedir.

Tarih dersinden beklenen amaçlar, yaşadıkları toplumu daha iyi anlayacak, yaşadıkları toplumun ve çağın ihtiyaçlarını karşılayabilecek, empati düşünce becerisini kazandırarak geçmişteki hadiselerle daha sağlıklı bakabilecek, geçmiş-bugün-gelecek arasında bir kombinleme yaparak eksilerini çıkartıp, artısı alınarak geleceğini ona göre kurabilecek, iyi bir tarih eğitimi vererek çağdaş ve bilinçli toplumun oluşmasına katkı sağlayacak, demokratik bakış açısını kazandırarak insan haklarına saygılı ve barışçı bireyler yetiştirmektir. Dünyayı etkisi altına alarak 20. yüzyıla damgasını vuran gelişmeler sonucunda bireyler siyasal, ekonomik ve kültürel bütünleşme süreçlerine girerek yaşadıkları çağın önemli sorunları olan doğal afetler, savaş ve terör gibi toplumu etkileyen bu olaylar karşısında duyarlı bireyler yetiştirilmesini zorunlu kılmıştır (Boztemur, 2009, 207).

Tarih öğretimi, diğer derslere oranla eğitim sistemimizde daha fazla sorunlu alan olduğunu söyleyen Safran (2009) bu sorunları beş başlık altında ele almıştır;

- “1. Tarih dersinin okul programlarına girişi ve yaygınlaşması*
- 2. Tarih öğretiminin amaçları*
- 3. Programın içeriği*
- 4. Yöntem ve teknikler*
- 5. Ders kitapları” (Safran, 2009).*

2.3.2. Tarih Ders Kitapları

Tarih ders kitapları yazıldıkları dönemin genel atmosferini yansıtan materyaller olmaları açısından önem taşımaktadır. Okullarda ders kitapları aracılığıyla her devlet kendi toplumları için öngördüğü ideolojileri aktarmaya çalışmaktadır. Özellikle tarih ders kitapları bu ideolojileri aktarmada öncülük yapmıştır. Devletin milli bilinç, milli kültür ve kimliği güçlendirmek amacıyla tarih ders kitapları oluşturulmuştur (Demircioğlu, 2013).

Tarih ders kitapları, öğrencilerin yaşadıkları dünyayı anlayıp yorumlamaları açısından önemli bir yer teşkil etmektedir. Bundan dolayı iyi, kaliteli, öğrenciyi merkeze alacak şekilde hazırlanması ve kullanılacak kitabın öğrencilerin seviyesine uygun, öğrencilerin becerilerini ortaya çıkartabilecek tarzda olması gerekmektedir. Ders kitapları öğretmen ve öğrenciler için vazgeçilmez ana materyaldir. Tarih ders kitaplarında yer alan konular ve bu konuların nasıl verildiği gözden geçirilmesi gerekmektedir (Aslan-Okumuş-Koçoğlu, 2015).

Tarih ders kitabı, zor, karışık ve uzun olan tarihi olayları anlaşılır bir biçimde kısa ve duru bir şekilde özetlemesi, ezber bir ders olarak anılan Tarih dersi görsellerle hareketlendirmesi, açık bir anlatım kullanarak merak uyandırması, en yeni çalışma ve bulguları haber vermesi gerekmektedir. Hazırlanan kitaplar öğrenci ve eğitim psikolojisine uygun olması gerekmektedir (Tuncay, 1994). Sakaoğlu (1994) *”olayların bilinmesi, hoşgörü, anlayış ve insanlık sevgisi kazandırma, yorum ve muhakeme yeteneğini geliştirme, demokrasi isteği hangi düzeyde olursa olsun çağdaş tarih öğretiminin evrensel ilkeleri olup kitaplar, bu ilkelere aykırı amaç, anlatım, olay ve resimler içermemelidir. Yine ulusal tarih konularının, ulusal onuru beslemedeki dozu da başka ulusların onurlarına saygı göz ardı etmeyecek düzeyde ayarlanmalıdır.”* (Sakaoğlu, 1994) ifadesini kullanarak tarih ders kitaplarının ulusları küçümseyici, düşmanlığa körükleyecek söylem ve sözcüklerden uzak durulması gerekliliğini ifade etmektedir.

Yapılan çalışmalara bakıldığında genel olarak tarih ders kitaplarının sıkıcı ve bilgi yüklü olmasından dolayı ezberciliğe gidildiği, olaylara perspektif bakış açısıyla değil olaylara tek ve yanlı bakış açısıyla bakıldığından yakınılmaktadır. Tarih sadece geçmişte yaşayan insanların yaşayışlarını yorumlayan bir bilim olmayıp okullarda da önemli bir ders olarak müfredatta yerini aldığı için müfredat kapsamında alınacak Tarih konularının seçimi önem teşkil etmektedir. Konular belirlenen ilkeler doğrultusunda nelerin öğretileceği, bunların neden ve nasıl bir şekilde öğretilmesi gerektiği belirlemektedir. Bu sorunlar müfredatı hazırlayan, ders kitabı yazarları ve tarih öğretmenlerini doğrudan ilgilendirmektedir (Hali, 2014).

İyi bir tarih ders kitabı şu fonksiyonları yerine getirmektedir;

“1. Bilgi kaynağı olma, diğer bir deyişle milli müfredatı uygulamaya koyarak, onu derinleştirip geliştirir, eğitimin içeriğinin, tarih bilgilerinin yenilenmesiyle yeniden oluşmasını sağlayarak açıklayıcı bir rol oynamaktadır.

2. Tarih bilgilerinin sistemleştirilmesini ve belirli bir sıraya göre verilmesini sağlamaktadır.

3. Gözetimcilik görevi yapmakta, öğretimi kolaylaştırıp pekiştirecek tarih eğitiminin bilimsel ve pedagojik amaçlarını yerine getirmektedir” (Hali, 2014).

Tarih dersine yüklenen misyon göz önünde bulundurulduğunda Tarih kitapları hazırlanırken konuların uygun içerik ve yöntemle verilmesinin önemi ortaya

çıkmaktadır. Tarih kitaplarının ele alacağı konuların öğrencinin aktifleşmesine, olayları basmakalıp cümlelerden sıyrılarak canlı bir zihinle yorumlamalarına olanak sağlayacak tarzda verilmesi gerekmektedir. Tarih dersi ve kitapları öğrencilere olayları doğru bir şekilde anlama, yorumlama ve analiz yeteneği kazandırarak olayları farklı çerçeveden bakma olanağını sağlamaktadır (Aslan, 2006; Aktaş, 2005; Turan, 2009).

2.3.3. Tarih Dersinin Amaçları

“ 1. Atatürk ilke ve inkılaplarının, Türkiye Cumhuriyeti’nin siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmesindeki yerini kavratarak öğrencilerin laik, demokratik, ulusal ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olmasını sağlamak

2. Geçmiş, bugün ve gelecek algısında tarih bilinci kazandırmak

3. Türk tarihini ve Türk kültürünü oluşturan temel öge ve süreçleri kavratarak öğrencilerin kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesinde sorumluluk almalarını sağlamak,

4. Milli kimliğin oluşumunu, bu kimliği oluşturan unsurları ve milli kimliğin korunması gerektiğini kavratmak,

5. Geçmiş ve bugün arasında bağlantı kurarak milli birlik ve beraberliğin önemini kavratmak,

6. Tarih boyunca kurulmuş uygarlıklar ve yaşayan milletler hakkında bilgi sahibi olmalarını sağlamak,

7. Türk milletinin dünya kültür ve uygarlığının gelişmesindeki yerini ve insanlığa hizmetlerini kavratmak,

8. Öğrencilerin kendilerini kuşatan kültür dünyaları hakkında meraklarını gidermek,

9. Tarihin sadece siyasi değil, ekonomik, sosyal ve kültürel alanları kapsadığını fark ettirerek hayatın içinde insanların da tarihin öznesi olduğu bilincini kazandırmak,

10. Tarih alanında araştırma yaparken tarih biliminin yöntem ve tekniklerini, tarih bilimine ait kavramları ve tarihçi becerilerini doğru kullanmalarını sağlamak,

11. Öğrencilerin farklı dönem, mekân ve kişilere ait toplumlar arası siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik etkileşimi analiz ederek bu etkileşimin günümüze yansımaları hakkında çıkarımlarda bulunmalarını sağlamak,

12. Barış, hoşgörü, karşılıklı anlayış, demokrasi ve insan hakları gibi temel değerlerin önemini kavratarak bunların korunması ve geliştirilmesi konusunda duyarlı olmalarını sağlamak,

13. Kendi kültür değerlerine bağlı kalarak farklı kültürlerle etkileşimde bulunabilmelerini sağlamak,

14. Kültür ve uygarlığın somut olan ya da olmayan mirası üzerinde tarih araştırmaları yaparak çalışkanlık, bilimsellik, sanatseverlik ve estetik değerleri kazandırmak,

15. Öğrencilere, tarihsel anlatıları yazılı ve sözlü ifade ederken Türk dilini doğru ve etkili kullanma becerisi kazandırmak” (MEB, 2007)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER VE TARİH

3.1. Sosyal Bilgiler

3.1.1. Sosyal Bilgilerin Tanımı

Sosyal Bilgiler kavramının birden fazla tanımı yapılmıştır. Bunlardan bazıları şöyledir:

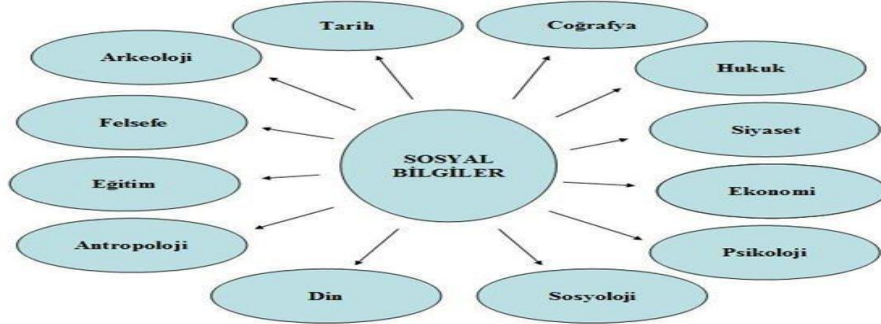
Amerika'daki, Milli Eğitim Derneği'nin orta dereceli okulları yeniden teşkilatlandırma komisyonu sosyal bilgiler komitesi, Sosyal Bilgiler *“konusu doğrudan doğruya insan toplumunun teşkilatına ve gelişimine ve sosyal birliklerin bir ögesi olması dolayısıyla insana dair olan bilgiler”* şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanım sosyal bilgiler için yapılan ilk tanım olma özelliğindedir (Safran, 2014).

İnsanlar doğduğu andan itibaren çeşitli yardımlarla sosyal ve fiziki çevresini tanıma çabası içerisine girmiştir. Bu çaba zamanla daha sistematik hale gelmiştir. Sosyal Bilgiler ilköğretim aşamasında sosyal davranış ağırlıklı bir ders olup öğrencileri hem toplumlaştırmak hem de insan ilişkileriyle ilgi bilgi, beceri ve deneyim kazandıran derstir (Kabapınar, 2012).

Sosyal Bilgiler, toplum ve toplumun çevresiyle olan etkileşimini, yaşanan olayları gerçek kanıtlarla bağ kurma sürecine girerek ve bu süreç sonunda elde edilen ayrıntılı bilgiler olarak tanımlanmıştır. Sosyal Bilgiler, toplumsal olayları bir bütünlük içinde kavratan, insanların yaşadıkları toplum içerisinde dün, bugün ve gelecek hayatlarıyla ilgili pozitiflik veren, mutlu, kendini tanıyan, öğrencilere insan, çevre ve topluma karşı bilinçli vatandaş yetiştirme şeklinde de ifade edilmektedir (Sönmez, 1998).

“Sosyal Bilgiler bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir.” olarak tanımlamaktadır (MEB, 2005).

Sosyal Bilgilere her hangi bir tanımlama yapmak, Sosyal Bilimler şemsiyesi altında olan diğer disiplinleri tanımlamaktan daha zordur. Çünkü Sosyal Bilgiler disiplin değil disiplinler arası bir alandır (Öztürk ve Dilek, 2005).

Şekil 1: Sosyal Bilgilerin Yararlandığı Kaynaklar

Engle ve Ochoa göre Sosyal Bilgiler vatandaşlık eğitimi olduğu ve demokrasideki vatandaşlık eğitiminden biraz farklı olup sosyalizasyon ve karşı sosyalizasyon diye iki kısım oluşmaktadır. Bu sürecin merkezi karar verme becerisidir. Sosyal Bilgilerin konusu insan ve insanların toplum içindeki davranışları olduğu için insanla ilgili olan diğer bilim dallarıyla da bir ilişki halinde olmuştur. Onların yöntemlerinden yararlanarak insanların çevresiyle olan etkileşimini zaman bazında ele alarak, dün, bugün, yarın birleşiminin analizini yaparak bilinçli, olaylar karşısında sağlıklı düşünen etkili vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlamıştır (Doğanay, 2005).

Görüldüğü gibi Sosyal Bilgiler bilinçli birey, yaşadığı toplumdan kendini soyutlamadan olaylara çözüm bulma, diğer disiplinlerle etkileşim hâlinde olma, başka toplumlardaki kişilerle iletişim ve etkileşim kuran, vatandaşlık duygusuyla hareket eden bireyler yetiştirmede önemli etkindir.

3.1.2. Sosyal Bilgilerin Amaçları

Sosyal Bilgilerin önemli amacı etkili, bilinçli ve aktif vatandaşlar yetiştirmektir. Çünkü bu özelliklerle yetişen bireyler yaşadıkları toplumun sosyal, kültürel, ekonomik, siyasal alandaki problemlerini göz ardı etmeyerek çözümler üretmeye ve kültürel değerlerine sahip çıkarak onları geliştirmeye çalışılmıştır (Duman, 2010; Kalıpçı, 2008).

Aktif birey olarak dünü, bugünü ve gelecek arasında bir kombin kurmaktır. Yani geçmişini öğrenip dersler çıkararak, alması gereken doğru ve yararlı dersleri alıp bunları yaşadığı dönemdeki hayatına ve gelecekteki hayatına yerleştirebilen,

doğru olmayanları da çıkartabilen, sorunlar karşısında seyirci konumda olmayıp sorunları çözen ve çözüm yolları geliştiren, olaylara perspektif bakış açısıyla bakan bireyler yetiştirmektir ((MEB, 2005; Sözer, 1998).

Sosyal Bilgiler, vatandaşlık görevi ve sorumluluklarını öğrenen, beraber yaşama ve yardımlaşma duygusunu besleyen, Mustafa Kemal Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti'nin temel ilkelerini öğrenen ve bunları kendine rehber edinen, vatanını, milletini, bayrağını seven, Türk tarihini ve coğrafyasını öğrenmelerini sağlayan ve öğrencilerin bunları hayata geçirebilecek donanımları kazandırmayı amaçlamıştır (MEB, 2005; Gökdemir, 2013).

3.1.3. Sosyal Bilgilere Yönelik Yaklaşımlar

Sosyal Bilgiler öğretimiyle ilgili geçmişten günümüze gelen süreçte farklı yaklaşımlar ve farklı anlayışlar içerisinde olmuştur. Bunlar üç kategoride toplanılmıştır:

1. Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler
2. Sosyal Bilim Olarak Sosyal Bilgiler
3. Yansıtıcı İnceleme Olarak Sosyal Bilgiler

3.1.3.1. Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler

Vatandaşlık aktarımı öğretmen merkezli bir öğretime dayalı olup en eski yaklaşımdır. Bu yaklaşımın amacı gençlere nasıl beceriler, değerler kazandırabileceğini ve bu konuda yetişkinlerin daha bilgili, yol gösterici olduğunu, gençlere yaşadıkları kültürel değerleri vermektir. Bu yaklaşım içerikli Sosyal Bilgiler programı;

“-Geçmiş öğrenme.

-Geçmiş ve gelecekle gurur duyma.

-Sorumluluk alma.

-Uygun davranışlar sergileme.

-Otoriteye bağlılık” gibi önemli kazanımları öğrencilere aşılamak istenmiştir (Safran, 2014).

Vatandaşlık aktarımı, Sosyal Bilgilerin bir ders olarak okutulmaya karar verildiği ilk amaçlarını gerçekleştirme noktasında olduğu söylenebilir. Çünkü sosyal bilgiler bir ders olarak 1916'da ilk kez ABD okullarda okutmaya başlamış ve asıl amacı 20. yüzyılın dünyayı etkileyen gelişmelerin ülke içerisinde ortaya

çıkmasına neden olan kültürel, ekonomik, siyasal, sosyal gibi ciddi sorunlara çözüm arayan ve milli bir toplum bilincini oluşturmaktır. Bu yaklaşım bazı sosyal bilimciler tarafından ön görülme de sosyal bilimlerin disiplinlerinden tarih ve coğrafya konuları, vatandaşlık bilgisi konularıyla birlikte ele almaya çalışılmıştır (Doğanay, 2005; Safran, 2014; Tay, 2010).

Bu yaklaşım kısaca şöyle ifade edilebilir: Yeni yetişen genç kuşaklara geçmişlerini öğrenmelerini, yaşadıkları toplumun kültürüyle gurur duymalarını sağlarken öte yandan bir otoriteye bağlı olmaları bireylerin pasif olmasına sebep olmuştur.

3.1.3.2. Sosyal Bilim Olarak Sosyal Bilgiler

İnsanlar yaşamları boyunca çeşitli sorunlarla karşılaşmışlardır. Bu sorunlara çocukluk ve yetişkinlik çağlarında farklılık göstermişlerdir. Teknolojik ve bilgi çağında olduğumuz için sürekli değişim içerisinde olan dünyada ortaya çıkan sorunlara kalıcı çözüm bulma arayışları başlamış ve bu durumda insanları sorun çözme becerilerini geliştirme yoluna yöneltmiştir. Ortaya çıkan sorunları geleneksel yollar ve yaklaşımlarla çözmeye çalışmak sorunu çözme konusunda yetersiz kalmasına sebep olacaktır. Bu yüzden sorunlara daha kalıcı ve kesin çözüm bulmak için insanlar sorunları çözüm odaklı olan becerilerini geliştirme yoluna gidilmiştir (Gökdemir, 2013; Yalçın, 2016).

Bu yaklaşımın temel amacı, öğrencilere belirlenen ilkeleri ve programda yer alan içeriğin anlamlandırma noktasında yardımcı olmak ve öğrencilere ulaşmak istedikleri bilimsel bilgilere hangi metotla ulaşabileceğini kazandırmaktır. Bu yaklaşımın önemli amaçlarından biri de öğrencilere dünyaya sosyal bilimcilerin penceresinden bakarak olayları anlamlandırmak ve araştırmak olduğu da söylenebilmektedir (Doğanay, 2005).

Sosyal Bilim olarak Sosyal Bilgiler öğretim programının içeriği, sosyal bilimlerin şemsiyesi altında bulunan disiplinlerin bir bütün içerisinde ve bu disiplinleri ayrı bir şekilde verilmesinden oluşmaktadır. Yaklaşımın ilkelerini öğrenciler kavrayarak vatandaşlık ve insan davranışlarını öğrenirler. Öğrenciler kullanılan yöntemlerle ve Sosyal Bilimci penceresine bakarak iyi vatandaş olabilecektir (Safran, 2014; Doğanay, 2005; Tay, 2010).

3.1.3.3. Yansıtıcı İnceleme Olarak Sosyal Bilgiler

Yansıtıcı inceleme yaklaşımının odak noktasını, araştırma-inceleme ve problem çözme oluşturmaktadır. Kullanılan yöntem bakımından sosyal bilim yaklaşımı ile yansıtıcı inceleme yaklaşımı birbiriyle benzerlik göstermektedir. Tek fark var oda, sosyal bilim yaklaşımının içeriği Sosyal Bilimlerin şemsiyesi altında yer alan disiplinlerden oluşurken; yansıtıcı inceleme yaklaşımının içeriği ise öğrencileri ilgilendiren kişisel konulardır. Öğretmenler ilk önce öğrencilere kendilerini etkileyen sorunları belirleyip inceledikten sonra bunları daha geniş bir perspektifle sosyal ve politik sorunlarla ilişkilendirmelerine yardımcı olmaya çalışılmıştır (Yalçın, 2016; Gökdemir, 2013).

Yansıtıcı inceleme yaklaşımının genel amacı, öğrencilere sorunlar karşısında karar verme becerilerini kazandırmak, siyasal alanda kendilerine gerekli yardımı sağlayacak, genel olarak yaşanan olay ve sorunlara çözüm bulabilen her alanda kendilerini yönetecek kişileri seçmek, demokratik değerler çerçevesinde haklarını korumak gibi önemli amaçlar kazandırmaktır. Rahat ve kaliteli bir yaşam yaşamalarında verdikleri kararlar doğrultusunda olacaktır. Kısacası bu yaklaşım öğrencilere hayatlarında karşılaştıkları sosyal, politik ve kişisel sorunlarının çözümü hakkında doğru kararlar alabilmelerine yardımcı olmaktır (Safran, 2014; Doğanay, 2005; Tay, 2010).

Bu yaklaşımda ön plana çıkan beceriler şunlardır;

“ Okuma-yazma becerisi,

Farklı kaynaklardan bilgiyi kullanma becerisi,

Problemleri belirleme ve çözme becerisi

Bilgiyi yorumlama becerisi,

Değerlerle ilgili durumları belirleyebilme ve çözüme ulaştırabilme becerisidir” (Safran, 2014).

Vatandaşlık Bilgisi Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler	Sosyal Bilimler Olarak Sosyal Bilgiler	Yansıtıcı İnceleme Olarak Sosyal Bilgiler
AMAÇ: Vatandaşlık en iyi, bir karar verme çerçevesi olarak doğru değerlerin	AMAÇ: Vatandaşlık en iyi, karar verme çerçevesi olarak sosyal bilim kavramı, süreç ve sorunlarının	AMAÇ: Vatandaşlık en iyi, vatandaşın karar verme ve sorun çözme sürecinde gereksinim duyduğu

kazandırılması ile öğretilir.	kazandırılması ile öğretilir.	bilgilerin araştırılması yoluyla öğrenilir.
YÖNTEM: Aktarım. Kavram ve değerlerin kitap, sunu, soru-yanıt ve sorun çözme etkinlikleriyle aktarım.	YÖNTEM: Buluş yoluyla öğrenme Her sosyal bilim dalının kendine özgü bilgi toplama ve kanıtlama yolu vardır. Öğrenciler bu yöntemleri uygulamalı ve keşfetmelidir.	YÖNTEM: Yansıtıcı inceleme. Karar verme, kanıtlamaya dayalı çatışma ve sorunların çözümünü amaçlayan yansıtıcı inceleme yoluyla geliştirilir.
İÇERİK: İçerik bir otorite tarafından seçilir ve değer ve tutumları gösterme işlevini yürüten öğretmen tarafından yorumlanır.	İÇERİK: İçerik ayrı ve bütünleştirilmiş Sosyal Bilim dallarının yapı, kavram, problem ve süreçlerinden oluşur.	İÇERİK: İçerik öğrencilerin kendilerince seçilen problemlere temel olan Vatandaşların ilgi ve gereksinimlerini oluşturan değerlerin analizini içerir.
Doğanay, 2005, 25.		

Tablo 1: Sosyal Bilgilere Üç Farklı Yaklaşım

3.2. Tarih Bilimine Bakış

Tarih, insanoğlunun yaşadığı olay-olgular ve geçirdiği gelişme tabakalarına bakıldığında zincir halkaları gibi tarih olayları da sebep-sonuç ilişkisi içerisinde birbirini takip etmiştir. Olaylar arasında birbirini tamamlayacak biçimde şöyle bir kombinasyon bulunur: Yaşanılan bir olay kendinden önceki bir olayın sonucu veya kendinden sonraki bir olayın sebebi olmuştur. Tarih yaşanılan bu etkileşim sonucundaki ilişkiyi açıklamıştır.

3.2.1. Tarihin Tanımı

Tarih insanların hafızası olduğu için geçmişteki olayları yer, zaman ve kişileri göstererek belgelere dayandırıp sebep-sonuç ilişkisiyle ele alıp inceleyen bir bilim dalıdır (Köstüklü, 2014).

Tarih, bireylere milli bir kimlik duygusu yerleştirerek, yaşadığı toplumun ve genel olarak insanlığın kültürel geçmişinin nerden geldiğini ve sahip oldukları mirasın önemini anlamalarına yardımcı olmaktır. Bu mirası yeni nesillere bırakmak için kimlerin ne tür bedeller ödediklerini öğrenmelerini sağlar. Tarih öğrencilere geçmiş, bugün, yarın üçlü birleşimden çıkarımlar çıkartmalarını sağlar. Geçmiş ile nerden geldiklerini, ne tür zorluklar geçirerek günümüz medeniyetini

oluşturduklarını öğretirken; bugün ise geçmişten dersler çıkartarak geleceğini sağlam temeller üzerinde kurmalarını öğretir; yarınını ise bu iki kavramın sağladığı tecrübeler sayesinde yeni bir vizyon içerisinde planlamalarına yardımcı olmaktadır (Turan ve Ulusoy, 2010).

İnsanların yaşam öyküsü olarak bilinen tarih, yaşadığı olaylar, etkileşime girdiği toplumlar, yaşanan olayların etkilediği bölgesellikten tüm dünyayı sarsmaya doğru etkisi altına alan bütün bilgileri kapsayan ve geçmişin kalıntıları üzerinde kurularak bugünün bilimi olarak tanımlanmıştır (Yıldız, 2003).

Kütükoğlu Turne'nin tarihi şu şekilde tanımladığını ifade etmiştir: *“Geçmişten bize ulaşan, günümüzde ortaya çıkan tenkitçi ve yorumcu bir anlayışla incelenen kalıntılar.”* (Kütükoğlu, 1994).

Tuncer Baykara tarihi, Tarih bugün yaşadığımız yaşamın geçmişin içindeki bir bölümüdür. Bugünü geçmişten bağımsız düşünmemek ve geçmiş zamanda yaşanan hayatın bütün yönleriyle analizli tasviridir, şeklinde yorumlamıştır (Baykara, 2007).

Yukarıda verilen bütün tanımlara bakılarak Tarih, olayların kesintiye uğramadan sürekli hareket hâlinde olduğu, toplumun zaman içindeki gelişim yönünü belirleyen, içinde yaşadığı toplum ile ilişkiler kurmayı ve bütünleşmeyi sağlayan, insanların geçmişte atalarının yaşadıkları zorlukları, kurduğu medeniyetleri, nereden geldikleri ve yaşadıkları coğrafyayı, o dönemin sosyal yapısını, ekonomisini, kültürünü, insanların birbirleriyle olan ilişkilerini kanıtlara dayandırarak neden-sonuç ilişkisi içerisinde, o döneme ait olayları araştırıp yorumlarken objektifliği elden bırakmayan bir bilim dalı olduğu görülmektedir.

3.2.2 Tarihin Konusu

Tarihin ne olduğuna dair farklı tanımlar yapılsa da tarihin konusunun ne olduğuna dair ortak görüş mevcuttur. İnsanların yaşayış tarzları, gelenekleri, ekonomik gelişmeleri, kültürel yapıları, geçirdikleri evreler, savaş ve barışlar, yapmış oldukları her türlü faaliyetlerdir. Genel anlamda tarihin konusu; insanların geçmişte yapmış oldukları her şeydir (<http://tarih-dersnotlari.blogspot.com.tr> erişim tarihi: 5 Eylül 2017).

Kütükoğlu (1994) göre, her insan aynı ruh halinde olmayıp farklı farklı ruhsal yapı içerisinde oldukları için tarihi olayların ortaya çıkmasında da bu ruhsal

çeşitliliğin rolü inkâr edilemez. Farklı ruh halleri olduğu için ortaya çıkan olaylarda çeşitlilik gösterir ve tarihçilerde sadece olayların ortaya çıktığı fikirsel yapıya bakmamalı, bu fikirsel yapının içindeki duygusal yapıya da bakmalıdır. Bireysel olarak çeşitli ruhsal yapıya sahip olunduğu gibi toplumsal olarak da çeşitli ruhsal yapıya sahip olunabilir. Eğer bir tarihçi araştırma yaptığı toplumun ruhsal yapısını göz ardı ederse sağlıklı bir araştırma yapamaz. Çünkü bir tarihçi araştırdığı toplumun siyasal, sosyal, ekonomik, kültürel özelliklerinin birbiriyle bağlantılı olduğunu ve bireyi toplumdan, toplumu da içinde yaşadığı mekândan soyutlayamayacağını bilincindedir. Bunların bağlantısı kurulmadan ve toplumun yaşadığı mekândan soyutlanarak bir tarih yazılamaz.

Tarihin konusu insan ve insan etkileşiminden doğan olaylar olduğu gibi bu olayların ortaya çıktığı coğrafyanın yaşadığı kuraklık, salgın hastalıklar, tufanlar, seller gibi coğrafi olaylar da tarihin ilgi alanına girdiği gibi tarihin akışını da büyük oranda etkilemiştir. Örneğin; deprem, coğrafyanın konusu iken depremin meydana getirdiği can kayıpları ve insanların bulundukları yerleri terk etmesi tarihin konu kapsamına girmektedir. Tarihin konusu çok geniştir, çünkü insanın her faaliyeti bir tarih konusu olmuştur. Sanat Tarihi, Felsefe Tarihi, Bilim Tarihi, Ekonomi Tarihi, Eğitim Tarihi, Dünya Tarihi, İller Tarihi gibi. İnsanlık tarihinin önemli buluşlarından olan yazının tarihine bakıldığında ilk yazıyı Sümerler kullanmıştır. Fakat bu yazının nasıl icat edildiği ve kullandıklarını tarihin yardımcı bilim dallarından olan Paleografya yani yazı bilimi ile araştırılır. Araştırılan yazıyla ilgili bilgiler tarih bilimine sunulur (<https://www.tarih.gen.tr/tarihin-konusu.html> erişim tarihi: 29 Ocak 2016).

Yukardaki bilgiler ışığında, zamanımızda kullandığımız her şeyin başlangıcı geçmişteki insanların yapmış oldukları faaliyetler, buluşlar ve birikimlerdir. Tarihin konusu sadece insan faaliyetleri değil, aynı zamanda insanların yaşamını etkileyen ve iradesi dışında gelişen olayların çıkarmış olduğu sonuçlarda tarihin konusu olabilmektedir. Tarih, kendisine yardımcı olan bilim dallarıyla bir bütünlük içinde olduğu için onlardaki değişim ve gelişmeler de tarihin konusu olmuştur (Uysal, 2012; Yıldırım, 2014).

3.2.3.Tarih Öğretiminin Amaçları

Tarih öğretimin amaçlarıyla ilgili farklı görüşler ortaya atıldığı görülmektedir. Bu durumun sebebi ise her birinin tarihe yükledikleri anlamların farklı farklı olmasıdır. Bu görüşlerden bazıları şunlardır:

Türkiye’de II. Meşrutiyet döneminde tarih dersleri “milli ve vatani terbiye” aracı olarak görülmüştür. 1910 yılında Satı Bey, “Tarih Tedrisatının Usul-i Esasiyesi” adlı makalesinde Meşrutiyet Döneminde, okullarda tarih öğretiminin amacının tarihi isimleri, olayları, rakamları, tarihi ezberletme olduğu yanlış anlayışını fark etmiş ve bunu eleştirmiştir. Tarih öğretiminin amaçlarının özellikler ilköğretim düzeyinde “ahlak ve vatan eğitimi” içermesi gerektiğini vurgulamıştır. Ali Reşad, 1912’de yazdığı bir makalede ilk ve orta öğretimde tarih öğretiminin amaçlarının farklı olması gerektiğini belirtmiş, ilköğretimde amacın maneviyatı ve ahlak terbiyesini geliştirmek olmalıdır. Ortaöğretimde amacın, olayların gerçek sebeplerinin öğretilmesi olduğu ve tarih öğretiminin ahlak terbiyesi gibi bir amaca hizmet etmemesi gerektiğini vurgulamıştır. Meşrutiyet döneminde tarih öğretimi, milli ve vatan terbiyesinde daha çok araç olarak kullanılmıştır. 19. yüzyılda dünyada yaşanan gelişmeler milliyetçilik ve demokrasi gibi kavramlar hızla yayılmış, milletler kendi milli tarihine yönelmiş ve tarihin amaçları daha çok milletçi bir nitelik kazandırılmıştır (Safran, 2009).

Tarihin öğretiminin amacı üç farklı görüşte toplanmıştır. Bunlardan birincisi; öğrencinin kişisel gelişiminde bir öğe, ikincisi sosyalleşme aracı olarak kültürel mirasın aktarıcısı ve üçüncüsü ise vatandaşlık eğitiminde bir araç olarak kullanılmaktadır. Birinci görüşte bireysel, ikinci ve üçüncü görüşte ise tarih dersinin toplumsal gelişimi vurgulanmıştır (Dilek, 2001). Sakaoğlu (1999) ise tarih öğretimini genel olarak üç temel amaç çerçevesinde ele almış: öğrenciye geçmişle ilgili bilgileri geleneğe dayalı ve bilmesi gereken oranda verilmeli; bireylere yaşadıkları toplumun “bugün”den ibaret olmadığını uzun bir geçmişi olduğunu ve toplumun erdemlerini kavratmak; öğrendikleri yeni bilgileri ana bilgilerle harmanlayıp benimsemelerine yardımcı olmaktır (Sakaoğlu, 1999).

Haydn-Arthur ve Hunt’ın birlikte yayınlamış oldukları “Learning to teach history in the secondor school: Acompanion to school experience” başlıklı kitabında tarih öğretiminin amaçlarını;

“1. Tarih çocukların kendilerini tanımaları için öğretilir; çünkü tarih, yerel, ulusal ve uluslararası toplumlar hakkındaki temel bilgileri genişleten ve eğiten ilginç bir inceleme türüdür.

2. Tarih bir sosyal kontrol aracı olarak kültürel normlar ve değerler sistemini gelecek kuşaklara aktarmak için geçmiş hatalardan dersler çıkartarak ve büyük ölçüde var olan durumu korumak amacıyla öğretilir.

3. Tarih, anıtlar, tarihsel yapılar ve yerleşim yerleri, mimari eserler, müzeler ve geçmiş olayları içeren kronikler aracılığıyla çocuklara kendi miraslarıyla tanıştırmak için öğretilir.

4. Çocuğun eğitim deneyimlerini zenginleştiren ve kişisel gelişimine katkıda bulunan tarihçilik becerilerini geliştirmek için öğretilir.

5. Tarih bir ülkenin insani değerlerini ve yurt severlik duygusunu aşılama için öğretilir “(Aslan, 2006).

Dinç’e göre tarih öğretimin hedef ve işlevlerinden biri, insanlara geçmişten günümüze doğru geçen süreçlerde yaşanan gelişmeler hakkında bilgiler vererek kültürel, toplumsal, yerel, ulusal ve uluslararası gelişmeler ve akabinde yaşanan değişimleri anlamalarına yardımcı olmaktır (Dinç, 2006).

Dewey tarih öğretim amacını;

“1. Tarih, bugün var olan toplumsal ilişkileri yorumlamaya yarayan bir araçtır.

2. Tarih, toplumsal gelişmenin en iyi örneklerini verir.

3. Tarih, çelişki ve zıt durumları sergiler. Dolayısıyla görüş açısı kazanma ve tahayyül imkânı sağlar.

4. Tarih, toplumsal ilerlemenin yöntemlerini öğretir” şeklinde ifade etmiştir (Ata, 1998).

Köstüklü (2014) ye göre tarih öğretiminin genel amaçları şunlardır:

“1. Öğrencinin geçmişe alakasını çekmek

2. Öğrencinin diğer ülkeleri ve kültürleri bilmesini ve anlamasına katkıda bulunmak

3. Geçmişin ışığında günümüzü anlamak

4. Müfredatın diğer alanlarını zenginleştirmek

5. Disiplinli çalışma ile zihni eğitmek

6. *Öğrencileri yetişkin hayata hazırlamak*

7. *Öğrencinin kimlik duygusunun gelişimine katkıda bulunmaktır”* (Köstüklü, 2014).

Her dönemde Tarih öğretiminin amaçlarına farklı anlamlar yüklenmiştir. İlk dönemlerde ezbere dayalı bir anlayışa doğru gidildiğinin farkına varılmış ve bu yanıltan dönülerek olaylara daha gerçekçi ve olayların asıl sebeplerine inilme anlayışa doğru gidildiği görülmüştür. Tarih öğretimin amacı, bireylere geçmişte atalarının karanlık ve zorlu bir geçmişten sonra aydınlık günlere doğru geçirmiş oldukları evrelerle “dün” ü anlayıp bilinçli bir şekilde “bugün” ve “yarına” yön vermek, yaşadığı çevreye duyarlı ve uyum içinde yaşamayı, kişilik gelişimini, toplumlaşmayı, vatandaşlık bilincini, vatanına ve milletine daha güçlü bağlarla bağlanmayı, hayal gücünü, araştırma ve merak ruhunu, milli bilinç, milli sevgi ve milli kimlik duygusunu geliştirmektir (Doğan, 2008; Şimşek-Küçük-Topkaya, 2012).

3.2.4. Tarih Öğrenmenin Avantajları

Tarihini bilmeyen bir millet başkalarının esaretinde kalıp yaşamaya mahkûmdur. Bu duruma düşmemek için, insanlar geçmişlerini ayrıntılı bir şekilde araştırmalıdır. Her insan ecdadının yaşadığı olay, olgu ve geçirdiği evrelerini merak eder. Bu merak onları araştırmaya sevk eder. Buda onlara önemli avantajlar sağlamaktadır. Çünkü geçmişten dersler çıkartarak geleceklerini sağlam temele oturtup yarını için yeni planlar yapmalarına yardımcı olmaktadır. Bunların olabilmesi için de bilinçli ve birikimli bir tarih öğretiminin olması gerekir (Ergün, 2008).

Tarih eğitimi, farklılıklara saygının geliştirmesinde, halklar arasında karşılıklı güvenin, uzlaşma ve tanıma anlayışının tesisinde ve hoşgörü karşılıklı sevgi, anlayış, insan hakları ve demokrasi gibi temel değerlerin yaygınlaşmasında etkin bir rol oynamaktadır. Tartışmalı konularda farklı bakış açılara temel oluşturarak bilgiyi eleştirel bir şekilde analiz etme ve yorumlama gibi entelektüel yeteneklerin gelişmesine olanak vermelidir (Hali, 2013).

Tarih, toplumda yaşanan gelişmelerle ilgili doğru karar verme becerisi kazandırır. Geçmişteki devlet ve devlet adamlarına bakıldığında çoğu tarih öğretimi almış, tarihle ilgili kitaplar okumuş ve bunları şehzadelerine okutturmuşlardır. Çünkü devleti ilgilendiren siyasal, kültürel, sosyal, ekonomik gibi konularla ilgili bilgiler tarih öğretimi sayesinde bilinmektedir. Tarih öğretimine verdikleri değeri tarihçilere

de vermişlerdir. Çünkü tarihçiler sadece bir zaman dilimini ele almazlar, dünü öğretmek insanları bugününü şekillendirmelerine ve yarınları için öngörülerde bulunmalarına yardımcı olmuşlardır. Tarih her millet için önemli bir yere sahiptir. Tarih sayesinde daha iyi bir gelecek planları oluşturabilmişlerdir (Baykara, 2007).

Bütün devletler vatandaşlarına milli duygularla birbirlerine bağlamak, kökenlerinin nereden geldiklerini, yönetimi altında oldukları devletlerinin kuruluş serüveni ve kullanılan yönetim metotlarıyla ilgili bilgiler vermek zorundadır. Çünkü milli tarih bilincinin oluşması için gereklidir (Akdağ ve Aydın, 2005). Bundan dolayı tarih milletleşme sürecinin ana kaynağıdır. Milletini milli duygular etrafında toplayarak birlikte yaşamak isteğini yerleştirmek, aynı amaçlar doğrultusunda birlikte yürümelerini sağlamakta tarih öğretiminin rolü çoktur (Uçar, 2008).

Baltacıoğlu (1937) tarihin faydalarını 5 başlık altında toplamıştır:

1. Tarih insanların geçmiş dönemlerde yaşamış ve uygarlıklar oluşturmuş kişilerin sosyal kişilikleriyle temas kurmamızı sağlar.

2. Tarih bize sosyal varlıkları bir bütünlük içinde anlamamızı sağlayarak somutluk mutluluğunu uyandırır.

3. Tarih bize sosyal oluş ve gidiş hatsini kazandırır.

4. Tarih bize insanoğlunun birbirinin uzuvları olduğunu, insan tenasüdünün bir gerçek olduğunu, kaplumbağalar gibi kendi kabuğu altına kapanmış milletlerin sonunun hüsrân olduğunu gösterir.

5. Tarih bize insan sosyetelerinin canlı olduğunu, durmanın bu cana düşman olduğunu, din ahlak, hukuk, ekonomi, felsefe ve eğitim gibi kurumların tekâmüle (ilerlemeye) tabi olduğunu, hakikatlerin, ideallerin devirlerle değiştiğini ve duraksayan kurumların günü birinde büyük sarsıntılarla yıkıldığını gösterir (Turan ve Ulusoy, 2010).

Tarihin en önemli amaçlarından biri öğrencilere yaşadıkları toplumla ilgili bilgiler vererek onları hayata hazırlamak ve sosyal hayata uyum sağlamaktır. Tarih bu amacını gerçekleştirmeye çalışırken sadece geçmiş olayları öne sürüp bununla yetinmemeli, diğer bilim dalları gibi bugünü de araştıran bilim olarak bakmalıdır. Örneğin; Coğrafya, öğrencilere nasıl ki yeryüzünün bugünkü durumunu öğretiyorsa, tarihte geçmiş olayları araştırarak insanların bugüne nasıl geldiklerini öğretir. Tarih sadece eski olayları araştırma gibi bir amacı yoktur. İnsanlara bugünü iyi anlamaları

için geçmişteki insanların hangi evreler ve zorluklar geçtiklerini, ne tür bedeller ödeyerek bugünkü hayatı miras olarak bıraktıklarını anlamalarını sağlamaktır. Tarih, sosyal hayatın önemini öğrencilere kavratarak, böylece toplumsal ilerlemeye yöneltmiş olur (Ata, 2002).

Tarihin bütün insanlar, toplumlar ve gruplar için en mühim işlevlerinden biri, dünyayı anlamlandırarak üzerine geleceği inşa etmektir. Ortaya atılan bütün ideolojiler, planlar, projeler, yakın ve uzak hedeflerin temellerini tarih oluşturmaktadır. Tarih insanlara hem kendi toplumunun hem de başka toplumların sosyal, kültürel yapıları ile ilgili bilgiler vermektedir. Bu bilgiler kendimizi daha iyi tanımamıza yardımcı olur. Sahip olduğumuz toplumun ulusal değerlerini ve ulusal kimliğini öğrenerek artı-eksi çıkarımlar yapıp geleceğe sağlam adımlarla yürümek ve emin gözlerle bakabilmek için iyi araştırılmış ve analiz edilmiş tarih bilgisine sahip olmak gerekir. Tarih, uluslar, toplumlar, gruplar ve kurumlar için son derece önemli olan kimlik ve kişiliğin oluşmasında önemli etken olmuştur. Bu hassasiyetlikten dolayı tarihi olayları tahlil ederken mümkün oldukça gerçeklere bağlı olacak biçimde ele alıp yorumlamak gerekir. Böylece daha sağlıklı bir tarih bilgisine sahip olunabilir (Öz, 2008; Sözen, 2015).

Morvick (1984), “Sadece tarih duygusu ile toplumlar kendi kimliklerini oluşturabildiklerini, kendilerini yerleştirebildiklerini, geçmişi ve diğer toplumlarla olan ilişkilerini anlayabildiklerini” ifade ederken, Haydn, Arthur ve Hunt (2000) bu ifadeyi tamamlar nitelikte “tarih öğrenilmeden yer, kimlik duygusu ve ilerleme duygusu edinemeyeceğimizi.” Belirtmiştir (Dönmez-Yeşilbursa, 2014).

İnsanoğlu kim olduğunu, yaşadıkları coğrafyaya hangi şartlarda, nasıl ve hangi amaçlarla göç ettikleri, göç ederken nelerle karşılaştıkları, orda yaşayan toplumlarla nasıl bir etkileşim içerisinde oldukları, karşılaştıkları sorunlara nasıl çözümler ürettikleri, yaşanan dönemdeki sosyal, kültürel ve siyasal olayların nasıl bir seyir halinde gelişip günümüze doğru şekillendiği, aynı duygular etrafında tek bir yumak şeklinde ülke savunmasında göstermiş oldukları üstün kahramanlıklarla millet olma şuurunu, birlik ve beraberlik içerisinde yaşamayı, yaşarken toplum içerisindeki görev ve sorumluluklarının farkında olmayı, toplumların karakterleri ve ahlak anlayışını tarih öğrenimi ile öğrenilir. Bu da geçmişten bugüne gelen olayları ve

geçirmiş oldukları süreçler içerisinde çağdaş değerleri daha iyi anlamamızı, geleceğe objektif ve perspektif açıdan bakmamızı sağlamıştır (Doğan, 2008; Aktaş, 2005).

Geçmişini, tarihini bilmeyen bir toplum başkalarının tarihi geçmişi içerisinde yüzüp durmaktan kendini kurtaramaz. Tarihini bilmeyen milletler bugününü ve geleceğini sağlıklı bir temel üzerine inşa etmekten yoksun bir hayat yaşamak zorundalar. Vatan, millet sevgisinden yoksun ve milli bir kimlik oluşturmazlar. Geçmişini bilmeyen ve sahip çıkmayan bir milletin geleceği olamaz. Tarihini bilen milletler, milli kültürünü ve değerlerini tanıyarak milli bilinç kazanır, ecdatlarının yaşamış oldukları çoğu olaylardan dersler çıkartarak geleceklerini ona göre yön verirler. İnsanların kültür seviyelerini ve manevi değerlerin yükseltir, devletlerarası ilişkileri düzenlemeyi sağlar. Kısacası tarih, ulusların tüm varlığına eşittir. Tüm bu nedenlerden dolayı geleceği geçmişin tozlu olaylar üzerinde inşa etmemize yardımcı olan bilim dalı tarih bilimidir (<http://www.egitirim.gen.tr/tr/index.php/arsiv/sayi-51-060/sayi-52-ekim-2016/966-tarih-ogretmeninin-ilke-ve-amaclari> erişim tarihi: 6 Eylül 2017).

3.3. Türkiye’de Tarih ve Tarih Anlayışı

Türkiye’de tarih eğitiminin temelleri Cumhuriyet öncesine dönemlere dayanır ve yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin tarih eğitimi konusundaki alt yapısı Osmanlı devletinden miras kalmıştır. Bu miras zamanla Atatürk milliyetçiliği olarak tanımlanacak ve beraberinde ulusçuluk anlayışını getirecektir. Böylece bu anlayış siyasi, ekonomik, sosyokültürel, eğitim ve bilimsel açıdan yorumlanarak milli devlet anlayışını oluşturacak temellerden birini oluşturmuştur. Bu durum tarih eğitiminin önemini artırmış ve Atatürk bilhassa tarih öğretimiyle ilgili çalışmalar başlatmıştır (Aktaş, 2005).

Cumhuriyet dönemi eğitim sistemine bakıldığında Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı, laik, bilinçli bireyler yetiştirmek milli eğitimin temel hedefleri haline gelmiştir. Cumhuriyet döneminde bazı hükümetler kendi parti ideolojilerini eğitim programlarına yansıtmaya çalıştıkları için düzenli bir milli eğitim politikası yürütülmemiştir. Dönemin siyasal ve sosyal yapısı Tarih eğitimi de etkilemiştir (Akyüz, 2007).

Türkiye’de Tarih ve Tarih eğitiminin kökleri çok eski bir geçmişe sahip olup belli ideolojiler ve beklentilerle çevrelenmiş durumdadır. Dönem dönem yaşanan

siyasi olaylarla değişen hükümetler, iktidar partileri tarihi olayları kendi siyasetleri doğrultusunda ve parti programlarına denk düşecek şekilde eğitim programlarına yansıtmişler, bu durumda objektif ve bilimsellikten uzak, farklı ideolojiler etrafında birbiriyle sürekli çatışma hâlinde olmaktan öteye götürememiştir. Cumhuriyet rejimi ile birlikte tüm alanlarda olduğu gibi eğitim alanında da önemli gelişmeler olmuş, yeni ideolojiler, gerçekçi ve bilimsel bir tarih anlayışı benimsenmiş ve bu anlayışı eğitim programlarına yansıtılmıştır (Akça, 2007).

3.4. Dönemlerin Eğitim ve Tarih Anlayışı

Yukardaki bilgiler ışığında şöyle bir genelleme yapılabilir: dünyadaki siyasi, teknoloji, bilim, kültür olaylarında meydana gelen değişim ve değişikliklere koşut olarak tarihte bazı değişiklikler geçirerek günümüze doğru gelmiştir. Bu değişim dönemlere şöyle yansımıştır:

3.4.1. Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları ve Tarih Anlayışı

XIX ve XX. yüzyılın ilk dönemlerinde yaşanan siyasi, kültürel olaylar Osmanlı Devleti'ni ve devletin sınırları içinde yaşayan toplumları derinden etkilemiştir. Osmanlı Devletinin siyasi alanındaki başarısızlıkları, dış güçlerin işine geliyordu. Onların amacı Osmanlıyı tarih sahnesinden silmektir. Kültürel alanında yaşanan gelişmeler özellikle eğitim alanındaki gelişmeleri Osmanlı devleti takip edememiş ve dönemin eğitim kurumlarının başına işin ehli olan kişiler getirilmemiştir. Bu durumda eğitim kurumlarının toplumun ihtiyaçlarına cevap veremez hâle getirmiştir. Genel olarak yaşanan gelişmeler eğitim kurumlarında eski-yeni çatışmasının çıkmasına sebep olmuştur. Siyasi ve eğitim alanında yaşanan olaylar XX. yüzyılın hem eğitim hem de tarih anlayışında etkili olmuş, Cumhuriyet dönemi devrim ve tarih anlayışının şekillenmesinde önemli rol oynamıştır (Neval, 2007; Yoluk, 2010; Aktekin, 2009).

Cumhuriyet dönemi eğitim ve tarih anlayışı dönemler içerisinde kısa kısa ele alınacaktır. Bunlar; Mustafa Kemal Atatürk, İnönü Dönemi ve Demokrat Parti dönemleri tarih anlayışları.

3.4.1.1. Mustafa Kemal Atatürk Dönemi (1923-1938)

Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra ülkenin kalkınmasını ve ilerlemesini engelleyen kurum-kuruluşları kaldırmak ve Türk ulusunu çağdaş medeniyetler seviyesine ulaştırmak için Mustafa Kemal'in inkılapları uygulamaya başlamıştır. Mustafa Kemal'in Tarihe ilgisi ilkokul yıllarından itibaren başlamıştır (Demirtaş, 2008).

3.4.1.1.1. Atatürk Dönemi Tarih Eğitimi ve Tarih Anlayışı

Atatürk, Türk ulusunu çağdaş, uygar medeniyetler düzeyine çıkarma çalışmaları milli mücadele sürerken bile gündeminde yer almıştır. Bu tutumunun en önemli nedeni kültürel bir aydınlanma hareketine geçilmesi gerektiğine olan inancıdır. Bu sebepten ötürü Atatürk kültürel devrim kapsamında dil ve tarih araştırmaları üzerinde önemle durarak yoğun bir ilgi göstermiştir (Aslan, 2012).

Türk milleti Atatürk'ün önderliğinde bağımsızlık mücadelesini başlatmış ve sonucunda cumhuriyeti kurarak yepyeni bir dönem başlamıştır. Bu dönem kurulmaya başlarken gençlerin hangi amaç-ilkeler, nasıl bir eğitim felsefesi ve dünya görüşüne göre yetiştirilmeleri gerektiğini belirlemek son derece önemliydi. Gençlere işlevini ve önemini yitirmiş, basmakalıplaşmış, olumlu-olumsuz bir şekilde kanıtlanmış felsefe ve dünya görüşü gibi eski eğitim şablonlarıyla eğitim verilemezdi. Onun için Türk milletini ileriye götürecek, insancıl, akılcı, yeni ve işlevini uzun süre devam ettirecek eğitim ilkelerine ihtiyaç vardı (Kaplukan, 2012). Mustafa Kemal Batı'nın eğitim sistemini anladığı için ilerleme, entegrasyon, ulusçuluk, sekülerleşme ve birliği temel alan tutarlı ve yararlı bir eğitim politikası benimsemiştir. Eğitim sisteminde ikilik vardı. Dinsel ve seküler okullar arasındaki bu iki başlılığı kaldırmak için 1924'te yapılan bir kanun ile dinsel okullar kaldırılmıştır. Böylece 1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile öğretim birleştirilmiş ve ulusun bütünlüğünü bozan bütün faaliyetler ortadan kaldırılmıştır. Bu durumun en önemli nedeni, farklı okullardan mezun olan kişilerin, farklı bir kimliğe sahip olmaları ve buda sorunların yaşanmasına sebep oluyordu. Yeni Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlıların geçmişte yaptıkları bu hataya düşmemek için eğitimde birliği sağladılar. Bu konuyu 1924 yılında Atatürk yaptığı bir konuşmasında şöyle dile getirmiş: *"İmparatorluk hududu dâhilinde de her millet kendi lisanı ve dinini talim ederdi. Fakat bu mektepler ihanet projelerine hizmet ettiler."* diyerek eğitimin bir merkezde yapılması gerektiğini dile

getirmiştir. Yapılan eğitim ve öğretim düzenlemeleri ile okullar laik düzene geçilerek aynı fikir, aynı duygu ve aynı düşüncede insan yetiştirmeyi amaçladıkları görülmüştür. (Şimşek, 2008; Küçük-Topkaya, 2012).

Atatürk 10-24 Temmuz Edirne-Kütahya savaşlarının yapıldığı dönemde cepheyi bırakarak 15-21 Temmuz 1921 de Ankara’da toplanan Maarif Kongresine katılmıştır. Buda Atatürk’ün eğitime verdiği önemi kanıtlar niteliktedir. Atatürk eğitime gösterdiği önemi tarih araştırmalarına ve tarih yazımına da göstermiştir (<http://www.kurtulussavasi.gen.tr> erişim tarihi: 20 Eylül 2017; Köken, 2002).

Afet İnan, Atatürk’ün tarih sevgisini, ilgisini, bilgisini ve her defasında nasıl kullandığını şöyle belirtmiştir: *“Büyük devlet adamımız Gazi Mustafa Kemal Atatürk, tarih meselelerine çok önem verirdi. Kendi ifadesine göre, mektep sıralarındaki derslerden itibaren tarih okumasını sevmiş ve hayatının her devresinde muhtelif tarih kitapları ve meseleleri ile meşgul olmuştur. Bilhassa siyasi hayatının çeşitli safhalarında tarih bilgisinden daima en geniş manasıyla faydalanmış ve gerek Büyük Millet Meclisinde, gerekse halk toplantılarında söz söylerken tarihi mevzular en heyecanlı hitabelerini teşkil etmiştir. İstiklal savaşımız sıralarında türlü vesilelerle söz söylerken tarihten getirdiği örnekler, bazen milli bir heyecan kaynağı, bazen de ilmi bir mevzu hâlinde olmuştur. Bilhassa inkılap hareketlerinde, Büyük Millet Meclisinde kanunlaştırmak istediği mevzular için tarihten misaller getirmek, eski müesseseleri teşrih ederken tarihi neticelerini ikna edici delillerle göstermek onun adedi idi. Bunlar için Büyük Millet Meclisinin zabitleri ve Atatürk’ün diğer nutuklarından bol bol örnekler verirdi. Bu vesikaları tetkik etmekle, dünya çapında ün salmış büyük inkılapçı Türk devlet adamının, tarih bilgisinden ne suretle istifade etmiş olduğunu anlamak herkes için çok faydalı bir mevzudur.”* (Altınışık, 2011). İnan’ın ifade ettiği bu bilgi ilerde Türk Tarih Kurumunun açılmasında önemli etkisi olacaktır.

Atatürk, Türk gençlerin kendi kültürü etrafında yetiştirilmesini ve kendi tarihlerini öğrenmeleri için tarih eğitiminin şart olduğunu Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri kitabında şöyle belirtmiştir: *“Büyük tehlikeler karşısında uyanan milletlerin ne ölçüde kararlı olduklarına tarih tanıklık etmektedir. Silahıyla olduğu gibi dimağıyla da mücadele mecburiyetinde olan milletimizin, birincisinde gösterdiği kudreti ikincisinde de göstereceğine asla şüphem yoktur.”* (2006).

Mustafa Kemal'in tarih çalışmalarını başlatmasının sebepleri:

1. Bazı Avrupalı tarihçilerin, kitaplarında Türkleri asılsız şekilde aşağılamaları ve Türkler hakkındaki iftira ve bilgilerin çarpıtılması,
2. Avrupa'daki okul kitaplarında Türkler hakkında asılsız ve yanlış bilgilerin bulunması,
3. Türklerin sarı ırk mensup olduklarını ve Avrupalılara nazaran ikinci sınıf bir ırk oldukları,
4. Tarih ders kitaplarının Avrupa'da yazılan tarih kitaplarında yapılan tercümelere dayalı olarak hazırlanması,
5. Osmanlılarda tarihimizle ilgili gerekli araştırmanın yapılmaması (Turan, 2009; Demircioğlu, 2008).

Mustafa Kemal siyasette olduğu gibi eğitimde de önemli işler başarmıştır. Sadece siyasi zaferlerle milli kurtuluş sağlanamayacağının farkında olduğu için kültür, eğitim ve ekonomik alanlarında da yenilik ve düzenleme yoluna gidilmiştir. Kütahya-Edirne cephesinde yaşananlara bakmadan Ankara'da toplanan Maarif Kongresi toplantısına katılmış ve kendisine yöneltilen "Cumhurbaşkanı olmasaydınız ne olmak isterdiniz?" şeklindeki soruya, "*Milli eğitim bakanı olarak eğitim davasına hizmet etmek isterim.*" şeklinde cevap vermesi eğitime ve eğitim davasına verdiği önemin açık göstergesidir. Eski ve çağın ihtiyaçlarına cevap vermeyen köhnenmiş kurumlarla eğitim verilemeyeceğini, buna karşılık daha modern ve çağın ihtiyaçlarına cevap veren eğitim kurumlarının oluşması gerektiğini vurgulamış ancak bu durum eğitimde çatışmaların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bunu önlemek için Atatürk 3 Mart 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile öğretimde birlik sağlamıştır (Demirtaş, 2008; Aslan, 2012).

Atatürk, geçmişin sadece Osmanlıdan ibaret olmadığını, Türklerin daha eski bir geçmişe sahip olduğunu, tarih eğitiminin de Osmanlı padişahları ve dini menkıbeler çevresinde şekillenmediğini gelecek nesillere göstermek için tarih çalışmalarında bulunmuştur. Amaç milli şuur etrafında milli bilinç ve kültürüne sahip çıkan gençler yetiştirmek. Ortaya atılan asılsız haberlerle Türk ulusunu küçümseyen, aşağılayan, barbar olarak nitelendiren Batı dünyasına karşı tarihi çalışmalara yoğunluk vermiş, bunların tam tersine, Türklerin üstün bir millet oldukları, şanlı ve şerefli geçmişe sahip oldukları, Türk ulusunun güçlü bir medeniyete zinciriyle Orta

Asya’da büyük bir uygarlık kurduklarını Türk Tarih Tezi ile ortaya koymuştur. Türk Tarih Tezi, Türk milliyetçiliğinin ana ideolojisi olmuştur. Vatandaşa milli bir tarih şuuru ve güçlü bir milliyetçilik duygusunu yerleştirmeye çalışılmıştır. Milli kültürün öğrenilmesi ve yayılması için Türk tarihine önem verilmiştir. Bunları araştırılması ve zenginleştirilmesi içinde önemli kurumlardan olan Türk Tarih Kurumu açılmıştır. Bu kurumun amacı Türk gencini araştırmaya, merak etmeye, yaşadığımız çağa geliş aşamalarını öğrenmelerini sağlamak, geleceklerinin milli bir bilinç çerçevesinde hem ders çıkarıp hem de örnek alınarak inşa etmelerine yardımcı olunmuştur (Keskin, 2012; Yetenek, 2015).

Atatürk, eğitim ile Türk milletini çağdaş medeniyetler seviyesine çıkartmak, tarih eğitimi ile de bir ağacın kökleri gibi Türklerin çok eski bir köke sahip olduğunu, zaman içerisinde değişen dönemler içerisinde köklerini sağlam bir şekilde yayarak günümüze doğru hangi zorluk ve aşamalardan geldiğini, yeni nesillere kendi geçmişleriyle övünmelerini, asılsız söylemlerle şanlı geçmişlerini kötülemeye çalışanlara karşı milli tarihimizi öğrenmelerini sağlamaya çalışılmıştır (Köken, 2002).

3.4.1.2. İsmet İnönü Dönemi (1938-1950)

İsmet İnönü, ulusal kurtuluş savaşı sırasında ve sonrasında yapmış olduğu hizmetler sonucunda Türkiye’nin siyasi ve kültür hayatında önemli izler bırakmıştır.

Atatürk’ün ölümünden sonra, 11 Kasım 1938’de toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi 384 milletvekili bulunmasına rağmen seçime 348 milletvekili katılmış ve seçim sonunda oyların çoğu İsmet İnönü’ye verilmiştir. Böylece Türkiye’nin ikinci cumhurbaşkanlığına İsmet İnönü seçilmiş ve İnönü kabine kurma görevini Mustafa Kemal döneminde olduğu gibi tekrar Celal Bayar’a vermiştir (Bozkurt, 2011).

3.4.1.2.1. İnönü Dönemi Eğitim Ve Tarih Anlayışı

İnönü dönemi önemli gelişmelerin yaşandığı dönem olmuştur. Bu önemli gelişmelerden biri eğitim ve öğretim alanında yapılan gelişmelerdir. Bu dönemde yapılan eğitim politikaları Atatürk dönemi eğitim politikalarıyla koşutluk göstermiştir. Bunun göstergesi olarak İsmet İnönü’nün mecliste yemin ederken yaptığı şu konuşmadır: *“Türk milletini az zamanda büyük bir medeniyet seviyesine yükseltmiş, Türk milletine en kısa yoldan temiz cemiyet hayatını, feyizli terakki*

yollarını açmış olan inkılapları kalb ve vicdanımızın en aziz varlıklarıdır.” (Cenan, 2015). Milli Şef döneminde Atatürk dönemi yapılan inkılapların devam edileceği görülmüştür. Eğitim bu dönemde de öncelikle kalkınma ve modernleşme problemi olarak ele alınmıştır. Eğitim programlarına Hürmanistleştirme ve laikleşme biçiminde kültür politikaları yansımış; fakat bu durum milli anlayıştan büsbütün uzaklaştırmamıştır (Yiğit, 1992).

Demircioğlu (2008), bu dönemde Atatürk dönemi milli tarih anlayışında bir yavaşlama yaşanmış ve daha çok hürmanist tarih anlayışına doğru bir dönüşün olduğunu belirtmiştir. Dönemin Milli Eğitim Bakanı olan Yücel tarafından bu sürece “Türk Hürmanizmi” adı verilmiştir (Demircioğlu, 2008). Türk Hürmanizmi, ortak bir tarih bilinci etrafında Anadolu’yu tarihin merkezine koyarak, Batı medeniyetlerinin doğuş hikâyelerini bu topraklara bağlayarak tarihi bir yorum sunmak istemiştir. Bu açıdan var olan kültürel yapıyı yeniden yapılandırarak Batıya hayranlık duygusu ile bağlı bir millet anlayışı içerisinde evrensel bir kültür yaratmayı amaçlamıştır. Böylece dinsel öğelerden uzak bir kültürel atmosfer geliştirmeye çalışılmıştır (Karacasu, 2001).

İnönü dönemindeki tarih çalışmalarını bakıldığında hürmanist kültür anlayışı kapsamında değerlendirmiştir. Bu durumun sebebi ise 1937’den itibaren Osmanlı Tarihi araştırmalarına hız verilmişken, İsmet İnönü döneminde ise bu araştırmalar sadece siyasi tarih ile sınırlanmış olmasıdır. Programın içeriğinde Osmanlı Tarihinin kültürel ve ekonomik boyutu yer verilmemiş, siyasi tarih çalışmaları müfredat girmiş ve dönemin ders kitaplarına yansımıştır. Dönemin ders kitapları, dönemin tarih düşünce yapısını yansıtmaması bakımından önemlidir. Dönemin müfredat ve tarih ders kitapları Milli Eğitim Bakanlığınca hazırlanıp basılmıştır. 1941 yılında Milli Eğitim Bakanlığı, Talim Terbiye Heyeti tarafından 1941’de 3. baskısı yapılan ve “Orta Zamanlar” başlığı ile çıkan Tarih II. sınıf ders kitabı 400 sayfadan oluşmuştur. Kitap incelendiğinde konuların uzun, ayrıntı ve ezbere dayalı olması öğrencilere tarih dersini sevdirememiştir (Şeker, 2006).

Atatürk döneminde toplanan tarih kongreleri, İnönü döneminde de toplanmış ve bu kongrelerde alınan kararlar dönemin ders kitapları kadar önem taşır. Atatürk dönemi kongre bildirilerinde, Türklerin Orta Asya ile bağlantılı olduğu vurgulanırken, İnönü döneminde bunun yanı sıra, Türklerin Yunanlılar ile kan bağı

ile bağlantılı olduğu üzerine araştırmalar yoğunlaşmıştır. İstanbul Hukuk Fakültesi hocalarından olan Yusuf Ziya, Türklerin Yunanlılar ile akraba olduğunu ayrıca Yunan dili ve medeniyetinin onlara Türklerden bir armağan olduğu iddiasında bulunmuştur. Yunan tanrılarının eski Türk tanrıları olduğunu dile getirerek, Yunan medeniyetinin köklerinin Türklere dayandığı görüşünü ortaya atmıştır. 1948’de toplanan IV. Tarih kongresi kararlarında ise Yunanlıların Türk olduğu iddialarından vazgeçilerek bir nevi, Atatürk dönemi tarih anlayışına yakın bir çizgide hareket edilmiştir. Bu dönemde Belleten de, Hitit Kazı çalışmaları sonucu yayınlanarak, Hititlerin Türk olabilmeleri ihtimali üzerinde durulmuştur. Ayrıca, 1948’den sonra Türk Tarih Kurumu yayınları arasında Selçuklu ve Osmanlı Devleti Tarihi çalışmalarında önemli bir artış gözlenmiştir (Şeker, 2006).

İnkılap tarihi konularının, tarih ders kitaplarında yer alması bu dönemde yapılan çalışmalarla başlamıştır. Bu konuda İnönü Türkiye Büyük Millet Meclisinde 1941 açılış konuşmasında; *“Şimdiye kadar yükseköğretim kurumlarının son sınıflara konferans şeklinde verilmekte olan inkılap derslerinin bu kurumlarda ‘İnkılap Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Rejimi’ adı altında esaslı bir ders şeklinde verilmesi ve bu mevzular etrafında ilmi incelemeler yapmak ve yaymak üzere, ayrıca birde İnkılap Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Enstitüsü kurulması kararlaştırılmıştır.”* diyerek İnkılap tarihi derslerinin artık okullarda bir ders olarak verileceğini belirtmiştir (Gök, 2011; Tozar, 2010). İlk İnkılap Tarihi dersleri 1933’te Zeynep Hanım Konağının eski Edebiyat Fakültesinin ahşap konferans salonunda Mahmut Esat Bozkurt, Hikmet Bayur, Recep Peker ve Yusuf Kemal Tengirşenk gibi bilim adamlarının katılımıyla verilmiştir. Amaç, devrimlerin tanıtılması, benimsetilmesi ve Cumhuriyet rejimini genç nesiller arasında yaymak (Aslanapa, 1997).

1946’dan sonra dönemin tarih anlayışı eleştirilmeye başlanmıştır. Bu durumun nedeni Türklerin Yunan oldukları yönündeki tezlerin ortaya atılması, Atatürk dönemi tarih anlayışından farklı olarak hümanist tarih anlayışına kaymaları ve Türk köklerinin başka milletlere dayandırılmasıdır. Bu eleştirenlerin başını çekenler Togan, Atsız, Köprülü gibi yazarlardır. Atsız, Türklerin Avrupalı kavimlerden olduğu, Anadolu’nun tapusuna sahip olma ve Anadolu’da kurulan ilk medeniyetlerin “Türkler olduğu” iddialarına, *“Hâlbuki bir memleketin tapusuna malik olmak için mutlaka ilk ahalisi olmak lazımdır diye düşünmek boşunadır. Böyle*

olunca bugün var olan milletlerin hemen hepsinin yaşadığı topraklarda yabancı sayılmaları gerekir. Hele Amerikalıların durumu büsbütün güçleşirdi. Sonra Hititler Türk olsa bile, onlar ortadan kalktıktan iki bin yıl sonra aynı topraklarda kurulan yeni Türk devletlerinin eskisinin devamı sayılmaz.” diyerek İnönü dönemi tarih anlayışını kabul etmediğini açıklamıştır (Atsız, 966).

Köken (2002), döneme etki yapan Hümanist anlayışının kullanılmasının sebebini, bu anlayışın Avrupa ülkelerinde sağladığı sonuçları, değişik tarih ve kültür yapıya sahip olan Türkiye içinde aynı sonuçlar verebileceğini göstermek istenildiğini ifade etmiştir. Türk Tarih Tezinin Orta Asya-Anadolu merkezli Türk tarih anlayışının, Hümanizm ile Akdeniz-Ege-Anadolu merkezli ve antik çağ hayranlığına dönüştürülmek istenmiştir. Ancak bu görüşler Türk kültürünün Orta Asya özelliğini reddedip “Anadoluculuk” adı altında ulusal kültür ve ulusçulukla çatışan ve tarihî geçmişi olmayan bir akımın ortaya çıkmasına ön ayak olmuştur. Hümanizm akımı çoğu Türk aydınları tarafından kabul görmemiştir (Köken, 2002).

Genel olarak bakıldığında İnönü dönemi, Mustafa Kemal Atatürk’ün çizdiği eğitim profiline göre gidilerek daha geniş kapsamlı programlar hazırlamıştır. Zaman içerisinde ulusal eğitim ve tarih anlayışından tamamen kopmadan hümanizm denen akım eğitime ve tarih anlayışına girerek farklı bir anlayış ortaya çıkmış ve dönemin eğitim politikasının temel ilkesi haline gelmiştir. Hümanistleştirme ile Batı medeniyetlerinin üzerinde kurulan modern medeniyeti Türkiye üzerinde de uygulayarak ülkeyi daha modern hale getirmek ve Batı’yı kendine model almayı amaçlamıştır. Mustafa Kemal Türk Tarih Tezi ile medeniyetin Orta Asya’dan doğup Türk Milletine geçmiş ve onlar sayesinde diğer medeniyetlere yayılmış, Batılıların iddia ettikleri gibi barbar bir kavim olmayıp medeniyetin merkezinde olduğunu ortaya koymaya çalışmış fakat İsmet İnönü döneminde hümanizm hâkim olduğu için bu anlayışa göre medeniyetin doğuş kaynağının Roma ve Yunan’dır. Türklerin Avrupa ile kan bağı ile bağlı olduğu iddiası ortaya atılmıştır. Bu anlayış Mustafa Kemal’in ortaya koymak istediği anlayışla örtüşmemektedir. Bu durum dönemin tarih ders kitaplarına da yansıtılmış ve ağırlıklı olarak Avrupa Tarihi ders kitaplarına konulmuştur. Türk tarihi ile Batı tarihinin kombinasyonu yapılmaya çalışılmıştır (Şeker, 2006, 13; <https://www.academia.edu/cumhuriyet-dönemi-tarih-anlayışları-ve-tarih-eğitimi> erişim tarihi: 8 Eylül 2017).

3.4.1.2.2. Dördüncü Milli Eğitim Şurası

İnönü döneminde önemli eğitim şuraları toplanmıştır. Bunların içerisinde ortaokul ile ilgili kararlar alan Dördüncü Milli Eğitim Şurası ele alınacaktır.

Şura, çok partili dönemin ikinci ve CHP'nin son şurasıdır. 22-31 Ağustos 1949 tarihleri arası Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde dönemin Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu tarafından Ankara'da toplanmıştır.

Milli Eğitim Bakanı Dr. Tahsin Banguoğlu açış konuşmasında özet olarak şu konulara temas etmiştir:

“Orta öğretimde, ortaokullarda ve liselerde bir formasyon noktası vardır. Yani bu okullarda yetişen çocuklarımızda bir formasyon noksanı vardır. Bu noksan bir takım metot kusurlarından ve müfredat kusurlarından ileri gelmektedir. Metot kusurları şunlardır: ortaokullarda ve liselerde pasif bir tedrisat yapmaktayız. İlkokullarımız da tahakkuk ettirmeye çalıştığımız ve bir dereceye kadar da muvaffak olduğunuz tedrisat aktif, mukabil ortaokullarda ve liselerde pasiftir.”.

“Okuttuğumuz maddelere gelince; bunlar da ihtiyaca uygun değildir. Hayatla ilgisi olmayan birçok maddeler okutuyoruz, memleketin realitesinde bulunmayan bir takım şeyler öğretiyoruz. Memleket mevzularını, çocuğun muhitindeki mevzuları ders konusu yapıp onları öğretmiyoruz. Öğrettiğimiz konular hayati değildir.”.

“Birde buna ilave olarak bir rapor halinde yüksek heyetinize sunduğumuz “Demokrasi Terbiyesi” meselesi vardır. Biz Türk milletinin maarifçileri sıfatıyla memleketimizde bugün cereyan etmekte olan rejim istihalesine lakayt kalamazdık. Kalamazdık, çünkü bu memleketin iktibas ettiği yeni fikirlerin ön safhasında bulunmuşlardır. Bu vazifeyi aynı zamanda seleflerimiz olan nesillere karşıda borçluyuz.”.

“Bu memlekette medeniyet fikrinin ön safhalarında öğretmenler dövmüşlerdir. Bu memlekette hürriyet fikrinin ön safhalarında öğretmenler dövmüşlerdir. Bu memlekette cumhuriyet için yine ön safhalarda öğretmenler dövmüşlerdir. Bu sefer bu demokrasi idealinin ön safında da yine bizim arkadaşlarımız bulunacaktır. Buna hiç şüphe yoktur. Demokrasi idaresi yeni bir terbiye meselesidir, memlekette yeni bir fikrin mal edilmesidir. Bu fikri yeni nesillere

gereği gibi aşılayacak ve bu yeni hayat tarzını onlara fiilen öğretecek genç hocalarımızdır.”.

Şurada alınan kararlardan bazıları;

“1. Yeni ortaokul programları projesi incelenmesi,

2. Lise ders konularının dört yıllık teşkilata göre tespiti,

3. Ortaokullara ve liselere öğretmen yetiştiren eğitim enstitüleri ve yüksek öğretmen okulu teşkilatının ihtiyaçlara göre düzenlenmesi” (MEB, 1991; <http://ttkb.meb.gov.tr/www-surular> erişim tarihi: 18 Şubat 2017).

Eğitim basamakları arasında tam bir uyum olmadığı, müfredattan kaynaklanan sorunlar eğitim basamaklarına yansımış ilkökul hareketlilik söz konusuyken, diğer basamaklarda ise durgunluk söz konusu. Programda yer alan maddeler günün olaylarını içermemekte ve eğitimcilerin dönemin olaylarına kayıtsız kalınamayacağı, şurada ilk kez demokrasiden ve demokrasinin eğitime etkisinden bahsedilmiş ve bu düşüncüyü yeni nesillere taşıyacak olanlarda öğretmenler olduğuna dair bildirimler şurada yer almıştır. Genel olarak şurada, eğitim enstitülerinin tekrardan faaliyete geçip düzenlenmeler yapılması, lisenin dört yıla çıkarılması, okulların müfredat programlarının düzenlenmesi hakkında görüşmeler olmuştur (Deniz, 2001; Dinç, 1999).

3.4.1.3. Demokrat Parti Dönemi (1950-1960)

CHP’li dört vekil olan Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Refik Koraltan ve Celal Bayar CHP’den ayrılarak Celal Bayar başkanlığında 6 Ocak 1946’da Demokrat Partiyi kurmuşlardır. 14 Mayıs 1950’de yapılan seçim ile CHP’nin 27 yıllık tek parti yönetimi sona erdimiştir (Eroğlu, 1990; Şahin-Tunç, 2015). Seçim sonuçları Zafer gazetesinde şu şekilde yorumlandı; *DP 434 milletvekili ile kat’i ve eşsiz bir zafer kazandı”* (17 Mayıs 1950). Böylece Türkiye, DP iktidarı ile yeni bir döneme girmiştir. Yaşanılan siyasi değişiklik her alana etki yapmış ve bu etki yürütülecek Milli Eğitim politikalarına da yansımıştır. Adnan Menderes 10 yıllık başbakanlık görevinde beş ayrı hükümet kurmuş ve bu dönemde birden fazla isim Milli Eğitim Bakanı olarak görev yapmıştır (Taşdöven, 2013).

3.4.1.3.1. Demokrat Parti Programında Eğitim Politikaları

Ülkelerin eğitim politikalarının belirlenmesinde hem iç hem de dış gelişmelerin etkisi vardır. Eğitim için belirlenen hedeflerin yanı sıra ülkelerin tarihsel

mazilerinde yaşadıkları siyasal, sosyal, kültürel, ekonomik durumları da eğitim politikalarının şekillenmesinde rol oynamıştır. Kurulan her parti, başa geçen her hükümet kendi amaçları, ilkeleri ve düşünce yapılarına uygun eğitim politikaları hazırlatmıştır (Tangülü, 2008).

Demokrat Parti 1946'da yayınladığı parti programında eğitimle ilgili genel olarak şu ilkelere yer vermiş ve bu ilkeler üzerine yoğunlaşmıştır:

Programda öncelikle eğitim-öğretimde millilik ve birlik prensibi temel alınmıştır. Böylece eğitimde birlik esasının getirdiği ve Atatürkçü eğitimin ilkesi olarak kabul edildiği Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nu da benimsemişlerdir. Demokrat Partinin de Atatürk'ün sağlamış olduğu öğretim birliğinden yana olduğunu programda yer alan *“Maarif sistemimizde, milli eğitim ve öğretim vahdeti prensibinin taraftarıyız”* 33. Maddesi ile anlaşılmaktadır. Eğitim ve öğretimin toplumun değişen şartlarına uygun olarak yeniden planlanması gerektiği kabul edilmiş, eğitimin amacı sadece gelecek kuşaklara bilimsel ve teknik bilgiler vermek olmadığı, eğitimi oluşturan bütün maddi ve manevi değerler ile bütün olarak ele alınması gerektiğini programda yer vermiştir. Bu durumla ilgili parti programının 35.maddesinde şöyle değinilmiştir: *“Umumi ve mesleki eğitim ve öğretim, yurt ihtiyaçlarını karşılayacak umumi bir plana göre tanzim edilmeli ve gelecek nesillerin yalnız ilim ve teknik bilgi ile değil, milli ve insani bütün manevi kıymetlerle de teçhizine çalışılmalıdır.”* (DP Tüzüğü, 1946; Kaplan, 2002).

Demokrat Parti programında açık olmasa da üstü kapalı köy öğretmeni yetiştiren Köy Enstitülerine karşı bir muhalif yaklaşım içinde olunmuştur. DP programının 36. maddesi *“Bütün ilkokul öğretmenlerinin aynı ruha ve aynı seviyede bilgiye sahip olmaları esasının göz önünde tutulmasını, bunlar arasında farklı zümrelerin teşekkülüne meydan verilmemesi bakımından lüzumlu görmekteyiz.”*, 41. maddesi ile de *“Kabiliyeti ve kudreti müsait olduğu takdirde bir ilkokul öğretmenin öğretim derecelerini tamamlayarak, Üniversite profesörlüğüne kadar yükselmesine kanuni imkân sağlanmalıdır”* görüşleri savunulmuştur. (DP tüzüğü, 1946, 25; Kaplan, 2002).

Programda üniversitelerle ilgili şöyle bir madde yer verilmiştir: *“Yükseköğretim meselesinde keyfiyete önem verilmesi lüzumuna kaniyiz. Bütün yükseköğretim kurumlarımızın bu esasa göre takviyesini ve garptaki benzerleri*

seviyesine eriştirilmelerini istiyoruz. Üniversiteler, ilmi ve idari muhtariyete sahip olmalıdırlar.” 38. madde (DP Tüzük, 1946).

Toplumun ekonomik refahını sağlamak ve gerekli iş gücünü temin etmek için mesleki ve teknik öğretimin önemli olduğunu programın 37. maddesinde; *“Muhtelif derecelerde ki teknik öğretim kurallarını yurdun her tarafına yaymak yönündeki çalışmaları eğitim ve öğretim cihazımızın ekonomik kalkınmamızda da vazife alması bakımından, yerinde bulmaktayız. Bu çalışmaların iktisadi ihtiyaçlarımızla ayarlanmasını lüzumlu görüyoruz.”* şeklinde ifade edilmiştir (DP Tüzük, 1946).

DP programında bölgeler arası fırsat eşitliği ve Doğu Anadolu’nun kalkınması için doğu bir üniversitesinin kurulması öngörülmüştür. Bu durum programın 41. maddesinde; *“Doğu bölgesinde her derece ve şubede okulları ve nihayet fakülte ve enstitüleri ile bir kültür merkezi yaratmak lüzumuna inanıyoruz.”* şeklinde ifade edilmiştir (DP, 1946, 27; Kaplan, 2002).

DP’nin eğitim ile ilgili görüşleri genel olarak; milliyetçi, maneviyatçı, demokrat, bilimsel, ilerlemeci, laiklik, halk eğitimi ve fırsat eşitliği ilkelerini benimsemiştir. Üzerinde en çok durulan eğitim sorunları ise öğretmen yetiştirme, ilköğretim, yükseköğretim, mesleki teknik eğitim, din eğitimi ve halk eğitimidir (Tangülü, 2008).

3.4.1.3.2. Demokrat Parti Hükümet Programlarında Eğitim Politikaları

DP 1950-1960 arası iktidar da kalmış, iktidarlık süresince toplam beş hükümet kurmuş ve bu hükümetlerin başkanlığını Adnan Menderes yapmıştır. Bundan dolayı bu hükümetler arasında önemli bir değişiklik olmamıştır.

DP’nin iktidarlığı süresince beş hükümet kurulmuş ve iktidarın genel program tüzüğündeki eğitim maddeleri bu hükümetlerin oluşturduğu eğitim politikalarının ana kaynağı olmuştur. Programdaki maddeler dönemin Milli Eğitim Bakanlarınca da kabul edilmiş ve uygulanmaya çalışılmıştır. Fakat bu uygulamalar istikrarlı bir süreklilik gösterememiştir. Bu durumun sebebi DP’nin 10 yıllık iktidarı döneminde on kez Milli Eğitim Bakanı değiştirmesidir. Bir bakanın yerine bir başka bakanın gelmesi, önceki bakanın uygulamalarının devam edip uygulaması konusunda sıkıntılar oluşturmakta buda programdaki eğitim-öğretimin süreklilik göstermesini, uygulamalardan sonuç ve verim alınmasını, aynı çizgide yürütölmesini ve bunlara ilişkin bölümlerin ayrıntılandırılmasını engellemiştir. Beş hükümette ilk programın

esaslarını, ilkelerini ve çizdiği programlar üzerinden programlar olmuştur. Bakıldığında beş hükümet ve Milli Eğitim Bakanları birbirinin devamı şeklinde olan eğitim programlarında hep kendilerinden önceki dönemin analizini yaparak yeni döneme kendi amaçlarını, ilkelerini sürdürme çalışmışlardır (Şahin, 1998; Köremez, 2005).

Bütün hükümetlerin programlarında milli, manevi ve ananelerine bağlılık her zaman vurgulanmıştır. Gençleri kendi değerleriyle donatmak, fırsat eşitliği, bilimsellik, demokrasi, ilerlemecilik, ulus bilinci ilkeleri üzerinde durulmuştur. Tüm bunlara rağmen sağlıklı bir eğitim profilini çizememişlerdir (Köremez, 2005).

3.4.1.3.3. Demokrat Parti Dönemi Tarih Eğitimi

Tarih, siyasi iktidarların ideolojilerini benimsetme de başvurdukları en önemli bilimdir. Tarih ve Tarih eğitimi Ulusal birlik ve beraberliği sağlamada, aşılama en güvenli yoldur.

DP dönemin tarih anlayışı kendinden önceki dönemlerdeki tarih anlayışıyla uçurum bir farklılık yoktur. Mustafa Kemal zamanında kabul edilen ve İsmet İnönü zamanından çok partili döneme gicişe kadar kabul görülen Türk Tarih ağırlıklı Osmanlı'dan uzaklaşan tarih anlayışı reddedilerek, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş zeminini hazırlayan esas yapının Osmanlı Devleti döneminde yapılan çeşitli ıslahatların doğal sonucu olduğu anlayışı daha ağırlık kazanmaya başlamıştır. Buna paralel olarak dönemin tarihçileri tarihi bütünlüğün oluşabilmesini Osmanlı Tarihi ile olabileceğini savunmuşlardır. DP döneminde Osmanlı Tarihi ile ilgili araştırmalar, incelemeler ve çalışmalar artmıştır. Eski yöntemlerin terk edilmesine dair eleştiriler yapılmıştır (Timur, 1990). 1950'den sonra tarih alanında yazılan kitaplar ve yazılarda Osmanlı devrinde yapılan ıslahat ve çalışmaları abartılı yaklaşımlarla ele alınarak anlatılmış ve 600 yıllık bir tarihi geçmişe sahip olan Osmanlı Tarihinin yok sayılmayacağı ileri sürülerek araştırmalar yapıp, bu devire ait bütün belgelerin toplanmasını ve bu bilgiler ışığında bilimsel eserlerin yazılması gerekliliği ifade edilmiştir (Torun, 2002).

DP iktidara geldiğinde siyasi, iktisadi, eğitim ve kültür politikalarında da önemli değişiklikler yapılmıştır. İçerde ve dışarda yaşanan olaylar dönemin eğitimcilerini ve aydınlarını da etkilediği gibi yazılan eserlere de yansımıştır. Türkiye dış politikada 1947'den itibaren özellikle Avrupa ve ABD gibi Batı devletlerine bağlı

kalmış bu durumda dönemin tarih anlayışına ve ders kitaplarına etki yapmıştır. DP 1947'den itibaren Batı tarihine önem veren ve Hümanist anlayış doğrultusunda tarih ders kitapları hazırlamıştır. Tarih ders kitaplarında Antik çağ dönemine büyük önem verilmiş, fakat Türk tarihine ayrılan bölümler ise azaltılmıştır. İslam ve Osmanlı devletinin ihmal edildiği düşünülerek çalışmalar yapılmıştır. Bütün iktidarlarda olduğu gibi DP iktidar döneminde de eğitim, iktidarın ideolojik atmosferi çerçevesinde şekillenmiş ve o doğrultuda program, müfredat, ders kitapları hazırlanmıştır. Tarih eğitim ve tarih ders kitapları da DP'nin siyasal ideolojik yapısının somutlaştırılmış şeklidir (Karakök, 2011; Akça, 2007; Kılıç, 2008).

3.5. Sosyal Bilgiler içinde Tarih

Tarih en zengin sosyal alan olmasının sebebi içerisinde siyaset, iktisadi, sosyoloji, din, kültür gibi birçok disiplinleri barındırmasıdır. Toplumu ilgilendiren tüm konular tarih disiplini ile ilişkili olduğu için buda tarihi Sosyal Bilgilerin vazgeçilmez ve en önemli disiplinlerinden biri haline getirmiştir (Bahar, 2002).

Ulusoy (2009)'a göre; Sosyal Bilgiler içerisinde tek bir ders veya konu barındırmadığı için farklı disiplinlerden yararlanması önemlidir. Sosyal Bilgiler içerisinde Sosyal Bilimlerin şemsiyesi altında olan disiplinlerden tarihin kapsamına giren birden çok konu vardır. Sosyal Bilgileri oluşturan coğrafya, hukuk, sosyoloji vb. gibi disiplinlerin hepsi tarihle mutlaka bir bağlantısı vardır (Turan-Ulusoy, 2010). Çünkü Sosyal Bilgiler bireyin toplum ve toplumun kurumlarıyla, bireyin bireyle, bireyin devletle uyumlu bir ilişki göstermekte buda sosyalleşmeye odaklı bir ders olduğunu gösterir, tarihin konusu ve ana kaynağı da insan olduğu için sosyal bilgiler disiplini ile bağlantısı bulunmaktadır (Şimşek-Pala, 2016).

Bahar'ın da belirttiği gibi tarihin Sosyal Bilimler içinde çok önemli bir yere sahiptir. Tarih, küçük yaşlardan başlayarak İlköğretimden yükseköğretimin sonuna kadar bütün eğitim basamaklarında yer verilmiş bir ders olduğu için ayrıcalıklı bir konuma sahiptir (2002). Hoge (2003)'e göre, sosyal bilimler disiplini içinde tarihe önemli görevler düşmektedir. Tarih, gençlerin çeşitli beceriler kazanmasına, tarihsel düşünebilmelerine, iyi bir vatandaş olabilmelerine, demokratik anlayışın oluşmasına, toplumsal olaylar arasında bağlantı kurmalarına önemli etki yapmaktadır. Öğrenciler de vatandaşlık bilincini geliştirmede, milli kültür, milli kimlik oluşturmada, insan haklarını öğretilmesinde tarihin yeri tartışılmaz (Turan-Ulusoy, 2010).

Tarih Sosyal Bilimlerin temeli durumunda olan bir bilim olduğu için bir ulusun hayatında tarih öğretiminin önemi çok büyüktür. Çünkü yaşadığımız toplumun ihtiyaçlarını iyi bilen, sorunlara çözüm üretebilen idareci ve aydın yetiştirmede önemli bir bilimdir. İnsanlar geçmişini havzasında yaşadığı gibi milletlerde havzalarıyla yaşarlar, çünkü milletler geçmişleriyle bütün ilişkisini kesemezler aksine bugün ve yarınını sağlam temellere oturtmak için geçmişlerini sürekli hatırlamaları gerekmektedir. Tarih geçmişin aynasıdır. Milletler bu aynaya bakarak kendini tanıyabilen, dün ile bugün ve yarın arasında bağlantılar kurabilen, ait oldukları toplumların yaşadıklarından dersler çıkarır. Tarihin ana maddesi ve temelini insan oluştur, sosyal bilgiler ise tarihin temelleri üzerinde bütün alanlarıyla toplumun inşasını üstlenmiştir (Turan-Ulusoy, 2010).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

4.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, nitel araştırmaya dayalı olup, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır.

Nitel araştırma, *"gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir süreci izlendiği araştırma"* şeklinde tanımlamak mümkündür (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Doküman analizi, yapılacak olan araştırmada hedeflenen amaca ulaşmak için çalışmayı ilgilendiren yazılı materyaller, kayıt ve belgeleri toplayarak belirlenen kurallar çerçevesinde inceleme işlemidir. Doküman analizine "belgesel tarama" da denilmektedir. Bu süreçte araştırmacı çalışmasının amaçlarına göre var olan kaynakları bulur, elde ettiği kaynakları detaylı bir analizden geçirdikten sonra inceleyip, çalışması için gerekli bilgileri not alarak ve bu notlar çerçevesinde bir değerlendirme yapmaktadır. Araştırmacı aldığı bilgileri, asıl kaynağında verilmek istenilen anlayış çerçevesinde kullanması gerekmektedir (Çepni, 2007).

4.2. Evren

Bu araştırmanın evrenini, Sosyal Bilgiler ders kitapları ve Tarih ders kitapları oluşturmaktadır.

1.3.Örneklem

Bu araştırmanın örneklemine; 2015 yılında ortaokullarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan tarih konuları ile 1955 yılında ortaokullarda okutulan Tarih ders kitaplarında yer alan tarih konularının karşılaştırılması oluşturmaktadır.

4.4. Verilerin Toplanması

Literatür taraması yapılarak önceden yapılmış çalışmalar, kitaplar, yazılan tez ve makaleler gözden geçirilmiş, Sosyal Bilgiler ve Tarih programları incelenmiş, gerekli notlar alınmıştır.

4.5. Verilerin Analizi

Ders kitaplarının incelenmesi ve karşılaştırma sürecinde doküman analizi kullanılmıştır. Doküman analizinden sonra elde edilen veriler incelenerek araştırmanın amacına uygun olup olmamasına göre değerlendirilmiştir.

2015 yılında okutulmuş Sosyal Bilgiler ders kitapları ile 1955 yılında okutulan ortaokul Tarih ders kitaplarında yer alan ünitelerdeki tarih konuları incelenmiş, benzerlik ve farklılıklar belirlenmiş, konuyla ilgili diğer araştırma kaynaklarında elde edilen bilgiler konu ile bağlantılı biçimde ele alınarak incelenmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

BULGULAR ve YORUMLAR

Bu kısımda ilk önce 2005 ve 1949 programlarında yer alan tarih konularının ele alınışı incelenecek daha sonra bu programlarla yazılmış ders kitaplarının konuları ele alınışlarının karşılaştırılması yapılacaktır. 2005 ve 1949 programları detaylı olarak ekler bölümünde yer verilmiştir.

5.1. 2005 İlköğretim ve 1949 Ortaokul Programlarına Göre Yazılmış Olan Sosyal Bilgiler ve Ortaokul Tarih Ders Kitaplarındaki Tarih Konularının Ele Alınış Biçimi

Sosyal Bilgiler ve Tarih dersiyle ilgili hazırlanan programlara bakıldığında, Cumhuriyetten günümüze gelinceye kadar iki dersin de dönemin değişen koşullarının etkisi ile geçirdiği değişimler belirgin biçimde görülmüştür.

İlk başlarda Sosyal Bilgiler kapsamına giren tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi dersleri ayrı ayrı dersler şeklinde verilirken, 1968 İlkokul Programı ile Sosyal Bilgiler adı altında toplanmış, 1973'te kabul edilen 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ile ilkokulların süresi 8 yıla çıkartılmış ve Temel Eğitim Okulu olarak adlandırılmıştır. 1980'de ilköğretim olarak değiştirilmiş ve 1998 İlköğretim Programı ile bir program hazırlanmıştır (Keskin, 2002). 2015 yılında okutulan Sosyal Bilgiler ders kitabı 2005 Programı ile hazırlanmıştır.

İlkokul programlarında yapılan değişiklikler, özellikle 1948 İlkokul Programı yayımlandıktan sonra, ortaokul programlarında da değişiklik yapma yoluna gidilmiş ve 1949'da bir taslak programı hazırlanmıştır. Bu tarihte toplanan IV. Milli Eğitim Şurası Komisyonu, hazırlanan ortaokul program projesini incelemiştir. Komisyon, ortaokul proje taslağının eğitim ve öğretim anlayışı açısından İlkokul Programına uyumlu olduğunu savunmuş ve bu yönde çalışmalar başlatılmıştır (Binbaşıoğlu, 1995). Hazırlanan 1949 Ortaokul Programı 21 yıl uygulamada kalmıştır. 1955 yılında hazırlanan ve okullarda okutulan Ortaokul Tarih ders kitabı, 1949 Programına göre hazırlanmıştır.

Bu bölümde Doküman İncelemesi yoluyla ve özellikle ana kaynak olan 2015 yılında ortaokullarda okutulan Sosyal Bilgiler 5-6-7. sınıf ders kitapları ile 1955 yılında ortaokullarda okutulan Tarih 1-2-3. sınıf ders kitapları incelenmiştir. 2005 programı ile yazılmış Sosyal Bilgiler (5-6-7. sınıf) ders kitapları ve 1949 programı ile

yazılmış ortaokul Tarih (1-2-3. sınıf) ders kitaplarındaki tarih konularının incelenmesi, karşılaştırılması, benzeyen ve farklılaşan noktalar ele alınmıştır.

2005 Programı ile yazılan Sosyal Bilgiler ders kitapları yapılandırmacı öğrenme anlayışı ile yazıldığı için daha çok öğrenci merkezli bir yapıya sahiptir. Böylece öğrenci sadece bilgi alan değil, araştıran, tartışan, hipotezler kuran ve fikirlerini paylaşan etkin katılımcı olarak bilgilerin verildiği şekliyle kabul etmeyerek, verilen bilgileri yeniden keşfetme yoluna gitmiştir (MEB 2005; Kalıpçı, 2008). 1949 Programına göre yazılmış ortaokul Tarih ders kitapları ise daha çok davranışçı kuramı ile hazırlanmış, bilgi ve ezbere dayalı bir sistemdir. Sorgulamanın, verilen bilgileri analiz süzgecinden geçirme olanağının olmadığı, öğretmen merkeziyetçiliğinin yoğun olduğu ve dönemin siyasi yapısının etki yaptığı bir çerçevede tarih ders kitaplarının yazıldığı görülmüştür (Unak-Su, 1955). 1949 programına bakıldığında Tarih öğretiminde sadece öğretmen merkezli bir eğitim anlayışının değil, öğretmen her konu için bir çalışma planı vererek öğrencilerinde araştırma, düşünme ve keşfetme, öğrenci merkezli bir öğretim anlayışına da vurgu yapılmıştır (Ortaokul Programı 1951; Yılmaz, 2006).

Bu durumun Sosyal Bilgiler içerisinde yer alan tarih konularına da etkisi olmuştur. Çünkü 2015 yılında okutulan Sosyal Bilgiler 5-6-7. sınıf ders kitabında yer alan tarih konularına bakıldığında verilen şemalar ve konu ile ilgili sorular sorularak öğrenciyi düşündürmeye, araştırmaya sevk ederken, 1955 yılında okutulan ortaokul Tarih 1-2-3. sınıf ders kitapları ise konuyla ilgili sorulara yer verilmediği için öğrenciler sadece dinleyici konumda olup salt bilgiyi alan ve ezberleyen konumdan öteye gidilmediği görülmüştür (Karabıyık, 2015; Tekten, 2015; Tüysüz-Yıldırım, 2015; Unak-Su, 1955).

5.1.1. Sosyal Bilgiler (5.-6.-7. sınıf) 2005 Programına Yönelik Bulgular ve Yorumlar

2015 yılında ortaokullarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan kazanım ve sürelerinin 2005 programına göre hazırlanışı ele alınmıştır.

5.1.1.1. İlköğretim 5. Sınıf (2005) Öğretim Programının Özelliklerine Yönelik Bulgular ve Yorumlar

Yukarıda bahsedildiği gibi yeni Sosyal Bilgiler Öğretim Programı yapılandırmacı yaklaşım dikkate alınarak hazırlanmıştır. Program incelendiğinde,

bilgiyi olduğu gibi vermekten ziyade, bilgiye ulaşma yollarının gösterilmesi esas alınmıştır. Program öğrencilerin yorumlayan, sorgulayan, eleştiren, düşünen, gelişim ve değişime açık bireyler yetişmesine olanak sağlamıştır (Yalçın, 2016).

İlköğretim okulu Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 4. ve 5. sınıflarda haftada 3 ders saati olmak üzere, her sınıf için 36 haftada toplam 108 saatlik ders süre ön görülerek hazırlanmıştır.

Sosyal Bilgiler 5. sınıf öğrenme alanları, üniteler, kazanımlar ve süreleri şöyle belirlenmiştir:

Öğrenme Alanları	Üniteler	Kazanımlar Sayısı	Süre/Ders Saati	Oran (%)
Birey ve Toplum	Haklarımı Öğreniyorum	4	12	11
Kültür ve Miras	Adım Adım Türkiye	6	15	14
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Bölgemizi Tanıyalım	8	15	14
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Ürettiklerimiz	7	15	14
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Gerçekleşen Düşler	6	12	11
Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler	Toplum İçin Çalışanlar	5	12	11
Güç, Yönetim ve Toplum	Bir Ülke, Bir Bayrak	5	15	14
Küresel Bağlantılar	Hepimizin Dünyası	6	12	11
Toplam		47	108	100

(MEB, 2005)

Tablo 2: Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 5. Sınıf Öğrenme Alanları, Üniteler, Kazanım Sayıları ve Süreleri.

Tablo 2’ye bakıldığında, 5. sınıf Sosyal Bilgiler Programının 8 üniteden oluştuğu ve her bir ünitenin bir öğrenme alanıyla ilişkilendirildiği görülmüştür. Ünite, kazanım ve ders saatlerine bakıldığında, ilk ünite olan “Haklarımı Öğreniyorum” ünitesine dört kazanım ve bu ünite için 12 saatlik bir süre ön görülmüştür. 2, 3, 4 ve 7. üniteler olan “Adım Adım Türkiye”, “Bölgelerimizi

Tanıyalım”, “Ürettiklerimiz” ve “Bir Ülke, Bir Bayrak” ünitelerine sırasıyla 6, 8, 7, 5 kazanım ve bu üniteler için 15 saatlik bir süre ön görülmüştür. 6 ve 8. üniteler olan “Toplum İçin Çalışanlar” ve “Hepimizin Dünyası” ünitelerine sırasıyla 5, 6 kazanım ve bu üniteler için 12 saatlik bir süre ön görülmüştür.

5. sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programının 8 üniteden oluşmuş ve bu ünitelerden kültür ve miras öğrenme alanında yer alan “Adım Adım Türkiye” ünitesinde Tarih konularına yer verilmiştir. Bazı ünitelerde ise bazı tarih konularına atıfta bulunmuştur.

5.1.1.2. İlköğretim 6. Sınıf (2005) Öğretim Programının Özelliklerine Yönelik Bulgular ve Yorumlar

2006’da 6. sınıflar için hazırlanmış olan Sosyal Bilgiler Programı, ilk olarak Milli Eğitim Amaçları ile başlamış, sonra da programın uygulaması ile ilgili bilgiler verilmiştir. Program haftada 3 ders saati olmak üzere, her sınıf için 36 haftada toplam 108 saatlik ders süresi olarak hazırlanmıştır. Programa Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi de 1. sınıftan itibaren ele alınmış, böylece insan hakları ve vatandaşlık programına duyarlı bir program hazırlanmış ve uygulanmıştır.

Sosyal Bilgiler Öğretim Programının uygulaması hakkında, 16 maddeye yer verilmiş ve bu maddeler ayrı ayrı ele alınmıştır. Sosyal Bilgiler kapsamına giren derslere atıflarda bulunduğu görülmüştür:

6. Madde: Öğrenci, yaşadığı çevrenin ve dünyanın coğrafi özelliklerini tanıyarak, insanlar ile doğal çevre arasındaki etkileşimi açıklar (MEB, 2006). (Coğrafya)

7. Madde: Kaynak kullanımı ve kanıt değerlendirmeye dayalı sosyal bilgiler eğitiminde öğrencilerin sebep-sonuç ilişkisi kurmaları ve kanıta dayalı akıl yürütmeleri sağlanmalı, kanıtların sınırlılıkları ve tarihin farklı yorumlarının olabileceği fark ettirilmelidir. Bu madde ile öğretmen ve öğrencilerin kanıt kullanmaya teşvik etmektedir (MEB,2006).

10-16. Madde: Farklı mekân ve dönemlere ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesneler, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirler, değişim ve sürekliliği algılar. Ayrıca farklı dönem ve mekânlardaki toplumlar arası siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik etkileşimi analiz eder (MEB,2006). (Tarih)

15. Madde: İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçleri ve günümüz Türkiye’si üzerindeki etkileri kavrayarak yaşamını demokratik kurallara göre düzenlenir (MEB,2006). (Vatandaşlık)

Programın geneline bakıldığında güncel konular daha ağırlıklı olup güncellik ilkesi doğrultusunda öğretmen, çevre ve içinde yaşanılan sosyal yapının özelliklerine göre ünite sürelerini uzatma ya da kısaltma yoluna gidildiği görülmüştür.

Sosyal Bilgiler 6. sınıf öğrenme alanları, üniteler, kazanımlar ve süreleri şöyle belirlenmiştir:

Öğrenme Alanı	Ünite	Kazanım Sayısı	Süre/Ders Saati	Oran (%)
Birey ve Toplum	Sosyal Bilgiler Öğreniyorum	6	12	11
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Yeryüzünde Yaşam	7	15	14
Kültür ve Miras	İpek Yolu’nda Türkler	9	24	23
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Ülkemizin Kaynakları	6	18	17
Küresel Bağlantılar	Ülkemiz ve Dünya	5	12	11
Güç, Yönetim ve Toplum	Demokrasinin Serüveni	5	15	14
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Elektronik Yüzyıl	5	12	10
Genel Toplam		43	108	100

(MEB, 2006)

Tablo 3: Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 6. Sınıf Öğrenme Alanları, Üniteler, Kazanım Sayıları ve Süreleri

Tablo 3’e bakıldığında, 6. sınıf Sosyal Bilgiler Programının 7 üniteden oluştuğu ve her bir ünitenin bir öğrenme alanıyla ilişkilendirildiği görülmüştür. Ünite, kazanım ve ders saatlerine bakıldığında, ilk ünite olan “Sosyal Bilgiler Öğreniyorum” ünitesinde 6 kazanım ve bu ünite için 12 saatlik bir süre ön görülmüştür. 2. ünite olan “Yeryüzünde Yaşam” ünitesinde 7 kazanım ve bu ünite

için 15 saatlik bir süre ön görülmüştür. 3. ünite olan “İpek Yolu’nda Türkler” ünitesine 9 kazanım ve ünite için 24 saatlik bir süre ön görülmüş, diğer ünitelere göre en fazla kazanım ve ders saatine sahip ünite olmuştur. 4. ünite olan “Ülkemizin Kaynakları” ünitesine 6 kazanım ve ünite için 18 saatlik bir süre ön görülmüştür. 5. ünite olan “Ülkemiz ve Dünya” ünitesine 5 kazanım ve bu ünite için 12 saatlik bir süre ön görülmüştür. 6. ünite olan “Demokrasinin Serüveni” ünitesine 5 kazanım ve bu ünite için 15 saatlik bir süre ön görülmüştür. 7. ünite olan “Elektronik Yüzyıl” ünitesine 5 kazanım ve 12 saatlik bir süre ön görülmüştür.

6. sınıf Sosyal Bilgiler Programını 7 üniteden ve bu ünitelerden kültür ve miras öğrenme alanında yer alan “İpek Yolu’nda Türkler” ünitesinin tamamı tarih konularından oluşmaktadır. 2. ünite olan “Yeryüzünde Yaşam” ve 6. ünite olan “Demokrasinin Serüveni” ünitelerinde de bazı tarih konularının yer aldığı görülmüştür. Örneğin Yeryüzünde Yaşam ünitesinde “Tarih Boyunca Yerleşme” ve “Uygarlıklar Beşiği Anadolu ve Mezopotamya” konu başlıkları Tarih konuları ile ilgili olduğu görülmüştür. Demokrasinin Serüveni ünitesinde “Yönetim Biçimleri” konu başlığında egemenlik anlayışlarına, “Demokrasinin Yol Haritası” konu başlığında Fransız İhtilali, Tanzimat Fermanı, Cumhuriyetin İlanına, “Türk Kadın ve Hakları” konu başlığında ise Türk kadınlarının tarihi dönemlerdeki yerini ve verilen haklara değinerek Tarihe atıflarda bulunmuştur. Ünitelerde yer alan tarih konuları ile öğrenci, İlk Çağ uygarlıklarını ve bu uygarlıkların insanlık tarihine yapmış oldukları etkileri, atalarının yurtlarını, Orta Asya’da kurulan devletlerin ve onların iktisadi, kültürel, siyasal yaşamları hakkındaki bilgileri, İslamiyet’in doğuşu, yayılışı ve Türklerin İslamiyet’i kabul etmeleri sonucunda yaşanan değişimleri, Anadolu’nun nasıl ve hangi zorluklar geçirerek Türk yurdu olduğunu ve bu dönemde ortaya çıkan beyliklerin ve devletlerin bu yolda yapmış oldukları savaşları, ekonomik, kültürel değişimleri hakkında bilgi sahibi olabileceklerdir.

Programın genel amaçlarına bakıldığında 4 amacın dolaylı olarak Tarih Öğretimiyle ilişkili olduğu görülmüştür (Şimşek, 2005).

5.1.1.3. İlköğretim 7. Sınıf (2005) Öğretim Programının Özelliklerine Yönelik Bulgular ve Yorumlar

2006’da 7. sınıflar için hazırlanmış olan Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ilk olarak Milli Eğitim Amaçları ile başlamış, sonra da programın uygulaması ile ilgili

bilgiler verilmiştir. Program haftada 4 ders saati olmak üzere, her sınıf için 39 haftada toplam 108 saatlik ders süresi olarak hazırlanmıştır. Ancak 7. sınıfta okutulması gereken ve yeni programa ait ders kitabı 2006-2007 eğitim-öğretim yılında değil, 2007-2008 eğitim-öğretim yılında tüm ilköğretim okullarında uygulamaya konulmuştur.

Sosyal Bilgiler 7. sınıf öğrenme alanları, üniteler, kazanımlar ve süreleri şöyle belirlenmiştir:

Öğrenme Alanı	Ünite Adı	Kazanım Sayısı	Süre/Ders Saati	Oran (%)
Birey ve Toplum	İletişim ve İnsan İlişkileri	6	12	11
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Ülkemizde Nüfus	5	12	11
Kültür ve Miras	Türk Tarihine Yolculuk	8	27	25
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Ekonomik ve Sosyal Hayat	6	18	17
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Zaman İçinde Bilim	5	12	11
Güç, Yönetim ve Toplum	Yaşayan Demokrasi	5	12	11
Küresel Bağlantılar	Ülkeler Arası Köprüler	4	15	14
Toplam		39	108	100

(MEB, 2006)

Tablo 4: Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 7. Sınıf Öğrenme Alanları, Üniteler, Kazanım Sayıları ve Süreleri Çizelgesi.

Tablo 4’te bakıldığında, 7. sınıf Sosyal Bilgiler Programının 7 üniteden oluştuğu ve her bir ünitenin bir öğrenme alanıyla ilişkilendirildiği görülmüştür. Ünite, kazanım ve ders saatlerine bakıldığında, ilk ünite olan “İletişim ve İnsan İlişkileri” ünitesine 6 kazanım ve ünite için 12 saatlik bir süre ön görmüştür. 2. ünite olan “Ülkemizde Nüfus” ünitesine 5 kazanım ve 12 saatlik bir süre ön görmüştür. 3. ünite olan “Türk Tarihine Yolculuk” ünitesine 8 kazanım ve 27 saatlik süre ön görülmüş, diğer ünitelere göre en fazla kazanım ve ders saatine sahip ünite olmuştur. 4. ünite olan “Ekonomik ve Sosyal Hayat” ünitesine 6 kazanım ve 18 saatlik bir süre ön görülmüştür. 5 ve 6. üniteler olan “Zaman İçinde Bilim” ve “Yaşayan Demokrasi”

ünitelerine 5'er kazanım ve 12'şer saatlik süre ön görülmüştür. 7. ünite olan “Ülkeler Arası Köprüler” ünitesine 4 kazanım ve 15 saatlik bir süre ön görülmüştür.

7. sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programının 7 üniteden oluştuğunu ve bu ünitelerden kültür ve miras öğrenme alanında yer alan “Türk Tarihine Yolculuk” ve Kültürel Bağlantılar öğrenme alanında yer alan “Ülkeler Arası Köprü” bu iki ünitenin konusunun tamamı tarih konularından oluşmuştur. 4. ünite olan “Zaman İçinde Bilim” ve 5. ünite olan “Ekonomik ve Sosyal Hayat” ünitelerinde de bazı tarih konuları yer almaktadır. Ünitelerde yer alan tarih konuları ile öğrenci, tarihsel süreç içerisinde Osmanlı Devleti'nin siyasi güç olarak nasıl ortaya çıktığını, Osmanlı Devleti'nin fetih politikaların, hoşgörölü yapısını, iktisadi, kültürel, sosyal yapıları, Avrupa'ya ve dünyayı sarsan önemli gelişmelerin Osmanlı Devletine etkisi ve bu gelişmelere karşı tepkilerini, Osmanlı Devleti'nin kültürel mirası hakkında bilgi sahibi olabileceklerdir.

Yukarda da ifade edildiği gibi programın genel amaçlarından bazılarında dolaylı da olsa tarih öğretimiyle ilgili olduğu görülmüştür.

5.1.2. Ortaokul Tarih (1-2-3. Sınıf) Ders Kitaplarının 1949 Programına Yönelik Bulgular ve Yorumlar

Teknolojik gelişmelerin her alanda etkisini gösterdiği gibi eğitim alanında da etkisini göstermiştir. Bu gelişmelere ayak uydurmak için yeni programlar ve bu programlara uygun ders kitapları hazırlanmıştır. 1949 programı da yeniçağın ihtiyaçlarını karşılamak ve dönemi iktidar partinin düşünce yapısının yansıtmak için hazırlanmıştır.

5.1.2.1. Ortaokul 1. Sınıf Tarih Öğretim Programının (1949) Özelliklerine Yönelik Bulgular ve Yorumlar

1949 programı, 21 yıl uygulamada kalmış, programda Milli Eğitimin Amaçları ve Ortaokulun Eğitim ve Öğretim İlkelerine yer verilmiştir. Derslerin konu içerikleri verilirken, derslerle ilgili amaçlara da yer verilmiştir. Bu derslerden biri de tarih dersidir.

1949 Ortaokul Programında, Tarih dersine ait kısımda dersin amaçlarına ve sınıflara göre konulara yer verilmiştir. Programda tarih dersi için sekiz amaç yer almıştır. Böylece Türklerin Tarihte oynadıkları önemli rolünü, Türk devrimlerinin önemini, tarih dersinin, yurttaşlık bilgisi dersi ile olan bağına dikkat çekmek,

bugünkü yaşam koşullarına hangi yollarla geldiklerini öğrenmelerini sağlamaktır. Programda yer alan Tarih dersinin ana konu başlıklarında bu durum net olarak görülmüştür (MEB, 1951).

Dersler	1.Sınıf	2.Sınıf	3.Sınıf	Toplam
Türkçe	6	4	4	14
Tarih	2	2	2	6
Coğrafya	2	2	1	5
Yurttaşlık Bilgisi	1	1	1	3
Matematik	5	4	4	13
Fizik	-	3	3	6
Kimya	-	-	2	2
Tabiat Bilgisi	3	3	2	8
Yabancı Dil	3	3	3	9
Beden Eğitimi	1	1	1	3
Resim	1	1	1	3
Müzik	1	1	1	3
Serbest Çalışmalar	3	3	3	9
İş Bilgisi	4	4	4	12
Toplam	32	32	32	96

(MEB, 1949)

Tablo 5: 1949 Ortaokul Programına Göre Ortaokulların Ders Cetveli

Program incelendiğinde, Ortaokul 1. sınıf Tarih dersi için haftada 2 saatlik bir süre ön görülmüş ve ders kitapları her sınıf için ayrı olarak yazılmıştır.

1. İnsanlık Tarihine Giriş (ilk insanlar, tarihten önceki zamanlar ve tarihi zamanlar)
2. Türklerin Ana Yurdu ve Göçler
3. Göçlerden Sonra Anayurtta Kalan Türkler (Hun- Türk İmparatorluğu ve İskit İmparatorluğu)
4. Ön Asya Tarihi (Mezopotamya: Sümer, Akad, Ela, Babil ve Asur Devletleri)
5. İlk Çağlarda Anadolu (Etiler, Firigyalılar ve Lidyalılar)
6. İlk Çağlarda Akdeniz Uygarlığına Toplu Bir Bakış (Mısır, Fenikeliler ve İbraniler)
7. Ege Havzası (Girit ve Miken Uygarlıkları, Yunanlılar, İskender ve Helenizm)
8. Roma Tarihine Toplu Bakış (Etrüskler ve Eski İtalya, Hristiyanlık, Roma İmparatorluğunun İkiye Bölünmesi, Kavimler Göçü ve Batı Romanın Yıkılması, Roma Uygarlığı)

(MEB, 1951: Unat-Su, 1955: 134-136;) **Tablo 6:** 1949 Ortaokul Programına Göre Tarih 1. Sınıf Konu Başlıkları Ve Kısa Alt Konu Başlıkları.

Programda, ortaokul 1. sınıfa ait tarih dersi konuları 8 ana madde halinde sıralanmıştır. Alt konu başlıkları uzun olmaları sebebiyle verilmemiş, kısaca parantez içinde belirtilmiştir.

1938 tarihli Ortaokul Programında 1. sınıf Tarih ders konuları 14 ana madde halinde ve bunların altında birçok alt konu başlığı verilmiştir. 1949 Ortaokul Programında yer alan 1. sınıf Tarih dersi konu başlıklarına bakıldığında, önceki programlara göre konuları kısaltma yoluna gidilmiştir. 1949 Ortaokul Programında sadece öğretmenlerin merkezde olduğu bir yapı değil öğrencilerin de merkezde olacağı bir yapı vurgulanmıştır. Öğretmen rehber durumda bulunacaktır (MEB, 1951; Yılmaz, 2006). Kitapların derse hazırlık kısımlarında çeşitli sorularla öğrencilerin ilgisini çekmeye çalışıldığı söylenebilir.

5.1.2.2. Ortaokul 2. Sınıf Tarih Öğretim Programının (1949)

Özelliklerine Yönelik Bulgular ve Yorumlar

Program incelendiğinde, 2. sınıf Tarih dersi için haftada 2 saatlik süre ön görülmüş ve ders kitapları her sınıf için ayrı olarak yazılmıştır.

1. Ortaçağa Girerken a. Batıda Orta Çağ'a Toplu bir Bakış (Karolenj İmparatorluğu, Orta Çağ da Hristiyanlık, Papalar ve Derebeylik, Ortaçağda Halk Sınıfları) b. Doğuda Orta Çağ (Hunlar ve Atilla, Göktürkler, Uygurlar, Türklerin Yeniden Batıya Yürüyüşleri) c. Doğu'da Roma İmparatorluğu (Bizans)
2. İslam Tarihi (İslamıktan Önce Arap Yarımadası ve Araplara Toplu Bir Bakış, Hz. Muhammed ve Hayatı, Dört Halife Devri, Emeviler ve Endülüs Devleti, Abbasiler, Mısırda Kurulan Müslümanlar ve Türk Beylikleri, Türklerin Müslüman Olmaları, Karahanlılar ve Gazneliler)
3. Selçuklular a. Büyük Selçuklular b. Anadolu Selçukluları c. Selçuklular ve Beylikler Devrinde Anadolu Türk Uygarlığı
4. Mısır ve Suriye Türk Devletleri (Eyyubiler ve Kölemenler)
5. Osmanlı Devleti (Kuruluş, Rumeli'ye Geçiş, Bayezid Devri ve Anadolu Birliğinin Kuruluşu, Ankara Savaşı ve Sonuçları, Anadolu Birliğinin Yeniden Kurulması, Kurtuluş Devrinde Osmanlı Kültür ve Uygarlığı)
6. İstanbul'un Fethi (Fatih ve İstanbul'un Alınması, İstanbul'un Alınmasının Dünya Tarihi Üzerindeki Etkileri)

Tablo 7: 1949 Ortaokul Programına Göre Tarih 2. Sınıf Konu Başlıkları Ve Kısa Alt Konu Başlıkları (Unat-Su, 1955; MEB, 1951)

Programda, ortaokul ikinci sınıfa ait tarih ders konuları 6 ana konu başlığı ve alt konu başlıkları hâlinde sıralanmıştır. Alt konu başlıkları uzun olduğu için kısa olarak ele alınmıştır.

1938 tarihli Ortaokul Programında 2. sınıf Tarih ders konuları 32 ana madde halinde ve bunların altında birçok alt konu başlığına yer verilmiştir. 1949 Ortaokul Programında yer alan 2. sınıf Tarih dersi konu başlıklarına bakıldığında, önceki programlara göre konuları kısaltma yoluna gidilmiştir. Ana konu başlıklarına bakıldığında, kendinden önceki programlar gibi ağırlık olarak genel tarih değil de Türk Tarihine ağırlık verildiği görülmüştür (Yılmaz, 2006; Keskin, 2002).

5.1.2.3. Ortaokul 3. Sınıf Tarih Öğretim Programının (1949) Özelliklerine Yönelik Bulgular ve Yorumlar

Program incelendiğinde, 3. sınıf Tarih dersi için haftada 2 saatlik süre öngörülmüş ve ders kitapları her sınıf için ayrı olarak yazılmıştır.

1. Yeni Çağ Başlarında Avrupa (Bilim ve Teknikte İlerlemeler, Büyük Coğrafi Keşifler, Rönesans, Reform)
2. Osmanlı İmparatorluğunun Yükselme Devri (Osmanlı İmparatorluğunun Doğuda Büyümesi, Batıda ve Denizlerde Büyümesi)
3. Osmanlı İmparatorluğunun Duraklama Devri (Duraklamanın İç ve Dış Sebepleri ve Sonuçları, Islahat Hareketleri, İkinci Viyana Kuşatması ve Karlofça Antlaşması)
4. Osmanlı İmparatorluğunun Gerileme Devri (Siyasi Olaylar, Islahat Hareketleri, Lale Devri, İlk Matbaa)
5. Osmanlı Türk Uygarlığı (Devlet Teşkilatı ve Askerlik, Ordu ve Donanma, Bilim ve Güzel Sanatlar, Ekonomik Hayat)
6. XVII. Ve XVIII. Yüzyıllarda Avrupa ve Amerika (Başlıca Avrupa Devletleri, Amerika Birleşik Devletinin Kurulması, Fransız İhtilali ve Osmanlı Türkleri Üzerindeki Etkileri)
7. Osmanlı Devletinde Geniş Islahat Devri ve Bu Devrin Başlıca Olayları (Üçüncü Selim ve İkinci Mahmut'un Islahat Hareketleri, Siyasi Olaylar: Sırp ve Yunan İsyanları, Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı, Mısır ve Boğazlar Meselesi)
8. XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti İle Münasebeti Bulunan Avrupa Devletleri ve Bunlarla İlgili Başlıca Olaylar (Restorasyon ve 1830 İhtilalleri, 1948 İhtilalleri)
9. Tanzimat ve Meşrutiyet Devirleri (Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat Hareketleri, Kırım Savaşı Sebepleri ve Sonuçları, Birinci Meşrutiyet, Osmanlı Rus Savaşı, İkinci Abdülhamit İdaresi, İkinci Meşrutiyet Devri, Birinci Cihan Savaşı, Çanakkale Muharebesi ve Mondros Mütarekesi)
10. İstiklal Savaşı (Birinci Cihan Savaşından Sonra Osmanlı Devletinin Durumu, Atatürk'ün

Anadolu'ya Geçişi, Ankara'da TBMM'nin Açılması ve Milli Bir Türk Devletinin Kurulması, İstiklal Savaşı, I. ve II. İnönü Savaşları, Sakarya ve Büyük Taarruz Savaşları, Mudanya Mütarekesi, Lozan Barışı)
11. Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi (Cumhuriyetin İlanı ve Halifeliğin Kaldırılması, Türk Devrimi: Din İle Devlet İşlerinin Ayrılması, Hukukta Devrim)

Tablo 8: 1949 Ortaokul Programına Göre Tarih 3. Sınıf Konu Başlıkları Ve Kısa Alt Konu Başlıkları (Unat-Su, 1955; MEB, 1951)

Programda, ortaokul 3. sınıfa ait Tarih ders konuları 11 ana konu, başlıklar ve alt konu başlıkları hâlinde sıralanmıştır. Alt konu başlıkları uzun olduğu için kısa yer verilmiştir.

Tablo 8'de yer alan konu başlıklarına bakıldığında, Program Osmanlı Tarihinin ağırlıklı olduğu görülmüştür. 1949 Ortaokul Programı CHP ve DP döneminde kullanılmıştır. Programa dönemin siyasal ve iktidarının ideolojik yapısının etkileri de yansımıştır. Ders konularının yakın geçmişe kadar getirildiği görülmüştür (Ercan, 2007; Duman, 2011, Yılmaz, 2006).

Genel olarak bakıldığında 1949 Ortaokul Programına, dönemin siyasi olaylarının etkisinin fazla olduğu görülmüştür.

5.2. Aynı Konuların Tespitine Yönelik Bulgular

Sosyal Bilgiler ve Tarih benzer konular ele alır. İki ders kitabı da insan ve insanla ilgili konulara önem vermiştir. Bundan dolayı ortaokullarda okutulan Sosyal Bilgiler (2015) ve Tarih (1955) ders kitaplarında yer alan tarih konularının benzerlik ve içeriği ele alınacaktır.

5.2.1. Sosyal Bilgiler (2015) 5. Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Tarih Konularının Tespitine Yönelik Bulgular

Ortaokul 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı 8 üniteden oluşmuştur. Bu ünitelerden kültür ve miras öğrenme alanında yer alan “Adım Adım Türkiye” ünitesinde tarih konularına yer verilmiştir. Bazı ünitelerde ise bazı tarih konularına atıfta bulunmuştur.

1. Doğal Varlıklar, Tarihi Mekânlar, Yapıtlar ve Nesneler
2. Kültürel Özelliklerimiz
3. Atatürkçülüğü ve Atatürk İnkılaplarını Öğreniyorum
4. Atatürk ve İnkılapları

Tablo 9: Sosyal Bilgiler 2. Ünite Adım Adım Türkiye (Karabıyık, 2015)

Tablo 9’a bakıldığında Sosyal Bilgiler 5. sınıf ders kitabının 2. ünitesi olan “Adım Adım Türkiye’nin” ilk ana konu başlığı Doğal Varlıklar, Tarihi Mekânlar, Yapıtlar ve Nesnelerdir. Bu konu başlığı altında, ülkemizin asırlardan beri ev sahipliği yaptığı uygarlıkların izlerini taşıyan tarihi mekânlar ve kazılar sonucunda ortaya çıkan eşyalarla ilgili bilgiler kısa, öz, açık, anlaşılır bir şekilde sunulmuştur. Sorular ve konular, konuyla ilgili görseller eşliğinde somutlaştırılmıştır.

Ünitenin 2. konusu olan “Kültürel Özelliklerimiz” konu başlığı altında ülkemizin çeşitli yörelerine ait gelenekler, tarih öncesi ve sonrasında insanların ihtiyaçlarından dolayı ortaya çıkan ve geçmiş dönemlerde yaşayan devletlerin geliştirdikleri minyatür, çinicilik, bakır işçiliği, vitray gibi el sanatlarla ilgili bilgiler sorular ve görseller içerisinde konular pekiştirilerek ele alınmıştır. Verilen bilgileri çalışma kitabındaki etkinliklerle ilişkilendirip verilen bilgilerin kalıcı olmasını sağlamaya çalışılmıştır.

Ünitenin 3. konusu olan “Atatürkçülüğü ve Atatürk İnkılaplarını Öğreniyorum” konu başlığı altında, Atatürk’ün inkılapları niçin yaptığı ve amacının neler olduğuna dair öğrencilerin daha iyi anlamaları ve empati kurlmaları için diyaloglar şeklinde ele alınarak öğrencilerin dikkatlerini çektikten sonra Atatürk İnkılaplarından önce ve Atatürk İnkılaplarından sonra dönemlerde yapılan inkılapların farklılıkları, hangi alanlarda yapıldıkları ve sonrasında ne gibi değişiklikler olduğuna dair bilgiler resimler ve diyaloglarla görsel zenginlik sağlanmış, sorular ve çalışma kitabındaki etkinliklerle de verilen bilgilerin kalıcı olmasını sağlamaya çalışılmıştır.

Ünitenin 4. konusu olan “Atatürk ve İnkılapları” konu başlığı altında ise Atatürk’ün ilkelerini de diyaloglar şeklinde ve her öğrenci istediği ilkeyle ilgili bilgiler hazırlayıp sunmuştur. Konu öğrencinin yorumlama, kelimeleri tanımlama ve zihinsel becerileri geliştirmeye yönelik sunulmuştur.

5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan tarih konulara genel olarak bakıldığında, öğrencilerin anlayabileceği şekilde, resim, diyalog, konu başında ve sonunda verilen sorular, Atatürk’ün konuyla ilgili önemli sözlerine yer verilerek öğrencinin dikkatini çekmek ve konunun daha anlaşılır olmasını sağlayacak şekilde konular ele alınıp sunulmuştur.

Bu ders kitabında yer alan konulara, 1955 Ortaokul Tarih 1.-2.-3. sınıf ders kitaplarında yer almadığı görülmüştür. Sadece 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının 2. ünitesinin 1. konusu olan “Doğal Varlıklar, Tarihi Mekânlar, Yapıtlar ve Nesneler” konu başlığı altında yer alan tarihi konularla ilgili bazı bilgiler Ortaokul Tarih 1.-2.-3. sınıf ders kitaplarına atıflar yaparak ele alındığı görülmüştür.

5.2.2. Sosyal Bilgiler (2015) 6. Sınıf Ders Kitabında ve Ortaokul I. Tarih (1955) Ders Kitabında Yer Alan Tarih Konularının Benzer Ünite ve Konuların Tespitine Yönelik Bulgular

Ortaokul 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı 7 üniteden oluşmuştur. Bu ünitelerden kültür ve miras öğrenme alanında yer alan “İpek Yolu’nda Türkler” ünitesinin tamamı tarih konularına yer verilmiştir. Bazı ünitelerde ise bazı tarih konularına atıfta bulunmuştur. Atıfta bulunan konuların çoğu ortaokul Tarih ders kitabında yer almadığı görülmüştür.

6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Tarih Üniteleri	1. Sınıf Ortaokul Tarih Dersi Üniteleri
2. Ünite: Yeryüzünde Yaşam A). Tarih Boyunca Yerleşme - İlk Durağımız Tarih Öncesi Çağlar - İkinci Durağımız Cilalı Taş Çağı - Üçüncü Durağımız Maden Çağı - Dördüncü Durağımız İlk Çağ ve Kale Şehirler - Beşinci Durağımız Orta Çağ - Altıncı Durağımız Yakın Çağ ve Günümüz	1.Ünite: İnsan Tarihine Giriş A). İlk İnsanlar Nasıl Yaşarlar ve Nasıl Geçirirler - Avcılık Devri - Çobanlık Devri - Çiftçilik Devri B). Tarihte İnsanların Geçirdiği Devirler - Tarih Birimi ve Takvim - Tarih Devirlerine Dair - Tarihten Önceki Devirler - Cilalı Taş Devri - Maden Devri
B). Uygarlık Beşiği Anadolu ve Mezopotamya - Anadolu Uygarlıkları - Hitit Uygarlığı - Frig Uygarlığı - İyon Uygarlığı - Urartu Uygarlığı - Lidya Uygarlığı - Mezopotamya Uygarlıkları - Sümer Uygarlığı	4.Ünite: Ön Asya Tarihi A). Mezopotamya Uygarlıkları - Sümer Uygarlığı - Babil Uygarlığı - Asur Uygarlığı 6.Ünite: İlk Çağlarda Anadolu A). Etiler (Hititler) B). Frigyalılar ve Lidyalılar - Frigyalılar

• Babil Uygarlığı • Asur uygarlığı	• Lidyahılar
	2.Ünite: Türklerin Anayurdu Ve Göçler A). Türklerin Anayurdu
3.Ünite: İpek Yolu'nda Türkler A). Türk Yurdu Orta Asya B). Orta Asya'da Türk Devletleri • Büyük Hun Devleti • Kavimler Göçü C). Geçmişten Bugüne Türk Ordusu	3.Ünite: Göçlerden Sonra Anayurtta Kalan Türkler A). Büyük Hun-Türk İmparatorluğu • Hunlar • Askerlik
	9.Ünite: Roma Tarihine Toplu Bir Bakış A). Kavimler Göçü ve Batı Roma İmparatorluğunun Yıkılışı

Tablo 10: Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabı ve Ortaokul Tarih I. sınıf Ders Kitaplarında Yer Alan Benzer Üniteler ve Konular (Tekten, 2015; Unat-Su, 1955)

Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığınca hazırlanan Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 6. sınıf ünitelerinden Kültür ve Miras öğrenme alanındaki “İpek Yolu’nda Türkler” ünitesinin tamamında tarih konuları yer almıştır. Bununla birlikte İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanındaki “Yeryüzünde Yaşam” ve “Güç, “Yönetim ve Toplum” öğrenme alanındaki “Demokrasinin Serüveni” ünitelerinde bazı tarih konularının yer aldığı görülmüştür.

Tablo 10’a bakıldığında Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında yer alan tarih konuları ile Maarif Vekâletince ders kitabı olarak kabul edilen ortaokul Tarih ders kitaplarındaki konular değişik başlıklar altında aynı konuların yer aldığı görülmüştür. Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabının 2. ünitesi olan “Yeryüzünde Yaşam” ünitesi, ortaokul Tarih 1. sınıf ders kitabının 1-4 ve 6. üniteleri olan “İnsan Tarihine Giriş”, “Ön Asya Tarihi” ve “İlk Çağlarda Anadolu” üniteleri ve 6. sınıf ders kitabının 3. ünite olan “İpek Yolu’nda Türkler” ünitesi, ortaokul Tarih 1. sınıf 2-3 ve 9. üniteleri olan “Türklerin Anayurtları ve Göçler”, “Göçlerden Sonra Anayurtta Kalan Türkler” ve “Roma Tarihine Toplu Bir Bakış” üniteleri ile aynı konular işlendiği görülmüştür.

Sosyal Bilgiler 6.sınıf ders kitaplarında yer alan bazı konulara ortaokul Tarih 1. sınıf ders kitaplarında yer verilmemiş, o konular ortaokul Tarih 2. sınıf ders

kitaplarında yer verilmiştir. Bazı konularda ana konu başlığı ya da alt başlık içinde ele alınmamış, kısa olarak konu başlıklarının içinde geçtiği görülmüştür.

5.2.2.1. 2005 Sosyal Bilgiler İlköğretim (6. sınıf) ve 1949 Ortaokul Tarih (1. sınıf) Programlarına Göre Yazılmış Ders Kitaplarında Yer Alan Tarih Konularının Sunum Şekli ve Karşılaştırılması

Öğrencilere verilmek istenilen kazanımların çoğu ders kitaplarında yer alan metinlerin aracılığıyla verilmiştir. Bakıldığında okuduğunu anlama becerilerinin gelişmesi yazılı materyallerin işlevsel olarak kullanımına bağlı olmuştur. Bilgi verici metin yapıları kullanarak bilgi düzeyindeki kazanımlar; hikâye edici metin yapıları kullanılarak ise beceri ve tutum düzeyindeki kazanımlar öğrencilere kazandırılmaya çalışılmıştır (Yazıcı, 2006). Bilgileri sunma konusunda ders kitaplarına önemli görevler düşmüştür.

2005 Sosyal Bilgiler ders programına göre hazırlanmış olan Sosyal Bilgiler 5-6-7. sınıf ders kitapları yapılandırmacı yaklaşıma göre hazırlandığı için bilgi daha çok öznel yapıya sahiptir. Çünkü öğrenci aldığı bilgiyi sorgulama ve yorumlama süzgecinden geçirdikten sonra kendi cümleleri ile kullanarak doğru karar verebilir. Öğrencilerin aktif olduğu, bilginin doğrudan ezberlenerek alınmasına karşı olduğu, bilginin zihninde şekillendirilmesinin esas alındığı bir yaklaşımdır. Öğrenmenin rehber ve yol gösterici olduğu, öğrencinin bireysel farklılıklarını göz önünde tutulduğu bir programdır. 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan İpek Yolu’nda Türkler ünitesinin ilk konu başlığı olan Türk Yurdu Orta Asya konusu ele alınırken çeşitli sorularla öğrencilerin düşünmelerini sağlamaya çalışılmıştır. Ders kitabının 58. sayfasında yer alan *“Aşağıdaki fiziki haritayı inceleyiniz. Orta Asya’nın yeryüzü şekilleri hakkında neler söylenebilir? Örnek veriniz.”* Sorusu ve öğrenci çalışma kitabında yer alan *“Aşağıdaki Orta Asya bozkırlarına ait fotoğrafı inceleyiniz. Böyle bir yerde yaşasaydınız hayatınız nasıl olurdu? Bunlarla ilgili kompozisyon yazınız.”* sorusu ile öğrencinin görselleri okuma, öğrendiklerini yorumlama ve öğrendiklerini zihinlerinde canlandırarak kendi cümleleriyle ifade etme becerileri kazandırılmaya çalışılmıştır (Tekten, 2015; MEB, 2015).

Derslerin içerikleri verilirken o dersle ilgili hedef, amaçlar ve öğretmenlere rehberlik edecek açıklamalara yer verilmiştir. Buda 1949 Ortaokul Programının, ilkokul programı gibi pedagojik bir içeriğe ve biçime sahip olduğunu göstermektedir

(Binbaşıoğlu, 1995; Keskin, 2002; Ercan, 2007, 65). Pedagoji öğretmen merkezli bir eğitim süreci olarak ifade edilmiştir (Çiltaş-Akıllı, 2011). 1949 tarihli Ortaokul Programında yer alan Tarih dersi için ayrılan bölümdeki açıklamalara bakıldığında, yalnız öğretmen merkezli bir eğitim anlayışı değil, öğrencilerin araştırma ve inceleme yapma fırsatı bulacağı, öğrenci merkezli bir öğretim anlayışının da kullanılmasına vurgu yapıldığı görülmüştür (MEB, 1951; Yılmaz, 2006). Ortaokul 1. sınıf ders kitabı incelendiğinde, öğrencilerin merkezde olacağı şekilde konuların ele alınmadığı görülmüştür. Ders kitabında yer alan ana konu başlıklarının altında konular özet şeklinde verildikten sonra alt başlıklara geçilmiştir. 1. ünite olan İnsanlık Tarihine Girişin ilk ana konu başlığı olan “İlk İnsanlar Nasıl Yaşarlar ve Nasıl Geçinirler?” alt konu başlıklarına geçilmeden önce;

“Özet

Birçok bilgiler ilk insanları yaşayışları bakımından:

- a) *Avcı kavimler*
- b) *Çoban kavimler*
- c) *Çiftçi kavimler, diye üçe ayrılır. Buna da sebep, ilk insanların hayatlarını avcılık yaparak kazanmaları, aradan uzun yıllar geçtikten sonra çobanlık yapmaları, daha sonra da çiftçilik sanatını öğrenmiş bulunmalarıdır.”*

Şeklinde özet verildikten sonra konulara geçiş yapılmıştır.

Ders kitabında öğrencilerin işlenecek konuyla ilgisini artırmak için çeşitli sorular sorulmamıştır. Ünitelerin ana konu başlıkları altında yer alan konu başlıklarının soru cümlesi şeklinde oluşturulmamıştır. Ortaokul 1. sınıf tarih ders kitabının içeriğine bakıldığında daha çok öğretmenin hâkim olduğu geleneksel öğrenme anlayışıyla hazırlanmıştır. Geleneksel öğrenme anlayışını Dönmez-Yeşilbursa (2014), öğretmen merkezli olduğu, tarihsel olgu ve bilgiler aktardığı, öğrencinin pasif olduğu bir öğrenme anlayışı şeklinde ifade etmiştir. Bundan dolayı bilgiler olduğu gibi nakledilmiştir. Bu da öğrencinin sorgulama, eleştirme, araştırma ruhunun köreltmesine sebep olurken, ezber ruhunu ise ön plana çıkartmıştır.

Tarih öğretimine farklı devirlerde farklı sorumluluk yüklenmiştir. Çünkü devirler değiştikçe başa gelen her iktidar kendi ideolojilerini yansıtmak için uğraşmışlar ve bu durum dönemin eğitim programına da yansıtılmıştır. 1949 programı da DP döneminde hazırlandığı için daha çok iktidarını öven ifadeler

kullanmış, yaşanan siyasal olaylar temel alınarak Türk Tarihine ağırlık verilmiş ve dönemin ders kitaplarına da bu durum yansıtılmıştır (Duman, 2011; Ercan, 2007).

Sosyal Bilgiler ve ortaokul Tarih ders kitaplarındaki ünitelerin tarih konularının sunuş şekli tablo şeklinde ele alınacaktır.

6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Tarih Üniteleri	1. Sınıf Ortaokul Tarih Dersi Üniteleri
2. Ünite: Yeryüzünde Yaşam A). Tarih Boyunca Yerleşme • İlk Durağımız Tarih Öncesi Çağlar • İkinci Durağımız Cilalı Taş Çağı • Üçüncü Durağımız Maden Çağı • Dördüncü Durağımız İlk Çağ ve Kale Şehirler • Beşinci Durağımız Orta Çağ • Altıncı Durağımız Yakın Çağ ve Günümüz B). Uygarlık Beşiği Anadolu ve Mezopotamya 1. Anadolu Uygarlıkları • Hitit Uygarlığı • Frig Uygarlığı • İyon Uygarlığı • Urartu Uygarlığı • Lidya Uygarlığı 2. Mezopotamya Uygarlıkları • Sümer Uygarlığı • Babil Uygarlığı • Asur uygarlığı	1.Ünite: İnsan Tarihine Giriş A). İlk İnsanlar Nasıl Yaşarlar ve Nasıl Geçinirler • Avcılık Devri • Çobanlık Devri • Çiftçilik Devri B). Tarihte İnsanların Geçirdiği Devirler • Tarih Birimi ve Takvim • Tarih Devirlerine Dair • Tarihten Önceki Devirler • Cilalı Taş Devri • Maden Devri

Tablo 11: 6.Sınıf Sosyal Bilgiler ve Ortaokul 1. sınıf Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Tarih Konular (Tekten, 2015; Unat-Su, 1955)

Tablo 11’deki bilgiler ışığında konulara bakıldığında, aynı konuların farklı ünitelerde yer verildiği görülmüştür. Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabının 2. ünitesi olan “Yeryüzünde Yaşam” adlı üniteye yer alan “Tarih Boyunca Yerleşme” ana konu başlığı ve alt konu başlıklarında yer alırken, 1955 Ortaokul Tarih I. sınıf ders kitabında ise 1. ünite olan “İnsan Tarihine Giriş” adlı üniteye yer alan “İlk İnsanlar Nasıl Yaşarlar” ve “Nasıl Geçinirler?” ana konu başlıklarında yer almaktadır.

6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının 2. ünitesinin ana konu başlıklarından “Tarih Boyunca Yerleşme” konuların girişinde “*İnsanlar, tarih boyunca yerleşim yeri seçiminde nelere dikkat etmiş olabilir? Örnek vererek açıklayınız.*” hazırlanalım

soru başlığıyla dikkat çekerek öğrenciyi derse motive ettikten sonra derse giriş yapıldığı görülmüştür. Ortaokul Tarih I. sınıf ders kitabında ise 1. ünitenin ana konu başlıklarından “İlk İnsanlar Nasıl Yaşarlar?” ve “Nasıl Geçinirler?” konusuna girişinde “özet” kısımda konular özetlenmiş ve böylece öğrencilerin konu hakkında bilgi sahibi olmaları sağlandıktan sonra konuların derinlemesine ele alındığı görülmüştür.

6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında tarih konusu olan çağlardan bahsederken, tarihi zamanları bir şerit üzerinde ele aldıktan sonra, konuyla ilgili gerekli açıklamalarda bulunmuş ve çağların başlangıcı, bitişi hakkında bilgilere yer verilmiştir. Konular kısaltılmış ve sıkıştırılmış bir şekilde ele alınmış, tarih konuları metin, harita ve görsellerle zenginleştirilmiş bir şekilde ele alınıp sunulmuştur. Ortaokul Tarih 1. sınıf ders kitabında tarih konusu olan çağlardan bahsederken önce, ilk insanların yaşamlarını ele aldıktan sonra konuyla ilgili bilgilere yer verilmiştir. Genel olarak bakıldığında ortaokul Tarih 1. sınıf ders kitabı, 1938 programına göre yazılmış tarih ders kitaplarına oranla konularda kısalma olmuştur, Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabına göre ise bir Tarih kitabı olarak konular daha uzun ele alınmıştır. Görsellik bakımından Sosyal Bilgiler ders kitabı kadar zengin olmadığı, ortaokul Tarih 2 ve 3. Sınıf ders kitaplarına göre ise daha zengin olduğu görülmüştür.

İki ders kitabının tarihi devirleri ele alma biçimine bakıldığında:

6.sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında “Tarihi Çağlar” şeklinde geçerken, 1. sınıf Tarih ders kitabında “Tarihi Devirler” şeklinde geçmektedir. Örneğin, 6. sınıf ders kitabında “İlk Durağımız Tarih Öncesi Çağlar” konusuna şöyle giriş yapılmış: Tarihte bütün uygarlıkların su kenarında kurulduğunu, suyun insanlar ve diğer canlılar için önemli olduğunu, insanların geçimlerinden, Kaba Taş Çağı ve Yontma Taş Çağı’ndan bahsedip o dönemdeki iklimden ve Türkiye’de bu dönemlere ait yerleşim yerlerinden bahsedilmiştir (Tekten, 2015). Konular olduğundan kısa ele alınmış, konularla ilgili metin parçalarına yer verilmediğinden fotoğraf ve sorularla öğrencinin dikkati konulara çekmeye çalışıldığı görülmüştür. Öğrenciyi analiz ve sentez kargaşasının içine alıp, sonradan bu kargaşadan çıkma yolunu göstererek tarih konuları sunulmuştur. 1. sınıf Tarih ders kitabında ise ilk olarak Avcılık, Çobanlık ve Çiftçilik Devirleri ele alınmış, sonra tarihin öneminden ve belgelerin toplanışından, takvimlerin öneminden bahsedildikten sonra Tarih Öncesi Devirler ele alınmıştır.

Tarihten Önceki Devirler konusu şu şekilde sunulmuştur: Tarihi devirlerin aşağı yukarı M.Ö. 4000 yıllarında yazının icadıyla başladığını, yazıdan önce de insanların yaşadıklarını, bu döneme Prehistuvar (Unat-Su, 1955) denildiğini, Tarih Öncesi Devirleri üçe ayırıp alt başlıklar halinde sunulmuş ve bu başlıklar altında konu ile ilgili bilgilere ve resimlere yer verilmiştir. Öğrencilere salt bilgi veren, analiz ve sentez karmaşıklığına girilmeden tarih konularının ele alınıp sunulduğu görülmüştür.

6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının 2. ünitesinde yer alan 2. konu başlığındaki tarih konuları “Uygarlıklar Beşiği Anadolu ve Mezopotamya” ana başlığında yer alırken, Ortaokul 1. sınıf Tarih ders kitabında ise aynı konu 6. ünite “İlk Çağlarda Anadolu” konu başlığında yer almıştır. 6. sınıfta “Anadolu” ve “Mezopotamya Uygarlıkları” aynı ünite ve aynı ana başlığı altında sunulurken, Ortaokul Tarih 1. sınıfta ise konular farklı üniteler ve farklı başlıklar altında sunulmuştur. Anadolu Medeniyeti 6. Ünite “İlk Çağlarda Anadolu” ana konu başlığında, Mezopotamya Medeniyeti ise 4. Ünite “Ön Asya Tarihi” ana konu başlığı altında sunulmuştur.

İki kitapta da konular farklı şekilde sunulmuştur. 6. sınıf ders kitabında uygarlıkları önce haritalar üzerinde gösterilerek, konuların daha kalıcı olması sağlandıktan sonra bilgileri sunma kısmına gidilmiş, Tarih 1. sınıf ders kitaplarında ise ön bilgi verildikten sonra konular uzun bir şekilde sunulmuştur. Bu ünitelerde yer alan Hitit Uygarlığının ele aldığımızda; 6. sınıf ders kitabında Hititlerin siyasi kuruluşunu iki paragrafla şöyle açıklamaktadır:

“Bir Anadolu uygarlığı olan Hititler, Kızılırmak çevresinde yaşamışlardır. Hitit Devleti’nin başkenti Çorum yakınlarındaki Hattuşa (Boğazköy)’dir. Devleti yöneten kral aynı zamanda başkomutan, başyargıç ve başrahiptir. Kraldan sonra en yetkili kişi Tavananna adı verilen kraliçeydi. Kralın yetkilerini sınırlayan Pankuş adı verilen bir de meclis vardır.”

“Hititler güçlü ordulara sahipti. Kısa sürede Anadolu’daki diğer şehir devletlerini egemenlikleri altına alarak ilk siyasi birliği sağlamışlardır. Kuzey Suriye topraklarına hâkim olabilmek için Mısırlılarla Kadeş Savaşı’nı yapmışlardır. Bu savaş sonunda Mısır ile Kadeş Antlaşması’nı imzalamışlardır (MÖ 1280). Kadeş Antlaşma tarihinde bilinen ilk yazılı antlaşmadır. Bu antlaşma ile Kuzey Suriye toprakları Hititlere bırakılmıştır.” (Tekten, 2015).

Ortaokul Tarih 1. sınıf ders kitabında ise Hititler değil de Etiler şeklinde geçmektedir. Etilerin siyasi tarihinden uzun bahsedilmiştir. Kısaca 1. sınıf Tarih ders kitabında Etiler'in siyasi tarihi hakkında şöyle bahsedilmiştir:

“M.Ö. 2000 yıllarda Orta Anadolu yeni bir istilaya uğradı. Orta Asya'dan bu defa gelenler Etiler (Hititler) di. Etiler Anadolu'ya ilk yerleştikleri zaman ayrı boylar halinde yaşıyorlardı. Her boyun başında bir bey yani Eti bulunuyordu. Her boyun bir meclis vardı. Bu meclise Eti yani boy beyi başkanlık ederdi. Boylar bu meclisler tarafından idare edilirdi. Eti boyları birbirleriyle çok iyi geçinirlerdi.”

“Etiler Mısırlılarla komşu olduktan sonra bu iki devlet arasında siyasi rekabet başladı. Mısırlılar Kuzeye doğru genişlemek istiyorlardı. Buna karşılık Etiler de sınırlarını Güney yönünde genişletmeye çalışıyorlardı. İşte Etilerle Mısırlılar arasında bu siyasi rekabetler yüzünden birçok çatışmalar oldu. Bu savaşların en çetini Kadeş Meydan Savaşı'dır .“ (M.Ö. 1295).”

Verilen bilgilere bakarak, iki kitapta yer alan Hititler ile ilgili bilgilerin farklı olduğu görülmüştür. Aynı konu 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında ayrıntıya yer vermeden, daha fazla kısaltılarak ele alınmış, siyasi, ekonomi, kültürel hayatla ilgili çok az bilgi verildiği gibi ve aynı zamanda Hitit Uygarlığı başlığı altında özetler şeklinde sunulmuş, ancak dönemin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtan resimlere ve görsellere sıklıkla yer verilmiştir. Önemli bir antlaşma olan Kadeş Antlaşması ise birer cümle ile yer almıştır. Kadeş Antlaşması'nın tarihi M.Ö. 1280 olarak yazılırken, Tarih 1. sınıf ders kitabında ise M.Ö 1271 olarak geçmektedir. Genel olarak konuların hepsinde bir daralma ve bazı konulara değinilmeden ele alınıp sunulduğu görülmüştür. Ortaokul Tarih 1. sınıf ders kitabında ise aynı konu ayrıntılı bir şekilde ele alınmış, Etilerden kısa bahsedilmiş, sonra imparatorluğun nasıl kurulduğunu, kurulurken kimlerle mücadele edildiğini ve bu mücadele sonrasında hangi devletle hangi antlaşmalar yapıldığını, Etilerin siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik hayatlarını farklı başlıklar altında kronolojik bir şekilde ele alınıp sunulmuştur.

6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında Kültür ve Miras öğrenme alanında yer alan “İpek Yolu'nda Türkler” ünitesi tarih konularının ağırlıklı olarak işlendiği bir ünite dir. Ünitenin 1. konusu olan “Türk Yurdu Orta Asya” konu başlığı altında sunulmuştur. Türklerin yaşadıkları coğrafya ve ekonomileriyle ilgili bilgiler

sunulmuş, konu içerisinde sorulan sorularla öğrencilere yorum yapma becerileri kazandırılmaya çalışılmıştır. Aynı konu Ortaokul Tarih 1. sınıf ders kitabında “Türklerin Anayurdu ve Göçler” ünitesinde yer almıştır. Ünitenin 1. konusu olan “Türklerin Anayurdu” konu başlığı altında Türklerin Anayurdunun ve Türk medeniyetinin doğduğu yerler, yaşadıkları yerin iklim ve ekonomileriyle ilgili bilgiler sunulmuştur. Ders kitabında sorular yer almadığı için öğrenciler pasif durumda, salt bilgiyi alan konumda oldukları için, bu durum tenkit becerilerinin gelişmesini engellemiştir.

İki ders kitabında yer alan Türklerin Anayurdu şöyle ifade edilmiştir:

6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında, *“Türklerin ata yurdu Orta Asya; kuzeyde Sibiryaya, güneyde Himalaya Dağları, doğuda Kingan Dağları ve batıda Hazar Denizi ile çevrili geniş bir coğrafi bölgedir.”* (Tekten, 2015) şeklinde ifade ederken, Ortaokul Tarih 1. sınıf ders kitabında ise; *“Türklerin anayurdu ve Türk medeniyetinin doğduğu yer Orta Asya’dır. Çok eski çağlarda Orta Asya bugünkünden çok farklı idi. Bugün kum çöllerinin, küçük tuzlu göllerin bulunduğu yerde büyük bir iç deniz vardı. Bu denizi, üstleri kar ve buzullarla örtülü dağlar çevreliyordu. Bu dağların en önemlileri Altay sıradağları ile Tanrı dağları idi.”* (Unat-Su, 1955, 12) şeklinde ifade edilmiştir. Bakıldığında 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan tarih konusu, anayurdunun çevrelendiği dağların hepsinden ve yönleriyle birlikte sunulurken, Ortaokul Tarih 1. sınıf ders kitabında ise bunlardan bahsedilmediği, sadece iki dağdan bahsedildiği görülmektedir. Coğrafyadan bahsedilirken de iki kitapta farklılık görülmektedir. 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında Orta Asya’nın acımasız şartlarından bahsedilirken, Ortaokul Tarih 1. sınıf ders kitabında Orta Asya’nın verimliliğinden ve burada yaşamının kolaylıklarından bahsedilmiştir.

Ünitenin 2. konusu olan “Orta Asya’da Türk Devletleri” konu başlığı altında sunulmuştur. Hun Devletinden yola çıkarak Türklerin sosyal yapıları, ekonomik faaliyetleri ve devletin yapısı, Kavimler Göçü ile ilgili bilgiler ve metin parçalarını sunarak öğrencilerin dikkatini konuya yöneltip konuyla ilgili sorular sorularak konunun pekişmesi ve öğrenciye eleştirel bakış açısı kazandırmaya çalışılmıştır. Bu konu başlığı altında yer alan Köktürkler ve Uygur Devletiyle ilgili bilgi, Ortaokul Tarih 2. sınıf ders kitabının 1. ünitesi olan “Ortaçağa Giderken” ünitesinin ana başlıklarında

olan “Doğu’da Ortaçağ” konu başlığı altında ele alınıp sunulmuştur. Ortaokul Tarih 1. sınıf ders kitabında ise aynı konu 3 ve 9. üniteler olan sırasıyla “Göçlerden Sonra Anayurtta Kalan Türkler” ve “Roma Tarihine Toplu Bir Bakış” ünitelerinin ana konuları olan “Büyük Hun İmparatorluğu ve Kavimler Göçü-Batı Roma İmparatorluğunun Yıkılışı” konu başlıkları altında sunulmuştur. Anayurtta kalan Türklerden bahsedildikten sonra Hun Devletini, döneme damgasını vuran hükümdarları, Siyenpiller-Yüeciler ve Çinlilerle yapılan savaşları, devletin idaresi, askerlik, din, halk sınıfları, sanat ve Hunların tarihteki rollerini, her birini bir ayrı birer başlık altında sunulmuştur.

6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında Hun Devleti ile ilgili geniş bilgiler verilmediği gibi bazı konulara da değinilmemiştir. Örneğin; Askerlik ve asker alımlarının nasıl olduğuna dair bilgilere yer verilmediği ancak orduyla ilgili genel bilgi 3. ünitenin ana başlıklarından “Geçmişten Bugüne Türk Ordusu” konu başlığında Türklerin kullandıkları savaş taktiklerinden bahsedip görsel zenginlik eşliğinde sunulmuş, Oğuz Kağan destanı ile ilgili metine yer verilmiş fakat adı geçen milli kahraman Oğuz’un Mete olduğuna dair bilgilere yer verilmediği görülmüştür. Ortaokul Tarih 1. sınıf ders kitaplarında ise bunlardan bahsedildiği görülmüştür.

Ünitenin 4. konusu ise “Kültürler Arası Köprü: İpek Yolu” konu başlığı altında sunulmuştur. İpek Yolu’nun, Orta Asya ve Anadolu’nun tarihsel, kültürel ve ekonomik yapı içerisinde oluşmasının önemli bir etkisi olduğunu, İpek Yolu’nun bu süreç içindeki önemi ve gelişimini sorular ve görsel zenginliklerle birlikte verilip, sunulmuştur. Tarih 1. sınıf ders kitabında böyle bir başlık olmadığı görülmüştür.

6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının 3. ünitesinin 5. konusu ise “Yeni Bir Din Doğuyor” konu başlığı altında sunulmuştur. Konuya geçilmeden önce “*Hiz. Muhammed (SAV) ve İslamiyet’in doğuşu hakkındaki bilgilerinizi sınıfta arkadaşlarınızla paylaşın*” sorusu ise öğrencinin konu hakkındaki ön bilgilerini yoklama yoluna gidildiği görülmüştür. İslamiyet’in doğuşunun anlatıldığı bu ünite, ilk olarak İslamiyet’in ortaya çıktığı Arap Yarımadasının hangi kıtada yer aldığını, Hicaz bölgesinin kimler tarafından ve nasıl yönetildiği, İslam âleminin kutsal yeri olan Kâbe’nin hangi bölgede olduğu, Arap Yarımadasının sosyal hayatları, dönemin güçlü devletin hangisi olduğu, Hiz. Muhammed (SAV)’in dünyaya gelişi ve İslamiyet’in yayılışını, Hiz. Muhammed (SAV)’in vefatını ve sonrasında başa geçen

halifeler ve yapmış oldukları faaliyetleri görseller, haritalar, sorular ve konu ile ilgili küçük metinlerle konular sunulmuştur. Aynı konu Ortaokul Tarih 1. sınıf ders kitabında yer almadığı, Ortaokul Tarih 2. sınıf ders kitabında 2. ünite olan “İslam Tarihi” ünitesinde yer aldığı görülmüştür.

Ortaokul Tarih 2. sınıf ders kitabının 2. ünitesinin 1. konusu “İslamıñın Çıkışı ve Yayılışı” konu başlığı altında sunulmuştur. Konuya geçilmeden önce “Plan” başlığı altında konunun ana hatlarının neler olacağına dair üç madde şeklinde bilgi verilmiş, konuyla ilgili araştırmalar yapmalarına dair sorular sorulmuş ve konunun özeti verildikten sonra konunun ayrıntılarına girilmiştir. Böylece öğrencinin ön bilgilerinin ne düzeyde olduğunu anlama yoluna gidildiği görülmüştür. İslamiyet’in doğuşu ve yayılışının anlatıldığı bu ünite, ilk olarak Arap Yarımadasının coğrafyasından, yetişen hayvan ve meşhur ürünlerinden bahsedilmiş, sonra Arap halkı ve dininden, Mekke-Medine ve Kâbe’den, Hz. Muhammed (SAV)’in hayatından ve yapılan savaşlardan, Mekke şehrinin alınması ve Hz. Muhammed (SAV)’in vefatını, dört halife devri konu başlığı altında, Kuran ve İslam dini, halifelik ve başa gelen halifelerden ve dört Halife devrindeki idare şeklini fazla görsellere yer verilmemiş, verilen görsellerde soluk olduğu için istenilen konunun açıklığına katkı sağlayamamakta, konu sonunda “Sorular ve Çalışmalar” kısmında sorulan sorularla öğrencinin konuları ne kadar öğrendiğini ve istenilen ölçüde dönütler verilip verilmediği şeklinde konular ele alınıp sunulduğu görülmüştür.

Yukardaki bilgilere bakıldığında iki ders kitabında aynı konular farklı şekilde ele alındığı görülmüştür. Örneğin 6. sınıf Sosyal Bilgiler ve ortaokul Tarih 2. sınıf ders kitaplarında Arap Yarımadasında yaşayanlarla ilgili bilgileri şu şekilde verilmektedir:

“Arap Yarımadası’nda halk bedevi ve medeni olarak ikiye ayrılmaktaydı. Bedeviler; çölde yaşayan göçebe halktır. Bedeviler hayvancılıkla uğraşırlar. Medeni ise şehirlerde yaşayan yerleşik halka verilen isimdir. Onlar da ticaret ve tarımla uğraşırlardı.” (Tekten, 2015).

“Eskiden Arapların büyük bir kısmı bedevi, yani göçebe idiler. Memlekette akar sular pek az, çöller ise pek çok olduğundan ahali çiftçilik yapamazdı. Bu yüzden Arapların çoğu deve, at, koyun, keçi gibi hayvanlar beslemekle hayatlarını kazanırlar, gezginci bir ömür sürerlerdi. İslamıktan önce bu bedevi Araplar okuyup

yazmayı bilmezlerdi. Bedevi Araplar bir takım kabileler halinde yaşarlardı. Her kabilenin şeyh denilen bir başı vardı. Şeyhler kabileler arasındaki anlaşmazlıkları hallederler; kendi kabilelerinin işlerini görürlerdi. Bu kabilelerin İslamıktan önce kız evlatlarını diri diri toprağa gömmek, kan davası gütmek gibi kötü gelenekleri vardı. Bedeviler zeki ve cesur insanlardı.” (Unat-Su, 1955).

6. sınıf ders kitabında Arap Yarımadası’nda halkın ikiye ayrıldığı ve sadece uğraştıkları ekonomik yapı ele alınmış, Tarih 2. sınıf ders kitabında ise sadece Bedevileri ve onların ekonomik, sosyal hayatlarını birlikte ele alındığı görülmüştür. 6.sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında, Mekke ve Medine, Kâbe, Kuran ve İslam Dini, Halifelik makamından ve Dört Halife devrinin bazı önemli şahsiyetlerinden bahsedilmeyip, dönemi ve dönemin faaliyetlerini özet şeklinde ele alırken, Tarih 2. sınıf ders kitabında bu konular ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının 3. ünitenin 6 ve 7. konuları olan “İslamiyet ve Türkler” ve “Türk Büyükleri” konu başlıkları Ortaokul Tarih 1. sınıf ders kitabında değil, ortaokul Tarih 2. sınıf ders kitabında yer aldığı görülmüştür.

6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının 3. ünitesinin sonunda yer alan değerlendirme kısmında, doğru-yanlış, eşleşmeli, boşluk doldurma, çoktan seçmeli test ve klasik soru tipleri kullanılmıştır. Ünitenin pekiştirilmesini sağlamaya çalışılmıştır. Ortaokul Tarih I. sınıf ders kitabının konu sonlarında değerlendirme kısmı yer almamaktadır. Kitabın sonunda kronoloji cetveli, sözlük ve içindekiler yer almıştır.

6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer almayıp Ortaokul Tarih 1. sınıf ders kitaplarında yer alan tarih konuları şunlardır: İskitler, Medler ve Persler, İlk Çağlarda Akdeniz Uygarlığına Toplu Bakış (Mısır, Fenikeliler), Ege Havzası, Yunanlılar, Hristiyanlığın çıkışı ve yayılışı, Roma İmparatorluğu ile ilgili bilgilerin çoğu yer verilmemiştir. Bazı konuları azda olsa 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan “Demokrasinin Serüveni” ünitesinde yer verilmiştir.

Genel bir değerlendirme yapıldığında, iki ders kitabında yer alan tarih konularının ele alınışları ve sunuşlarında farklılıklar görüldüğü, 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında tarih konuları özet şeklinde verildiği ve bazı konulara ise yer verilmediği, Ortaokul Tarih 1. sınıf ders kitabında ise konular uzun ve ayrıntılı bir şekilde ve dönemin siyasi ideoloji atmosferinden etkilenerek konuların ele alındığı

görülmüştür. Sosyal Bilgiler ders kitabında bilgiler öğrencilerin araştırmaya, sorgulamaya, öğrencinin merkezde olduğu bir anlayışı ile benzer olan konular ele alınıp sunulmuştur. Tarih 1. sınıf ders kitabında ise aynı olan konular öğretmenin merkezde olduğu bir anlayışla ele alınıp sunulmuştur.

5.2.2.2. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler ve Ortaokul Tarih 1. Sınıf Ders Kitaplarında Tarih Konuları İçerisinde Sunulan Görsel Malzemeler Hakkında Bulgular ve Yorumlar

Ders kitapları öğrenciler için önemli bir kaynaktır. Ders kitapları, sözel bilgileri tamamlayıcı nitelikte olan resim, grafik, şekil gibi görsellere yer vererek öğrenme-öğretme sürecini daha ilgi çekici ve aktif hale getirilmiştir. Görsel malzemeler öğrencilerin soyut kavramları daha iyi öğrenmelerini sağlamaktadır (Küçükahmet, 2003).

6. sınıf Sosyal Bilgiler “Yeryüzünde Yaşam” ve Tarih “İnsanlık Tarihine Giriş”, “Ön Asya Tarihi”, “İlk Çağlarda Anadolu” ünitelerine ait bilgiler tablo 12’de sunulmuştur

Sosyal Bilgiler		Tarih		
	2.Ünite: Yeryüzünde Yaşam	1.Ünite: İnsanlık Tarihine Giriş	4.Ünite: Ön Asya Tarihi	6.Ünite: İlk Çağlarda Anadolu
Görsel Malzeme	Görsel Malzemenin Sayısı	Görsel Malzemenin Sayısı	Görsel Malzemenin Sayısı	Görsel Malzemenin Sayısı
Temsili Resim	3	1	1	-
Fotoğraf	15	6	14	9
Harita	2	-	-	1
Tarihi Şerit	3	-	-	-

Tablo 12: 6. Sınıf Sosyal Bilgiler ve 1. Sınıf Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan benzer Tarih Konularıyla İlgili Sunulan Görsel Malzemeler ve Sayıları (Tekten, 2015; Unat-Su, 1955)

Yeryüzünde Yaşam ünitesinde 6 alt konu başlığı bulunmakta, ünitenin 4 ve 5. konu başlıkları olan “Tarih Boyunca Yerleşme” ve “Uygarlıklar Beşiği Anadolu ve Mezopotamya” alt başlıkları tarih konuları yer almıştır. Soyut konular yer aldığı için temsili resimlerle somutlama yoluna gidilmiş ve döneme ait fotoğraflarla öğrencilerin iyi kavramaları için görsel zenginliklerle sunulmuştur. Tarih 1. sınıf ders

kitabı 8 üniteden oluşmaktadır. Ünitelerin çoğunda görseller kullanılmıştır. İnsanlık Tarihine Giriş, Ön Asya Tarihi ve İlk Çağlarda Anadolu ünitelerinde kullanılan görsel malzemeler konuların anlaşılabilmesi ve açıklık getirilebilmesi açısından zayıf kalmıştır.

6. sınıf Sosyal Bilgiler “İpek Yolu’nda Türkler” ve Tarih “Türklerin Anayurdu ve Göçler”, “Göçlerden Sonra Anayurtta Kalan Türkler”, “Roma Tarihine Toplu Bir Bakış” ünitelerine ait bilgiler aşağıda tablo 13’de sunulmuştur

Sosyal Bilgiler		Tarih		
	3.Ünite: İpek Yolu’nda Türkler	2.Ünite: Türklerin Anayurdu ve Göçler	3.Ünite: Göçlerden Sonra Anayurtta Kalan Türkler	9.Ünite:Roma Tarihine Toplu Bir Bak
Görsel Malzeme	Görsel Malzemenin Sayısı	Görsel Malzemenin Sayısı	Görsel Malzemenin Sayısı	Görsel Malzemenin Sayısı
Temsili Resim	10	-	-	-
Fotoğraf	35	1	5	9
Harita	10	-	2	1
Tarihi Şerit	1	-	-	-
Portre(Temsili)	6	-	-	-

Tablo 13: Sosyal Bilgiler ve Tarih Ders Kitaplarında Yer alan Ünitelerdeki Benzer Tarih Konularıyla İlgili Sunulan Görsel Malzemeler ve Sayılar. **Kaynak:** Tekten, 2015; Unat-Su, 1955

“İpek Yolu’nda Türkler” ünitesinin tarih konularından oluştuğunu yukarıdaki görsellerden de anlaşılmaktadır. Dönemi yansıtan resimler, haritalar, temsili resim ve portrelerle öğrencinin motivasyonunun arttırıldığı ve ilgisinin görsel zenginlikle işlenen konulara çekmeye çalışıldığı görülmüştür. İpek Yolu’nda Türkler, Türklerin Anayurdu-Göçler ve Roma Tarihine Toplu Bir Bakış ünitelerine bakıldığında konuların anlaşılabilmesi ve açıklık getirilebilmesi açısından görsellerin çok zayıf kaldığı görülmüştür. 13. tablo, sadece 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan ve Tarih 1. sınıf ders kitabında yer alan aynı konulara ait görsel malzemeler tespit edilmiştir.

İki ders kitabındaki görsellere bakıldığında, 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan görsellerle ilgili sorular ve öğrenci çalışma kitabında yer verilen etkinlik çalışmaları kullanılan görsel malzemeleri daha nitelikli hale getirmiştir. Görseller, öğrencilerin konu ile ilgili ön bilgilerini harekete geçirip tahmin etme ve görsel okuma becerisinin gelişmesine büyük katkı sağlamıştır. Görsel malzemeler yazıdan daha kalıcı ve öğrencilerin soyut kavramları daha iyi öğrenmelerini sağlamaktadır (Uzuner-Aktaş-Albayrak, 2010). Ortaokul Tarih 1. sınıf ders kitabında çok az sayıda görsellere yer verilmiş, yer verilen görseller ise konuyla ilgili sorular, alıştırmalar ve etkinliklere yer verilmediği ve konunun anlaşılmasını pekiştirmediği için sadece dekoratif amaçla kullanıldığı görülmüştür. 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı ve öğrenci çalışma kitabında yer alan görseller ve içeriğe bakıldığında soruların görsellerle pekiştirilmesi öğrencilerin daha iyi öğrenmelerini sağlamıştır. Ortaokul Tarih 1. sınıf ders kitabında ise görseller sorularla pekiştirilmediği için dekorasyondan öteye gidilmemiştir. Cemaloğlu (2003) ifade ettiği gibi ders kitaplarının amaçları, içerik, öğrenme-öğretme süreci doğrultusunda ne kadar iyi hazırlanmış olursa olsun görsellerle desteklenmediği sürece işlevini yerine getirmediği söylenebilir. Görsel materyaller ilişkili olduğu konular hakkında sorulan sorularla öğrencilerin daha iyi öğrenmelerine katkı sağlamaktadır (Cemaloğlu, 2003).

5.2.3. Sosyal Bilgiler (2015) 7. Sınıf Ders Kitabında ve Ortaokul Tarih 2. (1955) Ders Kitabında Yer Alan Tarih Konularının Benzer Ünite ve Konuların Tespitine Yönelik Bulgular

Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan tarih üniteleri ile aynı konu başlıklarına sahip Tarih 2. sınıf ders kitabındaki üniteler incelenecektir. Her iki ders kitabında yer alan tarih ünitelerinin içeriğiyle ilgili bilgiler tablo 14'ün açıklama kısmında ayrıntılı bir şekilde ele alınıp sunulmuştur.

7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Tarih Üniteleri	2. Sınıf Ortaokul Tarih Dersi Üniteleri
3.Ünite: Türk Tarihinde Yolculuk A). Anadolu Nasıl Türkleşti 1. Anadolu’nun Türkleşmesi 2. Anadolu’da Türk Damgası 3. Bizans’ın Son Umudu: Haçlılar • Haçlı Seferleri (1096-1099) • Haçlı Seferi (1147-1149) • Haçlı Seferleri (1189-1192) • Haçlı Seferi (12002-1204) 4. Selçukluların Topraklarını Genişletmesi B). Bir Devlet Doğuyor 1. Kayılar Anadolu’da 2. Adalet ve Hoşgörü 3. Coğrafi Konum 4. Türklerin Balkanlara Yerleşmesi 5. Osmanlı Devleti’nde Askeri Yapı 6. Sosyal ve Ekonomik Hayat C). Osmanlının Yükselişi 1. İstanbul’un Fethi (1453) 2. Diğer Fetihler 3. Denizdeki Gelişmeler Ç). Birlikte Yaşama Sanatı D). Sınırdaki Bir Eski Başkent: Edirne E). Kültürler Tanışıyor F). Osmanlı Kurumları	1.Ünite: Ortaçağa Girerken A). Doğu Roma İmparatorluğu • Bizans • Bizans İmparatorluğu • Jüstinyen • Bizans’ın Sonu • Bizans’ın Tarihteki Önemi 3. Ünite: Selçuklular A). Büyük Selçuklular • Oğuzlar • Büyük Selçuklu İmparatorluğu • Selçuklu Devletinin Kuruluşu • Alp Arslan ve Malazgirt Savaşı • Selçuklu İmparatorluğunun Yükselme Devri • Selçuklu İmparatorluğunun Parçalanması B). Haçlı Seferleri 1. Haçlı Seferleri (1096-1270) 2. Haçlı Seferlerinin Sonuçları C). Anadolu Selçukluları 1. Anadolu Selçuklu Devleti • Devletin Kuruluşu • Bütün Anadolu’nun Selçuklu İdaresinde Birleşmesi • Alaettin Keykubat • Devletin Moğol Nüfuzu Altına Girmesi 2. Türk-Moğol İmparatorluğu • Türk-Moğol İmparatorluğunun Kurulması 3. Anadolu Beylikleri 4. Selçuklular ve Beylikler Devrinde Anadolu’da Türk Uygarlığı

Tablo 14: Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabı ve Tarih 2. sınıf Ders Kitaplarında Yer Alan Benzer Üniteler ve Konular (Tüysüz-Yıldırım, 2015; Unat-Su, 1955)

Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığınca hazırlanan Sosyal Bilgiler programı 7. sınıf ünitelerinden Kültür ve Miras öğrenme alanındaki “Türk Tarihine Yolculuk” ünitesinin çoğu bölümlerinde tarih konuları yer almaktadır. Bununla birlikte Üretim-Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanındaki “Ekonomik ve Sosyal Hayat”, Bilim-Teknoloji ve Toplum öğrenme alanındaki “Zaman İçinde Bilim”, Güç, Yönetim ve Toplum öğrenme alanındaki “Yaşayan Demokrasi” ve Küresel Bağlantılar öğrenme alanındaki “Ülkeler Arası Köprüler” ünitelerinde de bazı tarih konularının yer aldığı görülmüştür.

Tablo 14’e bakıldığında Sosyal Bilgiler 7. sınıf ders kitabında yer alan tarih konuları ile Maarif Vekâletince ders kitabı olarak kabul edilen ortaokul Tarih 2. sınıf ders kitaplarında yer alan konuların değişik başlıklar altında aynı konular yer aldığı görülmüştür. Sosyal Bilgiler 7. sınıf ders kitabının 3. ünitesi olan “Türk Tarihine Yolculuk” ünitesi, Ortaokul Tarih 2. sınıf ders kitabının 1, 3. ve 6. üniteleri olan “Orta Çağ’a Girerken”, “Selçuklular” ve “İstanbul’un Fethi” üniteleri ile aynı konular işlendiği görülmüştür. 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan bazı tarih konular Ortaokul Tarih 2. sınıf ders kitabın yer alan bazı konulara atıflarda bulunmuş, bazı konular ise hiç yer verilmemiştir.

Sosyal Bilgiler 7. sınıf ders kitabının geneli incelendiğinde bazı tarih konuları, Ortaokul Tarih 2. sınıf ders kitabında yer verilmemiş, o konular Ortaokul Tarih 3. sınıf ders kitabında yer verilmiştir. Örneğin, Osmanlı Devletinin Yükselme Dönemi ve Osmanlı Kültürü gibi bazı konular Tarih 2. sınıf ders kitabında değil, Tarih 3. sınıf ders kitaplarında yer verilmiştir. Bazı konular ise 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında ana konu başlığı ya da alt başlık içinde ele alınmamış, kısa olarak konu başlıkların içinde geçmekte, Tarih 2. sınıf ders kitabında ise ana konu başlıkları altında ve alt başlıklar şeklinde aynı konular ayrı ayrı ele alındığı görülmüştür.

5.2.3.1. Sosyal Bilgiler (7. sınıf) ve Tarih (2. sınıf) Öğretim Programlarına Göre Yazılmış Ders Kitaplarında Yer Alan Tarih Konularının Sunum Şekli ve Karşılaştırılması

7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı incelendiğinde “Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesi tarih konularının ağırlıklı olarak yer verildiği için tarih ünitesi olarak adlandırılmaktadır. Ünitenin ilk konu başlığı “Anadolu Nasıl Türkleşti?” dir. Bu

ünite de yer alan tarih konuları, Ortaokul Tarih 2. sınıf ders kitabında ise çeşitli ünitelerde farklı başlık altında ele alınmıştır.

Sosyal Bilgiler ve Tarih ders kitaplarında yer alan tarih konularının sunum şeklini ve karşılaştırılması tablo 15’te gösterilmiştir.

7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Tarih Üniteleri	2. Sınıf Ortaokul Tarih Dersi Üniteleri
3.Ünite: Türk Tarihinde Yolculuk A). Anadolu Nasıl Türkleşti - Anadolu’nun Türkleşmesi - Anadolu’da Türk Damgası - Bizans’ın Son Umudu: Haçlılar - Haçlı Seferleri (1096-1099) - Haçlı Seferi (1147-1149) - Haçlı Seferleri (1189-1192) - Haçlı Seferi (12002-1204) - Selçukluların Topraklarını Genişletmesi B). Bir Devlet Doğuyor - Kayılar Anadolu’da - Adalet ve Hoşgörü - Coğrafi Konum - Türklerin Balkanlara Yerleşmesi - Osmanlı Devleti’nde Askeri Yapı - Sosyal ve Ekonomik Hayat C). Osmanlının Yükselişi - İstanbul’un Fethi (1453) - Diğer Fetihler - Denizdeki Gelişmeler Ç). Birlikte Yaşama Sanatı D). Sınırdaki Bir Eski Başkent: Edirne E). Kültürler Tanışıyor F). Osmanlı Kurumları	1.Ünite: Ortaçağa Girerken A). Doğu Roma İmparatorluğu - Bizans - Bizans İmparatorluğu - Jüstinien - Bizans’ın Sonu - Bizans’ın Tarihteki Önemi 3.Ünite: Selçuklular B). Büyük Selçuklular - Oğuzlar - Büyük Selçuklu İmparatorluğu - Selçuklu Devletinin Kuruluşu - Alp Arslan ve Malazgirt Savaşı - Selçuklu İmparatorluğunun Yükselme Devri - Selçuklu İmparatorluğunun Parçalanması C). Haçlı Seferleri - Haçlı Seferleri (1096-1270) - Haçlı Seferlerinin Sonuçları D). Anadolu Selçukluları - Anadolu Selçuklu Devleti - Devletin Kuruluşu - Bütün Anadolu’nun Selçuklu İdaresinde Birleşmesi - Alaettin Keykubat - Devletin Moğol Nüfuzu Altına Girmesi - Türk-Moğol İmparatorluğu - Türk-Moğol İmparatorluğunun Kurulması - Anadolu Beylikleri - Selçuklular ve Beylikler Devrinde

	Anadolu’da Türk Uygarlığı.
	5.Ünite: Osmanlı Devleti A). Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu - Devlet’in Kurulduğunda Anadolu’nun Durumu - Bizans - Osman Bey ve Osmanlı Devletinin Kuruluşu - Orhan Bey B). Rumeli’ye Geçiş C). Yıldırım Bayezit Devri ve Anadolu Birliğinin Kuruluşu Ç). Ankara Savaşı ve Sonuçları D). Osmanlı Türkleri İdaresinde Anadolu Birliğinin Yeniden Kurulması E). Kuruluş Devrinde Kültür ve Uygarlığı 6.Ünite: İstanbul’un Fethi A). Fatih Sultan Mehmet ve Bizans B). İstanbul’un Alınması C). Fatih’in İstanbul’u Alışının Dünya Tarihi Üzerindeki Etkileri

Tablo 15: 7. Sınıf Sosyal Bilgiler ve 2. Sınıf Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Tarih Konuları (Tüysüz-Yıldırım, 2015; Unat-Su, 1955)

Tablo 15’e bakıldığında, 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabındaki tarih konularının içerdiği ilk ünite “Türk Tarihine Yolculuk” ünitesidir. Bu ünitenin ilk konusu “Anadolu Nasıl Türkleşti?” konu başlığıdır. Bu konu başlığında da konuya başlamadan önce ilk önce öğrencinin dikkatini çekmek için “Önce Öğrenelim!” renkli kutucukta yer verilen sorularla başlamış ve böylece öğrencinin ön bilgileri yoklanmıştır. Sonra bir yıl önce işlenen konuya atıflarda bulunarak öğrencilerin yeni öğrenecekleri bilgileri, önceki bilgilerle bağlantılar kurarak pekiştirilme yoluna gidilmiştir. Anadolu’nun Türkleşmesi sürecinden, Büyük Selçuklu Devleti, Anadolu Selçuklu Devleti ve Anadolu’da kurulan diğer beylikler döneminden kalan ve döneme damgasını vuran önemli kültürel merkezler, ticaret yolları, Bizans ve Haçlılar, Selçukluların topraklarının genişletmesi konuları yer almıştır. Tarih 2. sınıf ders kitabında ise ilk konusu “Batı’da Orta Çağ’a Toplu Bir Bakış” tır. Konuya geçmeden önce, konunun plan başlığı altında maddeler şeklinde ele alınacak

konulardan bahsedilmiş, araştırma kısmında çeşitli sorularla öğrenciye araştırma ruhu aşılamaya çalışılmıştır. Özet kısmında da işlenecek konunun içeriğinden bahsedilmiştir. Bu ünite, Batı Roma İmparatorluğunun yıkılmasından sonra yaşanan siyasi, dini, sosyal durumlar ele alınmış, konu sonunda da verilen sorular ve iki okuma parçasıyla konunun pekiştirilmesi sağlanmıştır. Bu ders kitabında yer alan konu 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer almamıştır. Ünite, 2. ana konu başlığı olan “Doğuda Ortaçağ” konu ise 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının 3. Ünitesi olan “İpek Yolu’nda Türkler” ünitesinde yer almaktadır. Aynı konu 6. sınıf ders kitabında “Köktürkler”, Tarih 2. sınıf ders kitabında ise “Gök Türkler” şeklinde ele alınıp sunulmuştur.

7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan “Anadolu Nasıl Türkleşti?” konusunun alt başlıklarından olan “Bizans ve Haçlılar”, “Selçukluların Topraklarını Genişletmesi” konuları, Tarih 2. sınıf ders kitabında 1. ünitenin ana başlıklarından olan “Doğu Roma İmparatorluğu” ve 3. ünitenin ana başlıklarından olan “Selçuklular” ve “Haçlı Seferleri” konu başlıklarında benzer konular ele alınıp sunulmuştur. Öncelikle plan kısmında nelerin ele alınacağı maddeler şeklinde verilerek öğrencilerin dikkatlerini çekmek ve ön bilgiler oluşturmak, araştırma kısmında yöneltilen sorularla öğrencinin ön hazırlık yapmalarını ve işlenecek konuya geçmeden önce özet kısmı ile öğrencinin işlenecek konuya yabancı kalmamasını sağladığı görülmüştür. Konuların sonunda yer alan sorular ve okuma parçaları konulara açıklık getirme konusunda yetersiz kalmıştır. Çünkü öğrencinin pasif olduğu, öğretmenin aktif olduğu bir sistemle hazırlandığı için öğrencinin araştırma, analiz, sentez, yorumlama gibi aktif katılımlarının sınırlı olduğu görülmüştür. Konuya Doğu Roma İmparatorluğunun genel durumundan, Bizans İmparatorları, Bizans’ın sonu ve tarihteki önemi, Büyük Selçuklular ve devletinin kuruluşu, yıkılışı, dönemin önemli savaşlarından Malazgirt Savaşı, Haçlı Seferleri ile ilgili geniş bilgiler yer verilmiştir. Anadolu Selçuklu Devleti ve kurulan beyliklerle ilgili kültür bilgileri 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan “Anadolu’da Türk Damgası” konu başlığında yer verilmiştir.

Örneğin, 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında Oğuzlar, bir şema şeklinde verilmiş, Bozoklar ve Üçoklar olarak iki kolay ayrıldığı, bu kolların alt kollarının neler olduğu ve bunların hangileri olduğuna dair bilgiler verilmiştir. Şemada farklı

renkler kullanılarak, öğrencilerin dikkati çekilmeye çalışılmıştır. Tarih 2. sınıf ders kitabında ise Oğuzlarla ilgili bilgiler şöyle verilmiştir: *“Oğuzlar VI. yüzyılda ‘‘Gök Türk İmparatorluğu’’ nu kuran büyük bir Türk koludur. Batı Gök Türk Devleti’nin yıkılmasından sonra Oğuzlar, Hazar Denizi ile Seyhun Nehri arasındaki alanda bulunuyordu. Merkezleri Seyhun civarında ‘‘Yeni Kent’’ kasabası idi. X. yüzyılda bu Oğuzların bir kısmının Hazar denizi ile Karadeniz arasındaki bölgeye yerleştiklerini, fırsat bulduklarında akınlar yapıp Selanik’e kadar Balkan yarımadasını işgal ettikleri, Oğuzların arasında İslamiyet’in yayıldığı, bazılarının Maverâünnehir ve Horasan geçip Karahanlılar, Gazneliler gibi devletlerle bazen dost bazen de savaştıkları, bunları Selçuklu İmparatorluğunu kurmuşlardır.”* (Unat-Su, 1955).

7. sınıf ders kitabının 3. ünitesinin 2. konusu olan ‘‘Bir Devlet Doğuyor’’ konu başlığı anlatılırken, konunun anlaşılmasını kolaylaştırmak için dönemin devlet adamlarının görüşlerine yer verildiği, iskân politikasının haritalarla desteklendiği, dönemin önemli vakalarının tarihlerini bir şerit üzerinde yansıtıldığı, devletin önemli bir unsuru olan ordu sisteminin genel bir şema ile sunulduğu, konularla ilgili zengin görsellerin kullanıldığı ve sorular eşliğinde konuların anlaşılır bir şekilde sunulmaya çalışıldığı görülmüştür. Tarih 2. sınıf ders kitabında ise aynı konu 5. ünite ‘‘Osmanlı Devleti’’ konu başlığı altında ele alınmıştır. Bu konu başlığı içerisinde verilen bilgilerin çoğu 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer verilmediği görülmüştür. Kitapta az sayıda görsel kullanılmış ve kullanılan görseller açık anlaşılır ve iyi bir şekilde renklendirilmemiş, bu açıdan görsellerin işlenen konunun anlaşılabilirliği için değil, dekoratif amaçlı kullanıldığı görülmüştür. Konuların bilgi yüklü olduğu ve dönemin olaylarının birbiriyle bağlantı kurma çerçevesinde değil, her olayın ayrı ayrı incelendiği ve sunulduğu görülmüştür.

7. sınıf ders kitabının 3. ünitesinin 3. konusu olan ‘‘Osmanlının Yükselişi’’ de İstanbul’un fethi, fetih sonrasında yaşanan gelişmelerin Türk ve dünya tarihine etkileri ele alınmıştır. Ders kitabında konuyla ilgili bilgiler anlaşılır bir dille ele alınıp sunulmuştur. Ele alınan konuları destekler nitelikte resimler, tablolar, haritalar kullanılarak konular daha somut hale getirilmiştir. Dönemin önemli devlet adamlarının konu ile ilgili olan metinlerine de yer verilmiştir. Ortaokul Tarih 2. sınıf ders kitabında ise aynı konu 6. ünite ‘‘İstanbul’un Fethi’’ konu başlığı altında ele alınmıştır. Alt başlıklar ele alınmadan önce araştırmalar kısmında sorulan sorular ile

öğrencilerin geçmişteki bilgilerini harekete geçirmek ve öğrencileri araştırmaya yöneltmeye çalışılmıştır. Ünite sonunda sorulan sorular ve okuma parçaları bilgiler pekiştirilmiştir. Görseller kullanılarak konular somutlama yoluna gidilmiştir.

7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında İstanbul'un Fethini "Osmanlının Yükselişi" konu başlığı altında ele alınırken, Ortaokul Tarih 2. sınıf ders kitabında ise Osmanlı Devletinin Kuruluşundan sonra ayrı bir ünite olan İstanbul'un Fethi başlığıyla ele alınmıştır. "Osmanlı Devletinin Yükselişi" konu başlığı ve dönemin önemli gelişmeleri ise Ortaokul Tarih 3. sınıf ders kitabının konuları arasında yer almıştır.

İki ders kitabında yer alan İstanbul'un Fethi'nin Türk ve Dünya tarihi açısından önemini nasıl ele alındığına bakıldığında 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının, "Fethin Sonuçları" başlığı altında ele alındığı, Bizans İmparatorluğunun yıkılmasında sonra Osmanlı Devletinin toprak bütünlüğünün sağlandığı, Akdeniz ve Karadeniz arasındaki ticaret yollarının Türklerin eline geçtiği, İstanbul'un başkent olmasıyla Osmanlı Devletinin Yükselme dönemine girdiği, fetih sırasında büyük topraklar şehirlerin etrafını saran kalın surların yıkılabileceği anlaşılmış ve bunu Avrupalı devletlerde, toprakları üzerinde hüküm süren derebeylerin şatoların yıkıldığı ve Avrupa'da feodalitenin çöküşünün hızlandığı, merkezi krallıkların güçlendiği bir süreç başladığı, bazı tarihçilerin İstanbul Fethinin Orta Çağın sonu ve Yeni Çağın başlangıcı olarak kabul ettikleri şeklinde ele alınırken, Ortaokul Tarih 2. sınıf ders kitabında ise dünya tarihi açısından ele alınmış, İstanbul'un Türklerin eline geçmesiyle Hristiyan dünyasının Doğu'daki en büyük kalesi alınmış, bu olay Avrupa tarihine yeni bir döneme yön verdiği, Bizans İmparatorluğun toprakları, zengin eserleri ve medeniyetinin Türklerin eline geçtiği, bunu başaran da 22 yaşındaki cesur bir gencin olduğu ve bu yüzden şehrin Fatih dedikleri şeklinde İstanbul Fethi ele alınmıştır.

Sosyal Bilgiler 7. sınıf ders kitabının 3. ünitesinde yer alan bazı tarih konuları olan, Osmanlının hoşgörü politikası, "Kültürler Tanışıyor" konu başlığı altında yer alan bazı konular Tarih 2. sınıf ders kitabında yer verilmemiş, Tarih 3. sınıf ders kitabında yer verilmiştir. Tarih 2. sınıf ders kitabında yer alan, Abbasiler, Emeviler, Anadolu'da ortaya çıkan beylikler, Mısır ve Suriye de Türk devletleri ve Ortaçağa

girerken konu başlıkları Sosyal Bilgiler 7. sınıf ders kitabında yer verilmemiş, bazı konular ise 6. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer verilmiştir.

7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının tarih konularının geçtiği bir başka ünite ise “Ekonomi ve Sosyal Hayat” başlıklı 5. ünedir. Konular anlaşılır bir anlatımla sunulmuştur. Konun daha açık olması için haritalar, resimler, metinler ve örneklerle zenginleştirilmiştir. Tarih 2. sınıf ders kitabında ise “Osmanlı Devleti” ünitesinin alt başlığı olan “Kuruluş Devrinde Osmanlı Kültür ve Uygarlık” ta değinilmiştir. Ders kitabında genel olarak düz bir anlatımın hâkim olduğu görülmüştür. Ünite sonundaki sorular ve okuma parçalarıyla işlenen konulara hareketlilik katmaya çalışılmıştır. 1938 tarihli ders kitaplarına göre daha anlaşılır bir dille konular sunulmuştur.

7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının son ünitesi olan “Ülkeler Arası Köprülerdir.” Bu üniteye yer alan tarih konuları, Tarih 3. sınıf ders kitabında yer verilmiştir.

İki ders kitabının yazıldığı programa genel olarak bakıldığında şöyle bir sonuç çıkmıştır: 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan tarih konularının kısaltıldığı ve birbiriyle bağlantılı olduğu, bazı konuların günümüzdeki kullanım alanlarına değinilerek bir bütünlük içinde ele alındığı, konuların açıklanmasında sade ve anlaşılır bir üslup kullanıldığı, konuların iyi anlaşılması için görsellerle somut hale getirilmeye çalışıldığı, öğrenci merkezli, öğrencinin yaparak-yaşayarak öğrenme alanı ile kendini ifade edebildiği, öğrencilerin olaylara perspektif bir çerçevede bakabilmeleri için sorular, örnekler, etkinliklere fazladan yer verildiği görülmüştür.. Tarih 2. sınıf ders kitabındaki konulara bakıldığında, konular birbiriyle bağlantı bir şekilde değil, ayrı ayrı konu başlıkları altında ele alındığı, üniteler ve konu içerikleri bilgi yüklü olduğu için düz anlatım şekilde ele alındığı ve konuların karmaşık olduğu, harita, resim, tablo gibi görseller malzeme bakımından fakir olduğu görülmüştür. Tarih 1. sınıf ve Tarih 3. sınıf ders kitaplarına göre araştırmalar, sorular ve okuma parçalarıyla konular açık ve anlaşılır bir şekilde somutlaştırılıp sunulmaya çalışılmıştır.

5.2.3.2. Sınıf Sosyal Bilgiler 7. ve Tarih 2. Sınıf Ders Kitaplarında Tarih Konuları İçerisinde Sunulan Görsel Malzemeler Hakkında Bulgular ve Yorumlar

Sosyal Bilgiler “Yeryüzünde Yaşam” ve Tarih “ Türklerin Anayurdu ve Göçler”, “Göçlerden Sonra Anayurtta Kalan Türkler” ve “Roma Tarihine Toplu Bakış” ünitelerinde yer alan görsel malzemeler ve sayıları tablo 16’da açıklamalı olarak sunulmuştur.

Sosyal Bilgiler		Tarih			
	3.Ünite: Türk Tarihinde Yolculuk	1.Ünite: Ortaçağa Girerken	3.Ünite: Selçuklular	5.Ünite: Osmanlı Devleti	6.Ünite: İstanbul’un Fethi
Görsel Malzeme	Görsel Malzemenin Sayısı	Görsel Malzemenin Sayısı	Görsel Malzemenin Sayısı	Görsel Malzemenin Sayısı	Görsel Malzemenin Sayısı
Temsili Resim	3	-	-	-	-
Fotoğraf	15	2	18	12	3
Harita	2	1	3	1	-
Tarihi Şerit	3	-	-	-	-

Tablo 16: 7. Sınıf Sosyal Bilgiler ve 2. Sınıf Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Benzer Tarih Konularıyla İlgili Sunulan Görsel Malzemeler ve Sayıları (Tüysüz-Yıldırım, 2015; Unat-Su, 1955)

Türk Tarihine Yolculuk ünitesinde 8 alt konu başlığı bulunmakta, bu konu başlıklarının çoğunda tarih konuları yer almıştır.

Konuların iyi anlaşılması için temsili resimler, haritalar ile somutlama yoluna gidilmiş ve döneme ait fotoğraflar kullanarak öğrencilerin konuları daha iyi kavramaları için görsel zenginlikler ön plana alınarak sunulduğu görülmüştür.

Tablo 16’daki Tarih ders kitabına ait görsellere bakıldığında konuların anlaşılabilirliği ve konuya açıklık getirilebilmesi açısından çok zayıf kalmıştır. Ayrıca Tablo 16’daki görseller sadece 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan

ve Tarih 2. sınıf ders kitabındaki aynı konulara ait görsel malzemelerin tespitine yöneliktir.

İki ders kitabında da yer alan tarih konularının açık ve anlaşılır olması için görseller kullanılmıştır. Fakat 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan görseller, konuların anlaşılır olmasını destekler niteliktedir ve görsellere fazlaca yer verilmiştir. Ortaokul Tarih 2. sınıf ders kitabında ise çok az görselle başvurulmuş ve bu görseller renkli olmadıkları için konunun anlaşılır bir şekilde ele alınmasına büyük bir katkı sağlamadığı görülmüştür. Uzuner-Aktaş-Albayrak (2010) belirttiği gibi ders kitaplarında kullanılan görseller kalite ve estetik bakımından ne kadar güçlü ise algılama ve öğrenmede o kadar iyi olmaktadır (Uzuner-Aktaş-Albayrak, 2010).

5.2.4. Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabında ve Ortaokul 3. Tarih Ders Kitabında Yer Alan Tarih Konularının Benzer Ünite ve Konuların Tespitine Yönelik Bulgular

Tarih konularına bakıldığında, genel tarih 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabındaki ünitelere yayılmış, İnkılap Tarihiyle ilgili bazı konulara değinilmiş fakat ayrıntıya girilmemiştir. İnkılap Tarihinin geneli Sosyal Bilgiler 8. sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında ayrıntılı bir şekilde değinilmiştir. 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının son ünitesi olan “Ülkeler Arası Köprüler” ünitesinde yer alan tarih konuları ortaokul Tarih 3. sınıf ders kitabında yer aldığı için iki ders kitabındaki konu karşılaştırılması ayrı bir başlık altında ele alınacaktır.

7.Ünite: Ülkeler Arası Köprüler
20. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devleti Ve Dünya
20. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devleti
20. Yüzyıl Başlarında Avrupa
1. Dünya Savaşı
1. Dünya Savaşı Sona Eriyor

Tablo 17: 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabındaki Ülkeler Arası Köprüler Ünitesinin Tarih Konuları (Tüysüz-Yıldırım, 2015)

Tablo 17’ya bakıldığında 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının 7. ünitesi olan “Ülkeler Arası Köprüler” ünitesi tarih ünitesi olarak adlandırılmasa da “20. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devleti” ana konu başlığında tarih konuları yoğun olarak yer verilmiştir. 20. yüzyıl girmeden önceki Osmanlı Devleti’nin genel durumunu ele

alındıktan sonra önemli gelişmeler olan Trablusgarp'ın işgali ve Balkan savaşları ele alınmış, Osmanlı Devleti ile ilgili bilgiler verildikten sonra 20. yüzyıl başlarında Avrupa'da yaşanan gelişmeler, I. Dünya Savaşı öncesi Osmanlı Devleti ve Dünya devletlerinin içinde bulundukları siyasi, askeri, sosyal durumları, I. Dünya savaşına Osmanlı Devletinin girmesi ve akabinde açılan cephelerle ilgili bilgiler anlaşılır, sade, görsel zenginlikler içerisinde sunulmuştur.

Ortaokul Tarih 3. sınıf ders kitabında Osmanlı Devletinin 19. yüzyılda yaşadığı gelişmeler hakkındaki bilgilere ayrıntılı bir şekilde yer vermiştir. Fransız İhtilali ve getirmiş olduğu milliyetçilik akımı akabinde ortaya çıkan isyanlar, Sanayi İnkılabı ve Osmanlı topraklarının Avrupa devletlerinin pazarı haline gelmesi, Tanzimat, Islahat Fermanları ve Meşrutiyet'in ilanı ile ilgili bilgilere önceki ünitelerde yer verilmiştir. 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan aynı konu içeriği ise "Tanzimat ve Meşrutiyet Devirleri" ünitesinin ana konu başlıkları olan "İkinci Meşrutiyet Devri" ve "Birinci Cihan Savaşı" alt konu başlıkları altında ele alınmıştır. II. Meşrutiyetin ilan edilme sebepleri ve ilanından sonra yaşanan gelişmeler, İtalya ve Balkan Savaşları, I. Cihan Savaşı ve nedenleri, Osmanlı Devletinin savaşa karışması, Çanakkale ve Anafartalar Müdafaası, Mondros Mütarekesi ile ilgili bilgiler konu bütünlüğü içerisinde ele alınmayıp ayrı başlıklar halinde monoton bir şekilde sunulmuştur.

Sosyal Bilgiler 7. sınıf ders kitabındaki tarih konuları kısaltılmış ve anlaşılır bir şekilde ele alınmıştır. Konuyla ilgili renkli kutular içerisinde verilen metinler, resimler ve sorular öğrencinin aktif olmalarını sağlamıştır. Ortaokul Tarih 3. sınıf ders kitabında yer alan aynı konu ise fotoğraf, harita, şema ve metinlerle hareketlendirmede için konuların düz anlatım şeklinde, soru, alıştırma ve etkinliklere yer verilmediği için öğrencinin pasif biçimde kalmasına neden olmuştur.

İki ders kitabında yer alan tarih konularında Trablusgarp'ın işgali ile ilgili bilgilere şöyle yer verilmiştir:

Trablusgarp'ın İşgali;

"1870'de siyasi birliğini tamamlayan İtalya, Avrupa'da yeni bir güç olarak ortaya çıktı. Sömürgecilik yarışında geride kalmış olan İtalya'nın sanayisini geliştirmek için ham maddeye ve pazara ihtiyacı vardı. Bu nedenle İtalya, zengin bir

Osmanlı eyaleti olan Trablusgarp’a göz dikti. 1911 yılında da buraya asker çıkardı.” (Tüysüz-Yıldırım, 2015).

İtalya Savaşı;

“Osmanlı Devletinin parçalanması sürüp gidiyordu ve bir türlü bu kötü durumun önü alınamıyordu. Bundan cesaretlenen İtalya da harekete geçti. İngiltere, Fransa, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Almanya’nın rızalarını alarak, Osmanlı Devletinin Afrika’da elinde kalmış son parçası olan Trablusgarp’a saldırdı (1911). Savaş başladı. Fakat İtalya, bu savaşta başarı gösteremedi. Çünkü buradaki Türk kuvvetlerinden bir kısmının başında Mustafa Kemal vardı. Mustafa Kemal, Tobruk’da, Derne’de İtalyanlar’ı bozguna uğrattı. Fakat bu sıralarda Balkanlılar aleyhimize anlaşmışlar ve hudutlarımıza saldırmışlardı. Bu olay karşısında İtalya ile barış yapmak zorunda kalındı. Ouchy (Uşi) antlaşması ile Trablusgarp ve Bingazi (Libya) İtalya’ya bırakıldı. Aralarında Ege denizindeki Rodos da bulunan On iki ada da İtalyanlar’ın işgalinde kaldı.” (Unat-Su, 1955).

İki ders kitabında alınan bilgiye bakıldığında, 7. sınıf Sosyal bilgiler ders kitabında yer alan tarih konusu “Trablusgarp İşgali” şeklinde ele alınmıştır. Avrupa’da yeni bir güç olarak ortaya çıkan İtalya’nın sömürgeci devletlerinin, sömürge yarışında etkin yer almak için sanayisi için gerekli olan ham madde ve pazar ihtiyacını sağlaması gerekiyordu. Bunun için Osmanlı Devletinin zengin eyaletlerinden biri olan Trablusgarp’a asker çıkarmıştır şeklinde kısa bilgi verdikten sonra, bir kutucuğun içinde öğrencinin dikkatini çekebilecek şekilde Trablusgarp’ın nerede olduğu, Osmanlı Devletinin oraya yardım göndermesinin imkânsız olduğunu ancak Mustafa Kemal ve Enver Bey gibi gönüllü subayların gizliden Trablusgarp’a girdikleri ve önemli başarılar kazandıklarına dair bilgileri verilmiştir. Bu bilgiler anlaşılır bir dille verilmiş ve hemen kutucuğun yanında bir resim verilerek öğrencinin konuyu daha iyi anlamlandırıp zihinsel bir bütünlük sağlayıp somutlaştırmalarını sağlamaya çalışılmıştır. Hemen akabinde konunun daha iyi pekiştirilmesi için konu bir soruyla taçlandırılmıştır. Neler oldu? Kutucuğunda ise İtalya’nın Osmanlı Devleti’ni barışa zorlamak için On İki Ada ve Rodos’u işgal ettiği, Balkan devletleriyle ittifak kurduklarını, yaşanan gelişmeler ve 18 Ekim 1912’ de imzalanan Uşi Antlaşması ve İtalya’ya bırakılan yerlerle ilgili bilgiler renkli bir kutucuk içerisinde öğrencinin dikkatini çekecek şekilde ele alınmıştır. Ortaokul

Tarih 3. sınıf ders kitabında ise aynı konu “Trablusgarp Savaşı” değil de “İtalya Savaşı” şeklinde ele alınmıştır. Avrupalı devletlerinden hangilerinin İtalya’yı desteklediği, İtalya’nın bu savaşta başarılı olmadığı, sebebinin ise Mustafa Kemal gibi başarılı bir Türk subayının başta olması, İtalya’nın Türk sınırlarına saldırması sonucunda Ouchy (Uşi) Antlaşmasının imzalanmasıyla ilgili bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler tek düze biçiminde ele alınmıştır. Konuların anlaşılması için destekleyici görsellerin olmadığı görülmüş ve ezber odaklı bir şekilde konular ele alınıp sunulmuştur. Konuları pekiştirecek sorular ve metinlere yer verilmediği görülmektedir. Bu ders kitabında Trablusgarp’a gizliden giden Türk subaylardan sadece Mustafa Kemal’den bahsederken, 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında Mustafa Kemal ile birlikte Enver Bey’den de bahsedildiği görülmüştür.

İki ders kitabında yer alan I. Dünya Savaşı ile ilgili bilgiler şöyle: 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan ve tarih konusu olan I. Dünya Savaşı konusuna ilk olarak “*I. Dünya Savaşı’nın başlamasına neden olan olay hakkında neler biliyorsunuz?*” (Tüysüz-Yıldırım, 2015) sorusu ile öğrencinin ön bilgileri yoklandıktan sonra konunun detaylarına inilmiştir. Savaşın başlama ateşini yakan olay, Osmanlı Devletinin savaş başlamadan kimlerle ittifak yoluna gittiği, savaşta hangi devletin yanında yer aldığı ve sebepleri, Osmanlı Devleti’nin savaştığı cepheler ve savaş sonrasında imzalanan Mondros Mütarekesi, Wilson İlkeleri, toplanan Paris Konferansı ile ilgili bilgiler yer almış, bu bilgileri hem konu içindeki sorular hem konu sonunda verilen sorularla, haritalar, fotoğraflar, şema ve metinlerle destekleyerek öğrencilerin anlatılan olayları yaşıyorlarmış gibi konular somutlaştırılarak sunulmuştur. Ortaokul Tarih ders kitabında ise aynı konu “Birinci Cihan Savaşı” konu başlığıyla ele alınmıştır. Birinci Cihan Savaşından dolayı Bağlaşma ve Anlaşma Devletleri arasında yaşanan yarış, geçmişten gelen bir siyasi bunalım ve savaşa vesile olan olay, savaşın karada yapılması ve ardından denizaşırı memleketlere de yayılması, Osmanlının savaşa girmeme kararı aldığı, kendisine sığınan gemileri satın alması ve sonrasında yaşanan gelişmeler ile savaşa dâhil olması, savaşılan cepheler ve Mondros Mütarekesi ile ilgili bilgiler yoğun, detaylı, düz anlatıma dayalı bir şekilde tarihi konular ele alınmıştır. Anlatılan konuların kalıcılığını sağlayacak ve verilen bilginin anlamlandırılmasını sağlayacak metinler, fotoğraflar, şemalar, haritalara yer verilmeden tarih konuları ele alınmıştır.

7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan tarih konularından Wilson İlkeleri, Paris Konferansı ve sonrasında İttifak Devletleriyle yapılan antlaşmalar, Milletler Cemiyeti, I. Dünya savaşıdan sonra kurulan devletler ve ilk kez bu savaşta kullanılan silahlarla ilgili bilgiler, Ortaokul Tarih 3. sınıf ders kitabında yer almadığı görülmüştür. Ortaokul Tarih 3. ders kitabında Osmanlı Devleti'nin savaştığı cephelerin nerde, kimlerle ve açılma sebepleriyle ilgili bilgilere yer verilmemiştir. Bu cephelerle ilgili sadece Türk ordusunun dört yıl boyunca kahramanca bütün güçlüklerle rağmen savaştığı şeklinde bir cümle ile açıklanmıştır.

5.3. Sosyal Bilgiler (5-6-7. 2015) ve Ortaokul Tarih (1-2-3., 1955) Ders Kitaplarında Yer Alan Tarih Konularının Genel Değerlendirilmesi

Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan tarih konuları, kısa ve öz şekilde ele alınmış ve ele alınan tarih konuları sadece siyasi konularla sınırlı olmayıp toplumsal tarihe de yer verilmiştir. Tarih konuları kısaltıldığı için öğrencilerin konuları daha iyi anlayıp analiz ve sentez basamaklarını da kullanarak tarihi olaylar arasında bağlantı kurarak yorumlama, empati kurma gibi beceriler kazandırılarak, genel olarak sıkıcı olan tarih konuları zevkli hale getirilmiştir. Tarihi konularla ilgili metinlere yer verilmiştir. Amaç öğrencilerin dikkatini çekerek merak uyandırmaktır. Böylece öğrenciler, var olan bilgileri sorgulama yoluna giderek, geçmişte yaşanan tarih olaylar ve kişiler hakkında empati yapmalarını sağlamıştır. Ortaokul tarih ders kitabında ise konular birbiriyle bağlantılı olabilecek şekilde değil, ayrı ayrı başlıklar altında ele alınmış ve en çok siyasi tarih konularına yer vermiştir. Konuların belirlenmesinde dönemin mevcut siyasi ve ideolojik yapısının etkisinin fazla olduğu görülmüştür. Özellikle birinci sınıf ders kitabında, Roma-Yunan-Ege Havzası ve Yunan Tarihiyle ilgili bilgilere geniş yer verilmiştir. Ortaokul Tarih 1 ve 3. sınıf ders kitaplarında konuyla ilgili metinlere yer verilmezken, Tarih 2. sınıf ders kitabında ise konuyla ilgili az da olsa metinlere yer verilmiştir. Ele alınan konular metinlerle hareketlendirilmediği için konular sıkıcı, öğrencilerin merak duygularının harekete geçirilmediği ve öğrencilerin pasif olmaktan öteye gitmediği bir şekilde konular ele alınıp sunulmuştur. Konular sadece bilgi yüklü olup düz anlatımla ele alındığı için öğrencilerin ön planda olduğu çeşitli etkinliklere yer verilmemiştir. Bu da öğrencilerin kendi ve düşüncelerini ifade etmeden, eleştiri yapmadan var olan bilgileri olduğu gibi kabul etmelerine sebep olmuştur. Erhan Metin okuduğunu

ezberleyen ve bir müddet sonra ezberlediğinden iz bırakmayan anlayışla ele alınan Tarih konularının insanları sıkacağı gibi var olan bilgilerle yeni fikirlerin doğuşunu da engelleyeceğini ifade etmiştir (<http://www.turkdivani.com> erişim tarihi 20 Eylül 2017). Nevzat Köken, ders kitaplarında yer alan konuların sıkıcılığını ortadan kaldırmak için insanların düşündürmeye sevk edecek sorular ve etkinliklere yer vermek gerekir (<http://www.acarindex.com> erişim tarihi: 20 Eylül 2017). Bu bilgiler ışığında Tarih konularının daha iyi anlaşıldığı ders kitabı Sosyal Bilgiler ders kitabı olduğu söylenilebilir.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan tarih konularının daha iyi anlaşılması için görsel zenginliğe fazlaca yer verilmiştir. Konuyla ilgili resim, harita, tablo, zaman şeriti ve şema gibi unsurlarla sıkıcı olan tarih konuları hem zevkli hale getirilmeye çalışılmış hem de öğrencilerin dikkatlerini çekerek soyut olan konuları, kavramları somutlaştırarak çıkarımlar yapmaları sağlanmıştır. Köstüklü (2014)'nın belirttiği gibi *“Tarihte işlediğimiz döneme ait resim veya fotoğraflar o dönem hakkında sözlerle anlatılması güç olan pek çok mesajı kolaylıkla verilebilir.”* (Köstüklü, 2014) ifadesinden tarih konularında görsellerin ne kadar önemli olduğu anlaşılmıştır. Konuyla ilgili görseller verildikten sonra çeşitli sorularla görsellerin konuyu daha iyi anlamlandırılması sağlanmıştır. Ortaokul Tarih ders kitapları ise görsellik bakımından genel olarak fakir olduğu ve çok sayıda görseller malzemeye yer verilmediği görülmüştür. Bu da genel bir görüş olan “Tarih dersi sıkıcı ve anlaması zordur.” (Özdemir, 2004) sözünü destekler niteliktedir. Öğrencilerin konuları anlamakta zorlandıklarını Kılıç-Seven (2005) şu ifadeleri destekler niteliktedir: *“Bazen uzun ve karmaşık konular resim, fotoğraf, harita, karikatür gibi görsel araçlarla daha anlaşılır, açık bir şekilde sunulur. Kullanılan görsel malzemeler algı ve öğrenmeyi desteklemektedir”* (Kılıç-Seven, 2005). Kullanılan görsellerin konuyla ilgili mesajı iyi yansıtmadığı görülmüştür. Çünkü inceleniler ders kitabına bakıldığında, görseller renkli olmayıp soluk bir şekilde verilmiş ve görselleri destekler nitelikte sorulara yer verilmemiştir. Kabapınar (2003) ders kitaplarında yer alan konuları destekler nitelikte olan görsel malzemeler sadece dekorasyon amacıyla değil, konuyla ilgili fonksiyonel kaynak malzeme niteliğinde olmalıdır (Kabapınar, 2003). Tarih konularının daha fazla anlaşıldığı ve öğrencinin sıkılmadığı ders kitabı sosyal bilgiler ders kitabı olduğu söylenilebilir. Çünkü öğrencilerin ön bilgilerini

harekete geçirmek, olayları ve öğrenilen bilgilerin neden-sonuç ilişkilerini somutlaştırarak görmelerini sağlayarak öğrencileri aktif olmalarını sağlayacak (Uzuner-Aktaş-Albayrak, 2010) çeşitli sorular, okuma parçaları, kullanılan çeşitli görsel malzemelerle konular ele alınıp ders kitaplarında sunulmuştur.

Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan tarih konuları, ünitelerin giriş ve sonlarındaki sorularla sınırlı kalmayıp ünite bitimine kadar konuyla ilgi çeşitli soru ve etkinliklerle öğrencilerin derse katılım sağlanmıştır. Demirel (2000) ders kitaplarında öğrencileri çalışmaya, araştırmaya, incelemeye, düşündürmeye yöneltecek biçimde sorulara yer verilmelidir (Demirel, 2000). Sorulan sorular ezbere dayalı olmadığı, öğrencilerin daha çok yorum yapabileceği tarza sorular hazırlanmıştır. Sosyal Bilgiler ders kitaplarından 7. sınıf ders kitabının Türk Tarihinde Yolculuk ünitesinin ana konu başlığı olan “Anadolu Nasıl Türkleşti?” alt konu başlıklarından önce “Önce Düşünelim! *Türkiye tarihinin Malazgirt Zaferi ile başlamasının nedeni ne olabilir?*” (Tüysüz-Yıldırım, 2015), alt konu başlığı açıklandıktan sonra “*Bugün ülkemizdeki bazı yerleşim yerlerinin isimlerinin, Oğuz boylarının isimleri ile aynı olmasının nedenleri neler olabilir?*” (Tüysüz-Yıldırım, 2015) sorularına yer vererek öğrencileri yorum yapmaya yönelttiğini kanıtlar niteliktedir. Ünite sonunda yer alan “Bilgimizi Ölçelim” bölümünde kısa cevaplı, boşluk doldurma, doğru-yanlış, kavram haritası ve çoktan seçmeli sorular kullanılmıştır. Bu sorularla “*öğrencinin bilgi basamağındaki düzeyi, zihinsel ve yetenek becerilerini ölçmek, verilen kavramlar arasında ilişkiyi belirleyerek anlamlı cümle kurmalarını, bilişsel-duyuşsal ve psiko-motor becerilerini*” kullanmalarını sağlamaya çalışılmıştır (MEB, 2005). Bilgimizi ölçelim de yer alan sorular tarih konularının genelini kapsadığı için öğrencilerin dersi ne kadar anladığı ve kavradığını, öğrenmenin tüm basamaklarını kullanıp kullanılmadıkları ölçmeye yönelik olduğu görülmüştür. Ortaokul Tarih ders kitabında ise 1 ve 3. sınıf ders kitabında ünitelerin başında, ortasında ve sonunda konuyla ilgili sorulara yer verilmemiştir. Öğrencileri motive edici, dikkat çekici, merak uyandıracak, konuları arasındaki neden-sonuç ilişkisini, öğrencinin konuyu kavrayıp kavramadığı, var olan bilgileri eleştirmeden, bilgileri olduğu gibi aldıkları söylenebilir. 2. sınıf ders kitabında ise ünitenin giriş ve sonunda araştırma ve sorular-çalışmalar başlıkları altında klasik sorular sorulmuştur. Soruların cevaplarının çoğu birebir konunun

içeriğinde yer aldığı gibi az da olsa öğrencilerin konuları analiz edip yorum yapma becerileri kazandıracak tarzda sorulara da yer verilmiştir. Taşkın (2016) 'ın ifade ettiği gibi *“Sorulan soruların cevabının işlenecek konunun içinde yer aldığı sorular öğrencinin “merakını, ilgisini, dikkatini çekmez, düşünmesini ve yorum yapmasını geliştirmez.”* (Taşkın, 2016). Genel olarak Ortaokul Tarih ders kitaplarında öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve zihinsel becerilerini harekete geçirecek sorulara yer verilmediği için tarih konularının öğrenciler tarafından anlaşılması zorlaşmıştır. İki ders kitabından Sosyal Bilgiler ders kitabındaki tarih konuları ünite sonlarındaki boşluk doldurma, kavram haritası, doğru-yanlış, çoktan seçmeli sorular, eşleştirme soruları ile pekiştirerek öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve zihinsel becerilerini harekete geçirerek konuların daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır (MEB, 2005).

Ders kitapları dil ve anlatım bakımından önemlidir. Açık, anlaşılır, doğru ve düzgün bir Türkçe kullanılmalıdır (<http://dergipark.gov.tr> erişim tarihi: 20 Eylül 2017). Sosyal Bilgiler ders kitabındaki tarih konuları, ortaokul Tarih ders kitabındaki konulara göre özellikle açıklık ilkesi doğrultusunda daha açık ve anlaşılır bir üslup kullanıldığı, Türkçeyi düzgün ve imla kurallarına uyulduğu, dil ve anlatım bakımından daha fazla öğrenci gelişim basamakları ve kavrama düzeylerine uygun olduğu, kısa ve ayrıntıdan uzak bir şekilde tarih konuları ele alındığı görülmüştür.

İki ders kitabının yazıldığı programa genel olarak bakıldığında şöyle bir sonuç çıkmaktadır: Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan tarih konuları kısaltılmış ve birbiriyle bağlantılı olduğu, bazı konular günümüzdeki kullanım alanlarına değinilerek bir bütünlük içinde ele alındığı, konuların açıklanmasında sade ve anlaşılır bir üslup kullanıldığı, konuların iyi anlaşılması için görsellerle somut hale getirilmeye çalışıldığı, öğrenci merkezli, öğrencinin yaparak-yaşayarak öğrenme alanı ile kendini ifade edebildiği, öğrencilerin olaylara perspektif bir çerçevede bakabilmeleri için sorular, örnekler, etkinliklere fazladan yer verildiği, konular ise öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeylerine uygun bir şekilde sunulmuştur. Ortaokul Tarih ders kitabındaki konulara bakıldığında, konular birbiriyle bağlantı bir şekilde değil, ayrı ayrı konu başlıkları altında ele alındığı, üniteler ve konu içerikleri bilgi yüklü olduğu için ezbere yönelik bir şekilde ele alındığı, tarihle ilgili bilgiler detaylı bir şekilde ele alındığı ve konuların karmaşık olduğu, öğretmen merkezli, öğrencinin salt dinleyici konumunda olduğu, harita, resim, tablo gibi görseller malzeme

bakımından fakir olduğu için konuların açık ve anlaşılır bir şekilde somutlaştırılıp sunulmadığı görölmüşür.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Sosyal Bilgiler kapsamında yer alan dersler 1968 yılında tek ders altında toplanmadan önce ayrı ayrı disiplinler halinde okutulmaktaydı. Her dönemde değişen ve gelişen dünyaya ayak uydurulmaya çalışılmış ve etkileri her alanda olduğu gibi programların ve ders kitaplarının hazırlanılmasında da görülmüştür. İktidara gelen her parti kendi ideolojileri doğrultusunda program ve ders kitapları hazırlamıştır. Özellikle Tarih ders kitaplarında daha fazla dönemin ideolojik yapısı görülmüştür. Osmanlı döneminde Tarih eğitimi, padişah ve dinî menkıbeler etrafında şekillendiği; Mustafa Kemal döneminde bu durum eleştirilmiş ve Türk tarihinin daha eski bir geçmişe sahip olduğu Türk Tarih Tezi ile ortaya çıkartmış; İnönü döneminde Tarih eğitimi, hümanist tarih anlayışı ve Demokrat parti döneminde ise batı tarihine önem verilmiş ve hümanist tarih anlayışı çerçevesinde Tarih eğitimi verildiği görülmüştür.

Programlara bakıldığında Tarih konuları hep bir önceki programlara göre kısaltılmış ve daha anlaşılır bir dil kullanılmıştır. 2005 programıyla hazırlanmış Sosyal Bilgiler 5-6-7. sınıf ders kitapları ile 1949 programıyla hazırlanmış ortaokul Tarih 1-2-3. sınıf ders kitapları da önceki programlara göre uzun olan konular kısaltıldığı ve anlaşılır bir dil kullanıldığı görülmüştür.

Sonuçlar ve Tartışma

Yapılan araştırma sonucunda Sosyal Bilgiler (5-6-7. sınıf) ve ortaokul Tarih (1-2-3. sınıf) program ve ders kitaplarındaki tarih konuları karşılaştırmalı olarak incelenerek bulgular dâhilinde şu sonuçlara ulaşılabilir:

1. Sosyal Bilgiler program ve ders kitaplarında yer alan tarih konuları ve buna bağlı olarak ünite sayıları kendinden önceki programlara göre azalma olduğu, konuların içeriği bilgi yüklü olmayıp öğrencilerin anlayabileceği tarzda hafifletildiği,
2. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan tarih konuları ele alınırken kullanılan üslubun önceki programlara göre yumuşatıldığı, açık, anlaşılır, doğal ve çeşitli ilgi çekici metinler, örnekler sunulduğu,
3. Ders kitabında ve öğrenci çalışma kitabında yer verilen sorular ve etkinliklerle araştırmaya, incelemeye ve sorgulamaya dayalı yöntemler kullanılarak öğrenciyi merkeze alarak aktif hale getirilmeye çalışıldığı,

4. Tarih konular sunulurken zamansal hataların oluşmaması için ve karışık olan konular sunulurken zaman şeritlerinin hazırlandığı,

5. Tarih konuları siyasi ve askeri konuların dışında kültür, uygarlık, bilim konularına da geniş şekilde yer verildiği ve konular günümüz ile bağlantılar kurulmaya çalışıldığı,

6. Ele alınan tarih konuları görsel malzemelerle zenginleştirildiği, kullanılan görsellerin özenle seçildiği,

7. Değerlendirme kısmında verilen tarihle ilgili sorularla öğrenciyi düşünmeye, araştırmaya, yorumlamaya, analiz, senteze sevk edildiği ve öğrenci çalışma kitaplarındaki etkinliklerle daha da pekiştirildiği,

8. Ortaokul Tarih Program ve ders kitaplarında tarih konuları kendinden önceki programlara göre hazırlanmış ders kitaplarındaki gibi daha uzun ve bilgi yüklü olmadığı ancak; Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki tarih konularına göre uzun ve ünitelerin içeriği bilgi yüklü olduğu,

9. Ders kitaplarında kullanılan üslup tek düze olduğu, 1949 programında vurgulanan öğrencinin de merkezde olduğu bir yöntemle ders kitabının hazırlanmadığı, öğretmeni merkeze alan bir yöntem olduğu için öğrencilerin pasif hale getirdiği ve ders kitaplarında yeterince soru ve etkinliklere yer verilmediği için öğretmeni düz anlatıma yönelttiği,

10. Konuların sunulmasında zamansal yanlışların oluşma ihtimalinin yüksek olduğu,

11. Konular sunulurken geçmiş, şimdi ve yarın bağlantısı kurulmadığı, genellikle önceki programlar kadar olmasa da dönemin atmosferinin yansıtıldığı,

12. Konular daha çok askeri ve siyasi konular teşkil ettiği,

13. Ders kitaplarının görsellik bakımından fakir olduğu, görsellerin konu içeriğinin tam yansıtmadığı ve görsellerin özenle seçilmediği,

14. Değerlendirme sorularının Tarih 2. sınıf ders kitaplarında yer aldığı, öğrencileri araştırmaya, analiz ve senteze yöneltmediği, soruların özensiz, bilgi düzeyinde ve cevapların ders kitaplarında yer aldığı,

15. Sosyal Bilgiler 5. sınıf ders kitabındaki üniteler, 6 ve 7. sınıf ders kitaplarındaki gibi sadece tarih konularının yer aldığı bir ünitenin olmadığı fakat tarih konularına atıflarda bulunduğu ve bu ders kitabında yer alan tarih konularının

ortaokul Tarih 1-2-3. sınıf ders kitaplarında yer almadığı, sadece bazı konularına atıflarda bulunduğu,

16. Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabındaki “İpek Yolu’nda Türkler” ünitesinin tamamının tarih konularına ayrıldığı, bazı ünitelerde ise sadece tarih konularına atıflarda bulunduğu ve aynı konuların ortaokul Tarih 1. sınıf ders kitaplarında birebir aynı başlıkla olmasa da farklı başlıklar altında yer aldığı, bazı 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan tarih konularının ortaokul Tarih 1. sınıf ders kitabında yer almayıp ortaokul Tarih 2. sınıf ders kitaplarında yer aldığı,

17. Sosyal Bilgiler 7. sınıf ders kitabındaki “Türk Tarihine Yolculuk” ünitesinin çoğu bölümleri ve bazı ünitelerinde de tarih konularının yer aldığı, bu ders kitabında yer alan tarih konularının ortaokul Tarih 2. sınıf ders kitabında çeşitli konu başlıkları altında yer aldığı, bazı Sosyal Bilgiler 7. sınıf ders kitabında yer alan tarih konularının ortaokul Tarih 2. sınıf ders kitabında değil de ortaokul Tarih 3. sınıf ders kitabında yer aldığı,

18. Genel tarih Sosyal Bilgiler 7. sınıf ders kitabında ünitelere yayıldığı, İnkılap Tarihiyle ilgili bazı konulara değinilmediği ve İnkılap Tarihinin geneli İlköğretim 8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında ayrıntılı bir şekilde değinildiği, 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının son ünitesi olan “Ülkeler Arası Köprüler” ünitesinde yer alan tarih konuları ortaokul Tarih 3. sınıf ders kitabında yer aldığı belirlenmiştir.

Sosyal Bilgiler 5-6-7. sınıf ders kitaplarında yer alan tarih konuları, bilgi verici ve hikâye edici metinlerle sunulmuştur. 2005 programına göre hazırlanmış metinler konu başlıkları içerisinde çeşitli örnek ve sorulara yer vererek öğrencilerin düşüncelerini ve beceriler kazanabilmelerini sağlamayı amaçlanmaktadır. Böylece öğrenciler bilgiyi olduğu gibi değil araştırma, farklı bakış açıları geliştirebileceklerdir. Ortaokul Tarih 1-2-3. sınıf ders kitaplarında aynı konular sunulurken 1 ve 3. sınıf ders kitaplarında bilgi verici ve hikâye edici metinlere hiç yer verilmediği; fakat 2. sınıf ders kitabında ise yer verildiği görülmektedir. Konu başlığı içinde bulunan metinler örnek ve sorulara yer verilmediği için öğrenci kendi düşünceleri ifade edemeyeceğinden, var olan bilgiyi eleştirmeden kabul edebilecekleri görülebilir. Buda Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan tarih

konularının, ortaokul Tarih ders kitabında yer alan aynı konulara göre daha kalıcı olduğu fikrini ortaya çıkartabilir.

2005 programıyla hazırlanan Sosyal Bilgiler 5-6-7. sınıf ders kitapları görsel materyal bakımından zengin olduğu görülmüştür. Ele alınan Tarih konu başlıkları ile ilgili açıklama yapıldıktan sonra görsellere yer verilerek öğrencilerin soyut olan konuları somutlaştırarak çıkarım yapmaları sağlanabilir. 1949 programına göre hazırlanmış Tarih 1-2-3. Sınıf ders kitaplarında görsellere yeterince yer verilmediği ve renkli olmadığı görülmüştür. Kullanılan görseller öğrencilerin dikkatini çekecek türden olmadığı görülmüştür. Buda uzun olan tarih konularının anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Elde edilen bulguları destekler nitelikte Köstüklü (2014) “Tarihte işlediğimiz döneme ait resim veya fotoğraflar o dönem hakkında sözlerle anlatılması güç olan pek çok mesajı kolaylıkla verilebilir.” (Köstüklü, 2014), Kılıç-Seven (2005) “Bazen uzun ve karmaşık konular resim, fotoğraf, harita, karikatür gibi görsel araçlarla daha anlaşılır, açık bir şekilde sunulur. Kullanılan görsel malzemeler algı ve öğrenmeyi desteklemektedir” (Kılıç-Seven, 2005), Dönmez (2003) ders kitaplarında çoğu materyallerin istenilen düzeyde kullanılmadığı, bazılarında ise yetersiz bir şekilde kullanıldığı ancak önemli olanın ise amacına uygun ve öğretimi kolaylaştıracak şekilde kullanılması olduğu (Dönmez, 2003) belirtmektedir. Bu ifadeler tarih konularında görsellerin ne kadar önemli olduğu belirlenmiştir. Ders kitabında çeşitli görsellerin yer alması öğrencilerin beceri gelişmesini ve öğrenmeyi kolaylaştırmaktadır. Yapılan ders kitapları incelemesinde 1949 programı ile hazırlanmış ortaokul Tarih (1955) 1-2-3. sınıf ders kitapları, programın amaçladığı hedefler doğrultusunda hazırlanmadığı, konuları desteleyen görseller yeterince kullanmadığı, öğrencileri araştırmaya ve incelemeye yöneltmedi saptanmıştır. 2005 programına göre hazırlanmış Sosyal Bilgiler 5-6-7. sınıf ders kitaplarında ünite girişlerinde öğrencilerin ön bilgilerini harekete geçirecek sorular ve ünite sonunda yer alan sorulardan oluşmamaktadır. Çeşitli sorular ve etkinliklerle öğrencilerin derse katılımı sağlamaya çalışılmıştır. Yer alan sorularla öğrencilerin tüm öğrenme basamaklarını kullanmalarını sağlamaya çalışılmıştır. 1949 programına göre hazırlanmış ortaokul Tarih 1-2-3. sınıf ders kitaplarında sadece 2. Sınıf ders kitabında ünitenin başında “Araştıralım” adı altında yer alan sorular öğrenciyi derse hazırlayıcı ve dikkat çekmeye yönelik olduğu görülmüştür. Ünitelerin sonunda yer

alan “Sorular ve çalışmalardaki” sorular ezbere dayalı sorular olduğu, soruların cevapları metin içerisinde birebir bulunduğu görülmüştür. Buda öğrencilerin bilgileri sorgulamadan, araştırmadan olduğu gibi almalarına sebep olabilir. Elde edilen bulguları destekler nitelikte “*öğrencinin bilgi basamağındaki düzeyi, zihinsel ve yetenek becerilerini ölçmek, verilen kavramlar arasında ilişkiyi belirleyerek anlamlı cümle kurmalarını, bilişsel-duyuşsal ve psiko-motor becerilerini.*” (MEB, 2005), Taşkın (2016) “*Sorulan soruların cevabının işlenecek konunun içinde yer aldığı sorular öğrencinin “merakını, ilgisini, dikkatini çekmez, düşünmesini ve yorum yapmasını geliştirmez.*” (Taşkın, 2016) soru sormanın öğrencilerin öğrenmelerine büyük etki yaptığı görülmüştür. Ortaokul Tarih ders kitaplarındaki sorular ve çalışmalar bölümünde yer alan sorular tek tip ve bilgiye yönelik olduğu görülmektedir. Buda öğrenme süreci bakımından önemli bir eksiklik olarak değerlendirilebilir.

Öneriler

Bulgulara dayalı olarak varılan sonuçlar çerçevesinde incelenen programlar ve ders kitapları, Sosyal Bilgiler ve Tarih eğitim ve öğretimi açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Ders kitapları Milli Eğitim’in belirtmiş olduğu ilkeler doğrultusunda görsel materyal kullanılmalıdır. Kullanılan materyaller öğrencilerinin dikkatlerini harekete geçirerek canlı tutacak, merak uyandıracak, araştırmaya yönlendirecek, derse motive edecek, günlük hayatla ilişkilendirilebilecek tarzda olmalıdır. Kullanılan görsel malzemeler soyut olan tarih konuların somutlaştırılmasında işlevsel bir rol oynamalıdır.

Yeni hazırlanan Tarih ders kitapları daha fazla görsellere yer verilmeli, Sosyal Bilgiler ve Tarih ders kitaplarındaki konularla ilgili ve onları destekler nitelikte kısa tarihsel videolar, filmler veya tarihsel oyunlar izletilerek öğrencilerin ders kitaplarında yer alan soyut bilgileri somutlaştırarak duygudaşlık yapabilmelerini ve öğrencilere milli bir şuur kazanmalarını sağlayabilmelidir. Böylece sıkıcı olarak tabir edilen tarih konuları daha eğlenceli hale getirerek öğrencilerin daha iyi öğrenmeleri sağlanmış olur.

Yeni hazırlanan Tarih ders kitapları ve Tarih konularının yer aldığı Sosyal Bilgiler ders kitapları, öğrencilerin milli duygularını harekete geçirecek tarzda

konulara yer verilerek hem içerden hem de dışardaki tehlikelere karşı birlik ve beraberlik bilinci içerisinde hareket etmenin önemini vurgulayacak metinlere yer verilmelidir.

Tarih konularının yer aldığı ders kitaplarında öğrencilere sadece bilgileri alan, pasif konumda olabilecek tarzda Tarih konuları ele almamalı, öğrencilere tarihi bilgilere ulaşma metotlarını öğreterek aktif olabilecek şekilde konular ele alınıp sunulmalıdır.

Tarih konuları açık, anlaşılır ve en önemlisi milli duygularını harekete geçirecek etkili bir dil kullanarak öğrencilerin Tarih konularına olan merakı daha da arttıracak şekilde kullanılmalıdır.

Sosyal bilgiler ve bu ders içinde yer alan Tarih konuları devletin düşünce yapısını yeni nesil gençlere kazandırılmasında önemli bir unsurdur. Öğretim programı ve ders kitaplarında yapılacak içerik düzenlemelerinde bir öğretim tasarımcısının bulunması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akbaba, B., Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu, Sosyal Bilgiler, Pegem Akademi, Ankara, 2013.
- Akbulut, U., Osmanlı Tarih Yazıcılarına Göre Tarih ve Tarihçi, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2006.
- Akça, N., Demokrat Parti İktidarından 1980 İhtilaline Eğitim Politikaları ve Bu Politikaların Tarih Ders Kitaplarına Yansıması, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilgiler Enstitüsü, Adana, 2007.
- Akdağ, Ö.-Aydın, M., Osmanlıdan Cumhuriyete, Konya Dizisi Ofset Matbaacılık, Konya, 2005.
- Akpınar, M-Kaymakçı, S., “Ülkemizde Sosyal Bilgiler Öğretiminin Genel Amaçlarına Karşılaştırmalı Bir Bakış”, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20, 2, 2012, 605-626.
- Aktaş, D., 1950-1970 Dönemi Tarih Müfredat Programları ve Tarih Ders Kitaplarında Tarihçilik Anlayışı, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2005.
- Aktekin, S., “Türkiye’de Tarih Eğitimi”, Çok Kültürlü Bir Avrupa İçin Tarih ve Sosyal Bilgiler Eğitimi, (Edt: M. Öztürk-P. Harnett), Harf Eğitim Yayıncılık, Ankara, 2009.
- Akyüz, Y., Türk Eğitim Tarihi, Pegam Yayıncılık, Ankara, 2007.
- Akyüz, Y., Türk Eğitim Tarihi, Pegem Yayıncılık, Ankara, 2008.
- Albayrak, M., Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960), Phoenix Yayınları, Ankara, 2004.
- Altınışik, A. H., Atatürk ve İnönü Dönemi Kültür Politikaları Temelinde Türk Tarih ve Türk Dil Kurumu, Yüksek Lisans Tezi, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir, 2011.
- Ambarlı, A., Türkiye’de Cumhuriyetten Günümüze Sosyal Bilimler Programları (Değişiklikler, Düzenlemeler, Genellemeler), Yüksek Lisans Tezi, Selçuklu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya, 2010.

- Aslan, B.-Okumuş, O.-Koçoğlu, Y., “Ortaöğretim Tarih Ders Kitaplarının Öğrencilerin Gelişim Düzeyine Uygunluğunun İncelenmesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8, 37, 2015, 689-699.
- Aslan, E., “Atatürk Döneminde Tarih Eğitimi-I. Türk Tarih Tezi Öncesi Dönem (1923-1934)”, *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 37, 2012, 5-164.
- Aslan, E., “Atatürkçü Düşünce Sisteminde Türk Eğitimi”, *Dicle Üniversitesi Atatürk Araştırmaları Merkezi Yayınlar*, Diyarbakır, 1989.
- Aslan, E., Türkiye’nin İç Siyasetinde Demokrat Parti (1950-1960), Yüksek Lisans Tezi, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir, 2014
- Aslan, E.,” Neden Tarih Öğretiyoruz?”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20, 2006, 162-173.
- Aslanapa, O., İlk İnkılap Ders Notları, Türk Dünya Araştırma Vakfı, İstanbul, 1997.
- Ata, B., “Tarih Derslerinde Doküman Öğretim Yaklaşımı”, *Türk Yurdu*, 195, 2002, 80-86.
- Ata, B., John Dewey ve Türkiye’de İlköğretimde Tarih Öğretimi (1923-1930), Atatürk’ün Cumhuriyet’in İlanından Sonraki Hedefleri Sempozyumu Bildirimleri, 1998.
- Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I, Divan Yayıncılık LTD.ŞTİ, Ankara, 2006.
- Aysal, N., “Anadolu’da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüsü”, *Ankara Üniversitesi İnkılap Tarih Atatürk Yolu Dergisi*, 35-36, 2005, 267-282.
- Bahar, H., Eskiçağ Tarihi ve Uygarlıkları, Dizgi Ofset, Konya, 2004.
- Bahar, H., İlköğretim Okullarında (4. ve 5. Sınıflar) Tarih Öğretimi, Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla, 2002.
- Baykara, T., Tarih Araştırma ve Yazma Metodu, Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- Beyaztaş, D.İ.-Kaptı, S.B.-Senemoğlu, N., “Cumhuriyetten Günümüze İlkokul/İlköğretim Programlarının İncelenmesi”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 46, 2, 2013, 319-344.
- Binbaşoğlu, C., Cumhuriyet Dönemi Eğitim Bilimleri Tarihi, Tekışık Yayınları, Ankara, 1999
- Binbaşoğlu, C., Ders Kitapları Üzerine Eğitim ve Öğretim Üzerine Yazılar, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2003.

- Bozkurt, B., “Türkiye’de Milli Şef Dönemi CHP Politikalarının Eğitim Sistemine Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılaplar Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi*, 2, 2011.
- Boztemur, R., “Atatürk Dönemi Tarih Anlayışı ve Tarih Araştırmaları”, Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü-Atatürk Dönemi (1920-1938), Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2009.
- Bulut, M.-Orhan, S., “Türkçe-Edebiyat Ders Kitaplarının Dil ve Kültür Aktarımındaki Rolü ve Önemi Üzerine Bir İnceleme”, *The Journal Of Academic Social Science Studies*, 5, 8, 2012, 297-311.
- Büyükalın, F., “Ders kitabı ve Öğretim Programı İlişkisi”, Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, 2003.
- Carr, E. H., Tarih Nedir?, (çev: Misket Gizem Görtürk), İletişim Yayınları, İstanbul, 1996.
- Cemaloğlu, N., “Öğretimde Ders Kitaplarının Yeri ve Önemi”, Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Tarih 9-12, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2003.
- Cenan, Ö., İsmet İnönü Dönemi Öğretmen Yetiştirme Politikaları (1938-1950), Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2015.
- Çepni, S., Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş, Çelepler Matbaacılık, Trabzon, 2007.
- Çetin, K., “Türk Eğitim Tarihinde Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgilerin Tarihsel Süreci”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, 1-2, 2003, 162-185.
- Çiltaş, A.-Akıllı, M., “Öğretmenlerin Pedagojik Yeterlilikleri”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4, 2011, 64-72.
- Dane, A.-Doğar, Ç.-Balkı, N., İlköğretim 7. Sınıf Matematik Ders Kitaplarının Değerlendirilmesi, Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt-Sayı 6-2, 2004.
- Demircioğlu, İ. H., “Tarih Ders Kitabı Yazımında Yeni Yaklaşımlar”, *Karadeniz Araştırmaları*, 38, 2013, 119-133.
- Demircioğlu, İ. H., “Türkiye’de Tarih Eğitiminin Tarihi”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, .12, 2008, .441-450.

- Demircioğlu, İ. H., “Türkiye’de Tarih Öğretimi Vatandaşlık Eğitimini Desteklemekte midir? Tarih Öğretmenlerin Görüşü”, (Der: M. Safran-D. Dilek) 21. Yüzyılda Tarih Eğitimin Kimlik ve Vatandaşlık, Yeni yayınevi, İstanbul, 2008.
- Demirel, Ö., Plandan Uygulamaya Öğretme Sanatı, Pegem A Yayıncılık, Ankara, 2000
- Demirel, Ö-Kıroğlu, K, Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme, Pegem Yayıncılık, Ankara, 2005.
- Demirtaş, B., “Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler”, *Akademik Bakış*, 1, 2, 2008, 155-176.
- Demirtaş, F., Hasan Ali Yücel’in Eğitim Anlayışında Din, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010.
- Deniz, M., Milli Eğitim Şuralarının Tarihçesi ve Eğitim Politikalarına Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2001.
- Deveci, H., “Türk Eğitim Tarihinde Sosyal Bilgiler Eğitimi”, Sosyal Bilgilerin Temelleri, (Ed: R. Turan- K. Ulusoy), Maya Akademi, Ankara, 2010.
- Dilek, D., Tarih Derslerinde Öğrenme ve Düşünme Gelişimi, Pegem Yayıncılık, Ankara, 2001.
- Dinç, E., “Tarih Eğitimcilerinin Mevcut Lise Tarih Müfredat Programları ve Tarih Öğretiminin Amaçları Hakkındaki Görüşleri”, *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, .7, .2, 2006.
- Dinç, S., Cumhuriyet Döneminde Yapılan Milli Eğitim Şuraları ve Alınan Kararların Uygulamaları (1923-1960), Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1999.
- Doğan, N., İlköğretim 8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersinin Öğretimde Tarihsel Kanıt Kullanımının Etkinliği, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2008.
- Doğanay, A., “Çağdaş Sosyal Bilgiler Anlayışı Işığında Yeni Sosyal Bilgiler Programının Değerlendirilmesi”, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 2, 2008, 77-96.

- Doğanay, A., Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi, (Ed: C. Öztürk-D. Dilek), Pegem Yayıncılık, Ankara, 2005.
- Döne, A.-Doğan, Ç.-Balcı, N., “İlköğretim 7. Sınıf Matematik Ders Kitaplarının Değerlendirilmesi”, *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6, 2, 2004.
- Dönmez, A.-Yeşilbursa, C.C., “Ortaokul Öğrencilerinin Tarih Öğrenmenin Önemine Yönelik Görüşleri”, ISHE191, 2014.
- Dönmez, C., “Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler”, (Der: C. Şahin) Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler (5-31-41), Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, 2003.
- DP Tüzük ve Program, Doğu Matbaası, Ankara, 1949.
- Duman, R., Demokrat Parti Döneminde (1950-60) Eğitim, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 2011.
- Ercan, M., Cumhuriyet Döneminde İlköğretim Sosyal Bilgiler Programlarındaki Sanat Konularının Yeterliliği, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2007.
- Erden, M., Sosyal Bilgiler Öğretimi, Alkım Yayınevi, Ankara, 1998.
- Erden, M., Sosyal Bilgiler Öğretimi, Alkım Yayınevi, İstanbul, 1997.
- Eren, M., Laiklik Açısından Demokrat Parti Dönemi Milli Eğitim Politikaları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.
- Ergün, M., “Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 6, 12, 2008, 321-328.
- Eroğlu, C., Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara, 2005.
- Eroğlu, C., Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi, İmge Yayınevi, Ankara, 2003.
- Gök, H. V., Atatürk ve İnönü Dönemi Kültür Politikaları, Yüksek Lisans Tezi, Ahi Evren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir, 2011.
- Gökdemir, A., 1924’ten Günümüze İlköğretim Sosyal Bilgiler Programlarında Hukuk Konularının İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Niğde, 2013.
- Gömleksiz, M.N.-ÖNER, Ü., “Sosyal Bilgiler Dersinde Yapılandırmacı Öğrenme-Öğretme Sürecine İlişkin Öğrenci Görüşlerinin Çeşitli Değişkenler Açısından

- Değerlendirilmesi”, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14, 2013, 282-313.
- Günden, S., “Sosyal Bilgiler Öğretimine Genel Bir Bakış”, (Haz: M. Çileli) İlköğretim Okullarında Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Sorunları, T.E.D. Öğretim Dizisi No: 123, Ankara, 1995.
- Güneş, F., *Ders Kitaplarının Dil ve Anlatım Özellikleri, Ders Kitaplarının İncelenmesi*, Ocak Yayınevi, Ankara, 2002.
- Güngör, E., *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, Ankara, 1980.
- Güngördü, E., *İlköğretimde Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Nobel Yayınları, Ankara, 2002.
- Hali, S., “Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları”, *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3, 2014, 158-166.
- İlköğretim Okulu Ders Programları 5. Sınıf, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 2000.
- İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 6. Sınıf Programı, Ankara, 2006.
- İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 6.-7. Sınıf Programı, Ankara, 2005.
- İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (4.-5. Sınıf), Ankara, 2005.
- İnan, A., *50. Yılda Tarihten Geleceğe*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1973.
- İslam Ansiklopedisi, “Tarih Maddesi”, 11, MEB Yayınları.
- Kabapınar, Y., “Bir Öğretim Materyali Olarak Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Ders Kitapları”, *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara, 2003.
- Kabapınar, Y., *Kurumdan Uygulamaya Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara, 2012.
- Kalıpcı, G., *İlköğretim 1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarına Göre Yazılmış 4. Ve 5. Sınıf Ders Kitaplarının Öğrenme Anlayışları, İçerik ve Kullanılabilirlik Açılarında Karşılaştırılması*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2008.
- Kaplan, İ., *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Milliyetçilik “Milli Eğitim İdeolojisi”*, 4, 57-88-89, *İletişim Yayınları*, İstanbul, 2003.
- Kaplan, İ., *Türkiye’de Milli Eğitim İdeolojisi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

- Kapluhan, E., “Atatürk Dönemi Eğitim Seferberliği ve Köy Enstitüleri”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, 26, 2012, 172-194.
- Kaptan, S., Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri, Özkan Matbaacılık, Ankara, 1998.
- Karabıyık, E.Ü., 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Evren Yayıncılık ve Basım San. Tic. Aş, Ankara, 2015.
- Karacasu, B., Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Kemalizm 2., İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.
- Karakök, T., “Menderes Dönemi’nde (1950-1960) Türkiye’de Eğitim”, *Yüksek Öğretim Bilim Dergisi*, 1, 2, 2011, 89-97.
- Keçe, S., Tarih Öğretmenlerinin Tarih Eğitimindeki Yeni Yaklaşımlara İlişkin Görüşlerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi Ankara Örneği, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2013.
- Keskin, Y., “Cumhuriyet Dönemi Ortaokul Tarih Programlarına Yönelik Bir Analiz: Politik ve İdeolojik Yaklaşımların Programlara Yansıması”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11, 40, 2012, 109-128.
- Keskin, Y., Türkiye’de II. Meşrutiyetten Günümüze Kadar Uygulanmış Olan Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Analizi ve Karşılaştırılması, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2002.
- Kılıç, A.-Seven, S., Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi, Pegem Yayınları, Ankara, 2005.
- Kılınç, E.-Çoban, O-Akşit, İ., “Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Bazı Tarihsel Kavramların Kullanımının Değerlendirilmesi”, *Turkish Studies International Periodicel For The Languages, Literature and History Of Turkish or Turkic Volume 10/3*, 2015, 633-652.
- Koçak, K., Cumhuriyetten Günümüze Tarih Anlayışı ve Ortaöğretim Kurumlarında Tarih Öğretimi (1923-1992), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 1998.
- Kolaç, E., “İlköğretim Dördüncü Sınıf Türkçe Ders Kitaplarının Öğretmen Görüşlerine Dayalı Olarak Değerlendirilmesi”, *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, XVI, S. 1, 105-137.

- Koyuncu, B., Cumhuriyetten Günümüze Sosyal Bilgiler Programlarının İncelenmesi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kilis, 2015.
- Köken, N., Cumhuriyet Dönemi Tarih Anlayışları ve Tarih Eğitimi (1923-1960), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2002, Isparta.
- Köremez, B., Demokrat Parti Dönemi Liselerde Tarih Eğitimi Üzerine Bir Araştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2005.
- Köstüklü, N., Sosyal Bilimler ve Tarih Öğretimi, Çizgi Kitapevi Yayınları, Konya, 2014.
- Küçükahmet, L., Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu, Nobel Yayınları, Ankara, 2003.
- Kütükoğlu, M., Tarih Araştırmalarında Usul, Kubbealtı Yayınları, İstanbul, 1994.
- Meb Ortaokul Programı (1949), Milli Eğitim Basınmevi.
- Meb Ortaokul Programı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1951
- Meb, Dördüncü Milli Eğitim Şurası, MEB, İstanbul, 1991.
- Meb, *Tebliğler Dergisi*, C.67, s.2563, 12 Temmuz 2004, s. 709-719.
- Metin, C., Türk Tarih Tezi ve Tarih Ders Kitaplarında Türkiye Cumhuriyeti Tarih (1923-1960), Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarih Enstitüsü, Ankara, 1998.
- Meydan, A., “Sosyal Bilgiler Disiplininde Coğrafyanın Yeri ve Önemi”, Sosyal Bilgilerin Temelleri, Maya Akademi, Ankara, 2010.
- Öz, M., “Tarih Perspektifinden Türk Kimliği Üzerine Bazı Düşünceler”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*, 8, 2008.
- Özbaran, S., Gündümlü Tarih, Cem Yayınevi, İstanbul, 2002.
- Özbaran, S., Tarih ve Öğretimi, Cem Yayınları, İstanbul, 1992.
- Özbaran, S., Tarih, Tarihçi ve Toplum, Tarih vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2005.
- Özdemir, Y., “Postmodernizm ve Tarih Öğretimi”, *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9, 2004, 312-322.
- Özdoğan, M., Yapılandırmacı Yaklaşım Doğrultusunda Hazırlanan Yeni Sosyal Bilgiler Programında Aktif Öğrenme Tekniklerinin Kullanımı (Kalın ve

- Bayat İlköğretim Okulları Örneği), Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat, 2008.
- Özlü, H., “Afet İnan’ın Cenevre Günleri ve Tarih Çalışmaları”, *ÇTTAD*, X122, 55, 2011, 165-187.
- Öztürk, A. A., Türkiye’de Milli Eğitimdeki Gelişmeler (1950-1960), Basılmamış Doktora Tez, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 1997.
- Öztürk, C-Dilek, D., Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi, Pegem Yayıncılık, Ankara, 2005.
- Resmi Gazete, 18 Ağustos 1997.
- Safran, M., “Sosyal Bilgiler Öğretimine Bakış”, Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi, (Ed: B. Tay-A. Öcal), Pegem Akademi, Ankara, 2014.
- Safran, M., “Türkiye’de Tarih Öğretimi ve Meseleleri”, (Ed: M. Demirel ve İ. Turan) Tarih Öğretim Yöntemleri, Nobel Yayınları, Ankara, 2009.
- Safran, M.-Köksal, H., “Sosyal Bilgiler Ders Kitapları ve Sosyal Bilgilerin Mantığı”, Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu: Sosyal Bilgiler, (Edt: C. Şahin), Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, 2003.
- Sakaoğlu, N., Osmanlıdan Günümüze Eğitim Tarihi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003.
- Sönmez, V., Hayat Bilgisli ve Sosyal Bilgiler Öğretimi Öğretmen, Anı Yayıncılık, Ankara, 2005.
- Sönmez, V., Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Kılavuzu, MEB Yayınları, İstanbul, 1999.
- Sözer, E., “Sosyal Bilimler Kapsamında Sosyal Bilgilerin Yeri ve Önemi”, (Ed: G. Can), Sosyal Bilgiler Öğretimi, Anadolu Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 1998.
- Şahin, E.-Tunç, B., “Demokrat Partinin Kuruluş Süreci ve DP-CHP Siyasi Mücadeleri (1945-1947)”, *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 1, 2, 2015, 31-69.
- Şahin, İ., Demokrat Parti Hükümetleri Dönemindeki Eğitim-Kültür Politikaları (1950-1960), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 1998.

- Şeker, K., İnönü Dönemi Kültür Hayatı (1938-1950), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2006.
- Şimşek, A.-Pala, F., “Sosyal Bilgiler Derslerinde Tarihlerin (Dates) Öğretimi”, *Turkish History Education Journal*, 5, 1, 2016, 136-156.
- Şimşek, A.-Yazıcı, F., “Türkiye’de Tarih Öğretiminin Dönü, Bugünü”, *TYB Akademi Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 3, 8, 2013, 7-196.
- Şimşek, U., Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Kimlik Arayışları (1718-1938), Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2008.
- Şimşek, U.-Küçük, B.-Topkaya, Y., “Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikalarının İdeolojik Temelleri”, *Turkish Studies International Periodiccel For The Languages, Literature and History Of Turkish or Turkic Volume 7/4*, 2012, 2809-2822.
- T.B.M.M. *Tutanak Dergisi*, IX. Dönem, 1, TBMM Basımevi, Ankara, 1950.
- Tangözü, Z., Demokrat Parti Dönemi’nin İlköğretim Politikaları (1950-1960), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2008.
- Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları, 1994 Buca Sempozyumu, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Taşdöven, Z., Demokrat Parti Dönemi Eğitim Anlayışı (1950-1960), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2013.
- Tay, B., “Sosyal Bilgiler Öğretiminin Dünü Bugünü ve Yarını”, Sosyal Bilgilerin Temelleri, (Ed: R. Turan- K. Ulusoy), Maya Akademi, Ankara, 2010.
- Tekışık, H. H., “Sınıflarda Tek Ders Kitabı Yerine Çok Kitap Okutulmalı”, *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 199, 1994
- Teksoy, B. Y., Demokrat Parti’de Parti İçi Demokrasi (1946-1960), Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2010.
- Tekten, Z., 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Yakın Çağ Yayınları, Ankara, 2015.
- Tertemiz, N.-Ercan, L.-Kayabaşı, Y., “Ders Kitabı ve Eğitimdeki Önemi”, Ders Kitabı İnceleme kılavuzu, (Edt: Leyla Küçükahmet), Nobel Yayınları, Ankara, 2001.
- Togan, Z. V., Tarihte Usul, Enderun Kitapevi, İstanbul, 1985.

- Torun, E., II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye’de Kültürel Değişimlere Yol Açan İç ve Dış Etken (1945-1960), Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2002.
- Tozar, Y., Eğitim Politikası ve Demokrat Parti Dönemi, Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010..
- Tuncay, M., Siyasal Tarih (1950-1960), Türkiye Tarihi IV. Çağdaş Türkiye (1908-1980), Cem Yayınları, İstanbul, 2007.
- Turan, H., Liselerde Okutulması Önerilen Tarih Ders Kitaplarının İçeriğinin Türk Milli Eğitimin Genel Amaçlarının Tutarlılığı, Ankara, 2001.
- Turan, M., 1950 ile 1960 Yılları Arası Ortaokul Tarih Dersi Kitaplarında Yer Alan Milli Kimlik Kavramının İçerik Analizi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2009.
- Turan, R.-Ulusoy, K., “Sosyal Bilgiler Disiplininde Tarihin Yeri ve Önemi”, Sosyal Bilgilerin Temelleri, Maya Akademi, Ankara, 2010.
- Tüysüz, S.-Yıldırım, Ş., 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Tuna Matbaacılık San. Ve Tic. A.Ş., Ankara, 2015.
- Uçar, A., Fetih ve Fâtih, Adım Matbaacılık, Konya, 2008.
- Ulus Gazetesi, 16 Mayıs 1950.
- Ulusoy, K., “Yenilenen Sosyal Bilgiler Programında Tarih Öğretimi”, (Edt: R. Turan- H. Akdağ), Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar, Pegem Akademi, Ankara, 2009.
- Unak, F. R.-Su, K., Ortaokul I.-II.-III. Sınıf Tarih Kitabı, Kanaat yayınları T.LŞ, İstanbul, 1955.
- Uysal, M. E., “Tarih Biliminin Sosyal Bilgilerle İlişkisi ve Önemi Üzerine Genel Bir Bakış”, *Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Dergisi*, 1, 2012, 343-404.
- Uzuner, S.-Aktaş, E.-Albayrak, L., “Türkçe 6, 7 ve 8. Sınıf Ders Kitaplarının Görseller (İllüstrasyonlar) Açısından Değerlendirilmesi”, *TÜBAR*, XXVII, 2010, 722-733.
- Yalçın, A., Cumhuriyetten Günümüze Sosyal Bilgiler Programlarının Sosyal Bilgiler Öğretim Yaklaşımlarına Göre İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya, 2016.

- Yalçın, E. S., Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I. Kaynaklar, Siyasal Kitapevi, Ankara, 2004.
- Yanpar Yelken, T., “Sosyal Bilgiler Disiplininde Eğitimin Yeri ve Önemi”, (Edt: R. Turan-K. Ulusoy), Sosyal Bilgilerin Temelleri, Maya Akademi, Ankara, 2010.
- Yetenek, E., 27 Mayıs Darbesi’nin Tarih Eğitime Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sivas, 2015.
- Yıldırım, T., “Tarih Ders Kitaplarında “Öteki” Kurgusu: 1930’lı Yıllar Üzerine Bir Değerlendirme”, *Türk Tarih Eğitimi Dergisi*, 3, 1, 2014, 62-89.
- Yıldız, A., İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Niteliğinin ve Bununla İlgili Öğretmen-Öğrenci Görüşlerinin Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, 2005.
- Yıldız, Ö., “Türkiye’de Tarih Öğretiminin Sorunları ve Çağdaş Çözüm Önerileri”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 2003, 181-190.
- Yılmaz, M., 1938-1960 Yıllarında Türkiye’de Kullanılan Tarih Öğretim Programları ve Ders Kitaplarının İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2006.
- Yılmaz, M., Sosyal Bilgiler Ders Öğretim Programının Birleştirilmiş Sınıflarda Uygulanabilirliğinin Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi (Nitel Bir Araştırma), Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon, 2011.
- Yiğit, A. A., İnönü Dönemi Eğitim ve Kültür Politikaları, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1992.
- Yoluk, M. E., XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri, Yüksek Lisans Tezi, Selçuklu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya, 2010
- Yüce, C., Demokrat Parti’nin Eğitim Politikaları ve Cumhuriyet Halk Partisinin Muhalefeti, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon, 2008.
- Yücel, H. A., Türkiye’de Orta Öğretim, MEB Yayınları, Ankara, 1994.
- Zafer Gazetesi, 10 Aralık 1955.

Zafer Gazetesi, 16 Aralık 1955.

Zafer Gazetesi, 18 Temmuz 1954.

Zafer Gazetesi, 23 Mayıs 1950.

Zafer Gazetesi, 3 Ağustos 1950.

İnternet Kaynakçası

<http://dergipark.gov.tr> erişim tarihi: 20 Eylül 2017

<http://tarih-dersnotlari.blogspot.com.tr> erişim tarihi: 5 Eylül 2017, s.13:45.

<http://ttkb.meb.gov.tr/www-suralar> erişim tarihi 18 Şubat 2017, s.21:45.

<http://www.acarindex.com> erişim tarihi: 20 Eylül 2017

<http://www.kurtulussavasi.gen.tr> erişim tarihi: 20 Eylül 2017

<http://www.sosyalbilgiler.gen.tr> erişim tarihi: 20 Eylül 2017

<http://www.turkdivani.com> erişim tarihi: 20 Eylül 2017, s. 23:30

<https://www.academia.edu/cumhuriyet-dönemi-tarih-anlayışları-ve-tarih-eğitimi>

erişim tarihi: 8 Eylül 2017, s.15:10.

<https://www.Anadolu.edu.tr> erişim tarihi: 8 Şubat 2017, s.01:17.

<https://www.dp.org.tr> erişim tarihi: 18 Şubat 2017, s.01:17.

<https://www.ismetinönü.org.tr> erişim tarihi: 16 Şubat 2017, s.16:53.

<https://www.tarih.gen.tr/tarihin-konusu.html> erişim tarihi: 29 Ocak 2016, s.19:59.

<https://www.üstünzekalılar.org.tr> erişim tarihi: 6 Şubat 2017, s.00:42

(<http://www.egitirim.gen.tr/tr/index.php/arsiv/sayi-51-060/sayi-52-ekim-2016/966-tarih-ogretmeninin-ilke-ve-amaclari> erişim tarihi: 6 Eylül 2017, s.21:10.

EKLER

EK 1: Milli Eğitimin Genel Amaçları

1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'na göre Türk Milli Eğitiminin amaçları aşağıda sunulmuştur.

Türk Milli Eğitiminin genel amacı,

1. Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasada ifadesi bulunan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;

2. Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;

3. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak;

Böylece, bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu arttırmak; öte yandan milli birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır.

EK 2: 2005 Sosyal Bilgiler Programı

Program, 2003'te hazırlanmış ve 12.07.2004 tarihinde kabul edilmiştir. 2004-2005 Eğitim-Öğretim de pilot uygulama ile uygulanan son Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programıdır. Pilot uygulama sonucunda tespit edilen aksaklıklar giderilerek, 2005-2006 Eğitim-Öğretimden itibaren tüm okullarda uygulanmaya konulmuştur. Bu program diğer önceki programlardan bütünüyle ayrı olup yapılandırıcı yaklaşıma göre oluşmuştur. Direkt bilgi vermek yerine, öğrencilerin bilgiye ulaşma yollarını kazanması esas almıştır (MEB, 2005).

İlköğretim okulu sosyal bilgiler öğretim programı 6. sınıfta haftada üçer ders saat olmak üzere toplam 108 saatlık bir ders süresi, 7. sınıflarda dört saat olmak üzere toplam 108 saatlık bir ders süresi öngörülerek hazırlanmıştır (MEB, 2006).

Genel amaçları:

“1.Öğrenciyi özgür bir birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına vartırmak.

1. Atatürk İlke ve İnkılaplarının, Türkiye Cumhuriyetinin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrar; laik, demokratik, ulusal ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olmasını sağlamak.

2. Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle kavrar.

3. Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak, milli bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul eder.

4. Bilgiyi uygun ve çeşitli biçimlerde (harita, grafik, tablo, küre, diyagram, zaman şeridi vb.) kullanılır, düzenlenir ve geliştirir.

5. Ekonominin temel kavramlarını anlayarak, kalkınmada ve uluslararası ekonomik ilişkilerde ulusal ekonominin yerini kavrar.

6. Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanır.

7. Bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlaki gözetir.

8. Farklı dönem ve mekânlardaki toplumlararası siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik etkileşim analiz eder.

9. İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçleri ve günümüz Türkiye’si üzerindeki etkilerini kavrayarak, yaşamını demokratik kurallara göre düzenler.

10. İnsanlığın bir parçası olduğu bilincini taşıyarak, ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık göstermesini amaç edinir” (MEB, 2005).

Özel amaçları:

“1. Toplum içinde bir arada yaşamının önemini bilir.

2. Toplum yaşamını düzenleyen kuralları tanır.

3. *Toplumda demokratik yaşamın gerçekleşmesi için yapılması gerekenleri bilir.*

4. *Türk toplumunda ailenin önemini kavrar.*

5. *Aile bireyleri arasındaki dayanışmanın önemini kavrar.*

6. *Bulunduğu ili, ilçeyi, köyü tanır ve buralardaki yönetimini bilir.*

7. *Türkiye'nin dünya üzerindeki yerini tanır.*

8. *Yurdumuzun coğrafi bölgelerini tanır.*

9. *Atatürk'ün yaşamıyla ilgili olaylar ve olguları kavrar.*

10. *Türk ulusunun özelliklerini bilir” (MEB,2005).*

Programın Temel Yaklaşımı: Bilgi, insanlık tarihinin her devrinde önemli olmakla beraber, iletişim olanaklarının küçülttüğü dünyamızda en önemli etken durumuna gelmiştir. Çağımızda tartışılmaz üstünlük kesinlikle “bilgiyi üreten” ve “bilgiyi kullanan” larındır. Bilginin kazanılmasında, kullanılmasında ve donanımlı insan gücünün yetiştirilmesinde de en önemli görev eğitim sistemimize düşmektedir. Milli Eğitim Şurası ve benzeri platformlarda sıklıkla öğretim programlarının, öğrencilerin bilgiye ulaşma yollarını öğrenmelerine, sorun çözme ve karar verme becerilerini geliştirmelerine olanak sağlayacak biçimde yeniden düzenlenmesine ihtiyaç olduğu dile getirilmektedir. Tüm bu ihtiyaçlar doğrultusunda dünyada yaşanan gelişmelere paralel olarak, öğretim programlarında, yeni yaklaşımlar dikkat çeker duruma gelmiştir. Bu nedenle program, tümüyle davranışçı yaklaşımlardan öte, bilginin taşıdığı değeri ve bireyin var olan deneyimlerini dikkate alarak yaşama etkin katılımını, doğru karar vermesini, sorun çözmesini destekleyici ve geliştirici bir yaklaşım doğrultusunda yapılandırmayı önemseyen bir gelişim göstermektedir. Bu yaklaşım öğrenci merkezli, dolayısıyla etkinlik merkezli olmalıdır. Sosyal Bilgiler açısından, bilgi ve beceriyi dengeleyen, öğrencinin kendi yaşantılarını ve bireysel farklılıklarını dikkate alarak çerçeveye etkileşimine olanak sağlayan yeni bir anlayış yaşama geçirilmeye çalışılmıştır (MEB, 2005). Bu anlayış doğrultusunda Sosyal Bilgiler Programı,

1. Her öğrencinin birey olarak kendine özgü olduğunu kabul eder.

2. Öğrencilerin gelecekteki yaşamlarına ışık tutarak, bireylerden beklenen niteliklerin geliştirilmesine duyarlılık gösterir.

3. Bilgi, kavram, değer ve becerilerin gelişmesini sağlayarak, öğrenmeyi öğrenmenin gerçekleşmesini ön planda tutar.
4. Öğrencileri düşünmeye, soru sormaya ve görüş alışverişı yapmaya özendirir.
5. Öğrencilerin fiziksel ve duygusal açıdan sağlıklı ve umutlu bireyler olarak yetişmesini amaçlar.
6. Milli kimliği merkeze alarak, evrensel değerlerin benimsenmesine önem verir.
7. Öğrencilerin kendi örf ve adetleri çerçevesinde ruhsal ahlaki, sosyal ve kültürel yönlerden gelişmesini hedefler.
8. Öğrencilerin haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren bireyler olarak yetişmesini hedefler.
9. Öğrencilerin toplumsal sorunlara karşı duyarlı olmasını sağlar.
10. Öğrencilerin öğrenme sürecinde deneyimlerini kullanmasına ve çevreyle etkileşim kurmasına olanak sağlar.
11. Her öğrenciye ulaşabilmek için öğrenme-öğretme yöntem ve tekniklerindeki çeşitliliği dikkate alınır.
12. Periyodik olarak, öğrenci çalışma dosyalarına bakılarak öğrenme ve öğretme süreçlerinin akışı içerisinde değerlendirmeye olanak sağlar (MEB, 2005).

Sosyal Bilgiler Öğrenme Alanları: Öğrenme alanı, birbiri ile ilişkili beceri, tema, kavram ve değerlerin bir bütün olarak görülebildiği, öğrenmeyi organize eden yapıdır (MEB, 2005). Öğrenme alanları Sosyal Bilgilerin bilgi temelini oluşturan bilim dallarını temsil etmektedir. Sosyal Bilgiler dersi, 9 öğrenme alanı çerçevesinde yapılandırılmıştır (Doğanay, 2008). Sosyal Bilgiler programı önceki programlara göre içerik esnek tutulmuştur. 2005 programında öğrenme alanları doğrultusunda oluşturulan üniteler ve ünitelerdeki kazanımları gerçekleştirmeye yönelik etkinliklere yer verilmiştir (Yalçın, 2016). Sosyal Bilgilerde yer alan öğrenme alanları şunlardır:

1. Birey ve Toplum
2. İnsanlar, Yerler ve Çevreler
3. Kültür ve Miras
4. Üretim, Dağıtım ve Tüketim
5. Bilim Teknolojisi ve Toplum

6. Güç, Yönetim ve Toplum
7. Küresel Bağlantılar
8. Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler
9. Zaman, Süreklilik ve Toplum (MEB, 2005).

Öğrenme alanları, bir ya da birden fazla akademik disiplini içerebilir. “Birey ve Toplum” psikoloji ve vatandaşlık bilgisini; “Kültür ve Miras” Antropoloji, Tarih ve Vatandaşlık Bilgisi; “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” Coğrafya’ yı; “Üretim, Tüketim ve Dağıtım” Ekonomi’ yi; “Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler” ve “Güç, Yönetim ve Toplum” Sosyoloji’ yi; vatandaşlık bilgisini, hukuku içermektedir. “Bilim Teknolojisi ve Toplum” ve “Küresel Bağlantılar” disiplinler arası alanlardır (MEB, 2005).

2005 programı, dünyada yaşanan son gelişmeler göz önünde bulundurularak yapılmıştır. Program öğretmekten çok öğrenmeyi merkeze alan yaratıcı, problem çözebilen, farklılıkları bilen ve bunları ortaya çıkaran bireyler yetiştirmeyi hedeflemektedir (MEB, 2005; Yalçın, 2016). Program öğrencinin merkezde olduğu yapılandırmacı yaklaşımla hazırlanmıştır. Yaklaşımda öğrenciler, bilgiyi bireysel ve sosyal bir şekilde oluşturarak zihinsel şemalarına yerleştirirler. Bu öğrenme aşamasında önceki bilgileri ile yeni öğrendiklerini bütünleştirerek kendi oluşturdukları bilgiyi içselleştirirler (Kalıpcı, 2008). Bu nedenle bilginin, ezberden uzak bir biçimde, yeni bilgileri anlamlandırmak için girişilen çaba sonucunda oluşturduğu söylenebilir. Diğer yaklaşımlardan farkı bilginin tek ve öğrenciye aktarım yoluyla kazandırılmamasıdır. Yapılandırmacı yaklaşımda birey, bilgiyi deneyimlerinden ve önceki bilgilerden yola çıkarak oluştururken öğrenme sürecinde aktif rol oynamaktadır. Öğrenme sürecinin merkezi olan öğrenci kendi deneyimleri ve anlamlandırmaları sonucunda edindiği bilgiyi kalıcı hale getirebilecek ve hayatında uygulayabilecektir. Dersler ezbercilikten uzak eğlenceli, hayatın içinden ve kullanılabilir olduğu, etkinliklerle zenginleştirilerek daha çok öğrenci merkezli bir yaklaşım kabul edilmiştir (Beyaztaş-Kaptı-Senemoğlu, 2013; Doğanay, 2008).

Yapılandırmacı öğrenmede,

1. Bilgileri araştırma, yorumlama ve analiz etme.
2. Bilgiyi ve düşündürme sürecini geliştirme.
3. Geçmişteki yaşantılarla yeni yaşantıları bütünleştirme.

Gibi öğrencinin etkin rol oynadığı, sadece okumak ve dinlemek yerine tartışma, hipotez kurma, sorgulama ve fikirleri paylaşma gibi etkin katılım yoluyla öğrenme gerçekleştirir. Her kazanılan bilgi bir sonraki bilgiyi yapılandırmaya zemin hazırlar. Çünkü yeni bilgiler önceki bilgiler üzerine temellendirilir. Bu yaklaşımda öğretmen ve öğrenci rollerinde değişimler olmuştur. Öğretmen öğrencilere çevre ayarlaması yaparak onlarla etkileşim içinde olan kişidir. Öğretmen yalnız bilgiyi veren değil, öğrenciyi bilgiye yönlendirir. Öğrenciler ise bilgiyi hazır olarak alan değil, bilgiyi oluşturan ve kendine göre yeni bir şekil kazandırmaya çalışan bireyler haline gelmiştir (Gömleksiz-Öner; <http://www.sosyalbilgiler.gen.tr> erişim tarihi: 20 Eylül 2017).

Programın gelenine bakıldığında yapılandırıcı yaklaşıma göre hazırlandığı için daha çok öğrencinin aktif olduğu, kuru ezbercilikten sıyrılıp bilgiye ulaşma yöntemlerinin öğretildiği, öğretmen merkeziliğinden çok öğrenci merkeziliğinin öngördüğü bir programdır.

EK 3: 1949 Ortaokul Programı

Cumhuriyet döneminin, pedagojik içeriği ve ilkelere sahip ilk ortaokul programıdır. Uzun yıllar uygulamada kalmıştır. Milli eğitim amaçlarına ve ortaokul eğitim-öğretim ilkelerine yer vermiştir.

Programın içeriğinde şunlara yer verilmiştir;

1. Milli Eğitimin Amaçları
2. Ortaokulun eğitim ve öğretim ilkeleri
3. Dersler ve bunların programları
4. Haftalık ders dağılım cetveli

Dersler	Sınıf	Sınıf	Sınıf	Toplam
Tarih	2	2	2	6
Coğrafya	2	2	1	5
Yurttaşlık bilgisi	1	1	1	3

(MEB, 1951)

Bu programda Milli Eğitim Amaçlarına yer verilmiştir. Sosyal bilgiler kapsamına giren derslere ait özel amaçlarda programda yer almaktadır.

1949 ortaokuluna göre Milli Eğitim Amaçları şunlardır:

1. Toplumsal Bakımdan,

- Türk milletinin bir evladı olmanın şerefini duyar ve sorumluluğunu kavrar,
- Şerefli Türk tarihinin değerlerini korur, Türk devriminin ilkelerine bağlıdır,
- Türkiye cumhuriyetinin anayasasının sağladığı yurttaş hak ve hürriyetlerine saygılıdır,
- İnsanlara karşı duyarlıdır,
- Yurttaşlar arasında milli birlik esasını bozmayan fikir ayrılıklarını hoş görür,
- Kanunlara uyar ve medeni vazifelerini yerine getirir,
- Milli kaynakları korur,
- Kötü şartları düzeltmek için çalışır,
- Bilimsel çalışma ve ilerlemelerin genel refaha getireceği yardımı kavrar.

2. Kişisel Bakımdan,

- Öğrenme ve gelişme isteğine pratik hayatın gerektirdiği bilgi ve becerilere sahiptir,
- Anadilini doğru olarak konuşur, okur ve yazar,
- Kendisinin ve etrafındakilerin sağlığını korur,
- Çevresinin sağlık şartlarını düzeltmek için uğraşır,
- Sporlara ve diğer temiz eğlencelere katılır ve bunları seyretmekten zevk alır,
- Kendi davranışlarını kontrol edebilir ve iyiye yöneltir,
- Serbest zamanlarını temiz ve faydalı işlerle geçirir,
- Güzel sanatları ve tabiatı sever,
- Sorumlu işleri almaya hazırlıktır, teşebbüs kabiliyeti gelişmiştir.

3. İnsanlık Münasebetleri Bakımından,

- Başkaları ile birlikte çalışıp oynayabilir,
- Sözüne güvenilir,

- Davranışlarında toplumsal nezaket esaslarına uyar,
- Aileye değer verir, evini idarede beceriklidir,
- Ailesinin bütün üyelerine karşı saygılı ve şefkatlidir.

4. Ekonomik Hayat Bakımından

- Çalışmanın zevkini duyar,
- İş üzerindeki kudretini geliştirerek devam ettirir,
- Yeteneklerine uygun iş seçebilir, mesleğinde başarılıdır,
- Geçmişini düzenlemeye muktedirdir,
- Hesabını bilir bir yurttaş olmasını sağlamaktır.

1949 programında belirlenen ortaokulun eğitim ve öğretim ilkeleri

(MEB, 1949, 9-35)

Cumhuriyet dönemi ortaokul programlarında ilk olarak “Eğitim-öğretim İlkeleri” başlığında yer verilmiştir. Bu ilkeler şunlardır:

1. Ortaokul milli bir eğitim kurumudur.
2. Okul gerçek bir topluluktur.
3. Okul öğrenciye geniş ölçüde etkinlik, iş ve yaratma imkânları sağlayan canlı bir çevre olmalıdır.
4. Okulda pratik bilgilere ve becerilere önem verilmelidir.
5. Okulun bütün çalışmalarında tutum, milli kaynakları koruma ve ulusal ekonomi kavrayışı ve duyusu önemli bir yer tutmalıdır.
6. Okul öğrencilere metotlu ve verimli çalışma yollarını öğretecek, onlara tenkidi düşünmeye sevk edecek, gündelik hayatlarında hareketlerini düşünerek ve muhakeme ederek düzenlemeyi onlarda bir alışkanlık haline getirecektir.
7. Okul ile aile arasındaki sıkı bir iş birliği sağlanmalıdır.
8. Okul öğrencilere fikirlerini ve duygularını türlü yollarda ifade etme imkânlarını vermelidir.
9. Öğrencileri bir konuya, bir faaliyete karşı ilgilendirmek için onların yönsemelerinden faydalanmalıdır.
10. Ahlak eğitiminde muvaffak olmak için öğrencilere soyut ahlak kurallarını belletmekten ziyade onların yaşayışlarının ahlaki olmasını sağlamaya çalışmaktır.

11. Okul öğrencilerde güzel şeylere karşı sevgi ve bağımlılık uyandırmalı, onlara kendi yaşlarına göre her şey de ve her yerde güzeli, iyiyi, doğruyu arayıp bulma ve değerlendirme, alışkanlık ve iktidarını kazandırmalıdır.

12. Okul öğrenciye boş zamanlarını iyi bir şekilde kullanma alışkanlığını kazandırmalıdır.

13. Okul, hayata sıkı sıkıya bağlanmalıdır.

14. Öğrenim konuları dağınık dallar ve parça parça bilgiler halinde değil, bir biri ile sıkı ilgisi ve hayatla yakın münasebeti bulunan üniteler halinde işlenmelidir.

15. Okul her öğrenciyi kendi yetenekleri sınırı içinde en yüksek başarıya götürecek kılavuzluğu yapmalıdır (MEB, 1949).

Programda tarih dersi için 8 tane amaca yer verilmiştir. Bunlar şunlardır:

1. Türk çocuklarını, Türk devrimini manası ve tarihi önemi üzerinde düşündürmek ve onların devrim değerlerine bağlılıklarını kuvvetlendirmek

2. Bugünkü kültürün uzun bir geçmişin eseri olduğunu onlara kavratmak ve bu kültürde Türk milletinin hizmetlerini ve payını belirtmek

3. Çocuklara, şerefli bir geçmişi olan büyük bir milletin evlatları olduklarını duyurarak onların Türk Ulusunun geleceğine olan güvenlerini artırmak ve kendilerini Türk Milletinin ülkülerini gerçekleştirmek için her fedakârlığı göze alabilecek bir karakterde yetiştirmek

4. Tarihte milletlerine ve insanlığa hizmet etmiş büyük adamların hayatlarına ve hizmetlerine karşı öğrencilerde ilgi ve hayranlık uyandırmak

5. İnsanların çevreleri ile yaşayışları arasındaki sıkı münasebeti belirterek insanların çevreleri üzerine nasıl tesir ettiklerini çocuklara kavratmak ve onlarda insanlığa karşı sevgi ve saygı uyandırmak

6. Çocuklara bugünü daha iyi kavramaları için geçmişi inceletirken, onların içinde yaşadıkları devirde cereyan eden sosyal, ekonomik ve siyasal olayların sebepleri üzerinde düşünme, araştırma ve muhakeme etme yeteneklerinin gelişmesine yardım etmek

7. Demokrasi hayatımızın gelişmesini incelerken, diğer demokrat milletlerin geçirmiş ve geçirmekte oldukları gelişim safhalarını ve bu bakımdan takip edilen yolları araştırıp incelemek

8. Milletler ailesi içinde Türk ulusuna düşen insani ödevler bulunduğunu belirtip bunu öğrencilere duyurmak (MEB, 1949).

1949 Tarih müfredatına bakıldığında, Hümanist Tarih eğitimi anlayışının hakim olduğu görülmüştür. Yukarıda verilen 6 amaç, 1948 İlkokul Programı ile tamamen aynıdır (Keskin, 2002).

EK 4: 2015 ve 1949 Milli Eğitim Amaçlarının Benzerlikleri ve Farklılıkları

Benzer olan özellikler şunlardır: Genel olarak öğrencilere, Türk milletinin birer evladı oldukları için gurur duyup üzerine düşen sorumluluk bilinciyle hareket etmelerini; vatanını seven, Mustafa Kemal Atatürk'ün devrimlerine bağlı, yaşadıkları vatanının gelenek ve değerlerini koruyan, yaşadıkları topluma karşı sorumluluklarını bilen, sağlıklı yaşamının önemini farkında olan, insan haklarına saygılı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kanunlarına uyan, bilimsel çalışmaların önemini, beceri ve bilgisine göre iş görme alışkanlıklarını kazandırma gibi benzer amaçları bulunmaktadır.

Farklı olan özellikleri ise, 2015 Milli Eğitim Amaçları 3'er madde şeklinde 6 konu başlıkları olmadan hazırlanmış, 1949 Milli Eğitim Amaçları ise dörder ana başlıklar olan "Toplum Bakımından", "Kişisel Bakımından", "İnsanlık Münasebetleri Bakımından" ve "Ekonomik Bakımdan" gruplanmış ve her başlığında alt başlıkları olacak şekilde hazırlanmıştır. 1949 Milli Eğitim Amaçlarında, anadilin de doğru kullanılmasına, okunmasına, yazılmasına ve güzel sanatların niteliklerinden de bahsedilmiştir.

EK 5: Cumhuriyet Döneminden Günümüze Kadar Kullanılan Sosyal Bilgiler Programları

Programların oluşturulması ve yenilenmesinde, dönemin bilimsel ve teknolojik gelişmeleri, iktisadi, siyasal ve toplumsal alanda yaşanan olaylar ve gelişmeler etkili olmaktadır. Geçmişten günümüze program değişikliklerine bakıldığında, siyasi alanda yaşanan gelişmeler ve iktidara gelen her parti kendi ideolojisi doğrultusunda programlar oluşturmuş, buda programların yeniden düzenlenip oluşturulmasını etkilemiştir.

Literatür tarama sonuçlarına bakıldığında, genel olarak Türkiye'deki program geliştirme çalışmaları 1924'ten itibaren ve en çok ilkokul alanında başlatılmıştır. Akabinde 1926'da bir program hazırlanmış ve bu program 10 yıl uygulamada

kalmıştır. Bu tarihten sonra Türkiye’de inkılaplar yapılmış, çeşitli alanlarda yapılan bu inkılaplar programlarda da değişiklikler yapılmasını zorunlu kılmış ve bunlar doğrultusunda 1936’da yeni bir program hazırlanmıştır. Bu program 12 yıl uygulamada kalmış. Çağın değişen ihtiyaçlarına cevap verebilmek için 1936’daki program yeniden düzenlenip geliştirilerek 1948 programı hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur. 1962’de ilkokul program taslağı hazırlanmış, bu taslak 5 yıl kullanılmış ve 1968’de ilkokul programı olarak uygulamaya konulmuştur. 1968 programı en uzun süreli program olmuştur. Bu programdan önceki programlarda sosyal bilgileri oluşturacak olan dersler ayrı ayrı ele alınırken, 1968 programında ayrı ayrı okutulan bu dersler sosyal bilgiler adı altında toplanmış ve okutulmaya başlanmıştır.

1997 program değişikliği ise 18 Ağustos 1997 tarihinde 23084 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 4306 sayılı yasa ile “İlkokul ve Ortaokul” ibareleri “İlköğretim Okulu” olarak değiştirilmiştir (Resmi, 1997). Değişiklik yapıldıktan sonra 1998 Sosyal Bilgiler Programı kabul edilmiştir. 2004’te bütün ilköğretimi kapsayacak nitelikte bir program hazırlanmış ve uygulanmaya konulmuştur.

Genel olarak bakıldığında;

İlkokul programları; 1924, 1926, 1936, 1948, 1962, 1968

Ortaokul programları, 1931-1932, 1938, 1949, 1962, 1970-1971

İlköğretim Sosyal Bilgiler programları; 1997-1998, 2004-2005 şeklinde ayrılmıştır.

Asıl konuya geçmeden programlar kısaca ele alınıp ilerde sosyal bilgileri çatısı altında birleşecek olan disiplinlerin ilkokul, ortaokul ve ilköğretim programlarında ele alınışı ve özellikle tarih programından bahsedilecektir.

EK 6: 1924 İlkokul Programında Sosyal Bilgiler

Cumhuriyetin ilanından sonra Mustafa Kemal Atatürk, her alanda olduğu gibi eğitim-öğretim alanında da düzenlemelere gitmiş ve bizzat kendisi programların düzenlenmesi ve geliştirilmesi ile ilgilenmiştir. Buna verdiği önemi Harf inkılabından, toplanan Heyeti İlmiye toplantıları kanıtlar nitelikte olmaktadır. Atatürk’ün eğitim-öğretime ne kadar önem verdiğinden önceki bölümlerde ele alındığı için tekrar değinilmeyecektir.

1924 programı, cumhuriyetin ilanıyla kurulan yeni devletin ihtiyacını karşılamak için hazırlanmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra hazırlanan ilk program olduğu için daha çok bir geçiş programı olma özelliğine sahiptir (Gökdemir, 2013).

3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile bütün eğitim kurumları MEB çatısı altında toplanmıştır. İlkokul altı yıldan beş yıla indirilmiştir. Programda, tarih ders kitaplarında yer alan okuma parçalarının Milli tarih, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyetle ilgili olması istenmiş, böylece geçmişten gelen mühim vakaları hikâye şeklinde sunarak öğrencilerin dikkatleri çekilmek istenmiştir (Binbaşı, 1999).

Programda bulunan ve sosyal bilgiler kapsamına giren dersler: Tarih, Coğrafya ve Musahabat-ı Ahlakiyye ve Malumat-ı Vatanıyye’ dir.

Tarih

Tarih programında mühim değişiklikler, düzenlemeler yapılmıştır. Programa bakıldığında hilafet ve Osmanlı hanedan, saltanat gibi konular çıkarılmış, Türkiye Cumhuriyeti devletinin kuruluşu, akabinde yaşanan savaşlar, antlaşmalar, cumhuriyetin ilanı, halifeliğin kaldırılması gibi mühim konular eklenmiştir. Programda 1 ve 2. sınıfta tarih dersinin olmadığı, 3. sınıfta ise haftada 1 saat tarih dersinin verildiği görülmektedir (Koyuncu, 2015).

Coğrafya

Coğrafya dersi ile öğrenciye içinde yaşadığı çevreyi tanıma, yaşadığı toplumun iktisadi faaliyetlerini fark etme ve çevresini gözleme fırsatı sağlanaktadır. Kısacası öğrenciye yaşadığı yeri ve vatanını sevdirmektir. Programa bakıldığında 1. ve 2. sınıfta coğrafya dersinin yer almadığı, 3. sınıfta haftada 1 saat, 4 ve 5. sınıflarda ise 2 saatlik coğrafya dersinin verildiği görülmektedir. Coğrafya dersinin 3. Sınıfta “mektebin bulunduğu mahallenin mevzi coğrafyası” na ayrılmış, 4. sınıfta “Coğrafi Islahatlar, Rüzgar, Kar, Türkiye Mevkii Hududu, Ticari Merkezleri” gibi konular, 5. sınıfta “Kutuplar, Mevsimler, Soğuk, Sıcak ve Mutedil İklimlerde Yaşayan İnsanların Tarz-ı Maişeti” gibi konular yer almaktadır (Koyuncu, 2015; Kapluhan, 2012).

Musahabat-i Ahlakiye ve Malumat-ı Vatanıye

Hukukla ilgili konuları içinde barındıran derstir. Bu ders 5. sınıfa kadar her yıl okutulmuştur. Öğrenciye bu ders ile hak, ödev ve görevlerini öğreterek bilinçli ve

ahlaki kurallarının bilincinde olan bireyler yetiştirmek, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin nasıl bir süreçten geçerek hangi temeller üzerinde kurulduğunu, birey-birey, birey-toplum, toplum-kurum ilişkileri öğretilmeye çalışılmıştır (Koyuncu, 2015).

1926 Programında Sosyal Bilgiler

1924 programı geçiş programı olduğu için daha ayrıntılı bir programa geçilmesi gündeme gelmiş ve ilkokulun en kapsamlı programı olan 1926 programı hazırlanıp uygulamaya konulmuştur. Bu programda 1924'teki programa göre konular bir bütün hâlinde yazılmış ve işlenmiştir. Dersler çağın ihtiyaçlarına göre hazırlanmıştır (Gökdemir, 2013; Ercan, 2007).

1926 programının önsöz kısmında “İlk mektebin başlıca maksadı, genç nesli muhitine faal bir halde intibak ettirmek suretiyle iyi vatandaşlar yetiştirmektir.” şeklinde ilkokulun amacının ne olduğu belirtilmiştir (Keskin, 2002).

Programda Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi yer almaktadır. Programın genel yapısına bakıldığında, özellikle Tarih ve Yurttaşlık Bilgisi dersleri ile yeni kurulan devletin ideolojisini topluma benimsetmek ve devletin milli ülkü bütünlüğünü sağlamak amaçlanmıştır.

Tarih

Program incelendiğinde ilkokul 4 ve 5. sınıflarda haftada 2 saatlik zaman dilimi tarih dersine ayrıldığı görülmektedir.

Tarih dersi ile öğrencilere, Türk ulusunun milli ve şanlı geçmişi hakkında bilgiler verilerek, ulusal bilinci harekete geçirmek, sahip olduğu bu medeniyetin uzun bir mazisi mahsulü olduğunu anlatarak milli bilinç ekseninde hareket etmelerini sağlamak amaçlanmıştır (Keskin, 2002).

Coğrafya

Program incelendiğinde ilkokul 4 ve 5. sınıflarda haftada 2 saatlik zaman dilimi coğrafya dersine ayrıldığı görülmektedir.

Coğrafya dersi ile öğrencilere, ülkenin çeşitli yerlerinde yaşayan insanları tanıştırmak, geçim tarzlarını ve ihtiyaçlarını öğrenerek, aralarındaki ilişkiyi attırmak, sürekli görünen eşyaların ve olayların sebeplerini, olaylar arasındaki ilişkilerini bulup çıkarmaya yöneltmek ve bunları sorgulama yeteneklerini kuvvetlendirmek

amaçlanmıştır. Coğrafya dersinde gözleme, yer ve zamana önem verilmiştir (Keskin, 2002; Kapluhan, 2012).

Yurttaşlık Bilgisi

Program incelendiğinde ilkokul 4.sınıfta 2 saat ve 5.sınıfta ise 1 saatlik zaman dilimlerinin Yurttaşlık Bilgisi dersine ayrıldığı görülmektedir. Bu dersin adı önceki programda Musahabat-i Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye adı ile okullarda ders olarak okutulmaktaydı. Yurttaşlık Bilgisi dersi ile öğrenciye verilmek istenen, vatandaşlık bilinci öğretilerek, çevrelerinde yaşanan olayların bilincinde olup hak, hukuk ödevlerinin bilinciyle hareket etmelerini sağlamaktır. Yeni devletin ideolojisine uygun öğrenciler yetiştirmektir (Keskin, 2002).

1936 Programında Sosyal Bilgiler

1924 ve 1926 programlarına bakıldığında ilk mektepler müfredatı olarak geçmektedir. 1936 programı ve 1998'e kadarki programlar "ilkokul programı" olarak uygulanmıştır. Yeni Türkiye Cumhuriyeti devleti kurulmuş ve Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde önemli inkılaplar gerçekleşmiştir. Bu inkılaplar tamamlanma safhasına geçildiğinden 1926 programı yeni devletin ideolojisini tam olarak yansıtmadığı için yeni bir program hazırlama yoluna gidilmiştir. Dönemin yapısına uygun olacak şekilde 1936 programı hazırlanmıştır. Ulu Önder'in ilkeleri ilk kez bu programda yer almıştır (Ercan, 2007, 28; Keskin, 2002).

1936 programı, CHP'nin ideolojisi çerçevesinde şekillenerek siyasi içerik içermektedir. CHP'nin yeni kurulmuş Türkiye Cumhuriyeti devletinin temeli olduğu gerekçesine dayandırılmasıdır. Programın geneline bakıldığında, iktidar partisi olan CHP'nin genel programındaki ulusal eğitime bağlı bir program olduğu görülmektedir (Binbaşioğlu, 1999; Sakaoğlu, 2003).

Programda yer alan ve sosyal bilgiler dersinin temelini oluşturan dersler: Tarih-Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi'dir.

Tarih

Program incelendiğinde, 4 ve 5. sınıflarda haftada 2 saatlik zaman diliminin Tarih dersine ayrıldığı görülmektedir.

Tarih dersi ile öğrencilere, Türk inkılaplarının anlamını, tarihin önemini kavramalarını sağlama, Türk ırkının Orta Asya'da kültürü nasıl kurduğunu, Mustafa Kemal Atatürk'ün yaptığı inkılaplar ile hem Türk milletine hem de dünyadaki diğer

uluslara açtığı geniş ufukları belirtmek, kültür düzeyini yükseltmek, Türk Tarih şuurunu ve bilincini kazandırmayı hedeflenmiştir (Keskin, 2002; Ambarlı, 2010).

Coğrafya

Program genel olarak incelendiğinde, 4 ve 5. sınıflarda 2’şer saatlik zaman diliminin coğrafya dersine ayrıldığı görülmektedir.

Çocuklara memleketimizi ve yurttaşları tanıtmak ve sevdirmek, insanların birbirleriyle ve coğrafi muhitleriyle karşılıklı tesirlerini insan kümelerinin hayat şekillerini ve geçinme tarzlarını tetkik ettirerek Türk çocuklarının memleketin iktisadi kalkınmasında müessir unsur haline getirmek gibi hedefler içermektedir (Ambarlı, 2010).

Yurttaşlık Bilgisi

Programa genel olarak bakıldığında, 4. sınıfta 2 saat, 5. sınıfta ise 1 saatlik zaman dilimi yurttaşlık bilgisi dersine ayrıldığı görülmektedir.

Türk milletinin karakterini, Türk askerini ve ordusunu sevdirmek, Atatürk’ün kurmuş olduğu Cumhuriyet rejiminin mahiyetini, Türkiye’de devlet teşkilatını çocuklara onların seviyelerine göre anlatmak ve öğretmek, kanun ve devlet otoritelerine itaat duygusunu ve itiyadını vermek gibi hedefler içermektedir (Ambarlı, 2010).

1948 Programında Sosyal Bilgiler

1936 ilkokul programının eksikliklerini gidermek ve beş sınıflı köy okullarının ihtiyaçlarına göre bir program hazırlamak için çalışmalar başlatılmıştır. Bir taslak hazırlanmış ve bu taslak Talim ve Terbiye Kurum’u tarafından incelenmiş, taslaktan bazı çıkarmalar ve eklemeler yapılmıştır. Böylece Cumhuriyet tarihimizin en uzun ömürlü programı olacak 1948 programı kabul edilerek uygulamaya konulmuştur (Binbaşioğlu, 1999). Bu program 20 yıl boyunca uygulamada kalmıştır.

1948 programı, 1936 programı ile Köy Okulları programının birleştirilmiş halidir. Bakıldığında 1948 programı, 1936 programının amaçlarının geliştirilmiş hali olarak hazırlanıp uygulamaya konulmuştur. 1948 programın genel olarak incelendiğinde, öğrencinin faaliyetlerine, ilgi ve gereksinimlerine önem veren bir programdır. Toplu öğretime dayalı olarak geliştirilmiştir (Keskin, 2002).

Programda yer alan ve sosyal bilgiler dersinin temelini oluşturan dersler: Tarih-Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgi’dir.

Tarih

Program incelendiğinde, 4 ve 5. sınıflarda haftada 2 saatlik zaman diliminin tarih dersine ayrıldığı görülmektedir.

MEB (1948), Türk çocuklarına, Türk devriminin manası ve tarihi önemi üzerinde düşündürmek, bugünkü kültürün uzun bir geçmişin eseri olduğunu onlara kavratmak, çocuklara şerefli bir geçmişi olan büyük bir milletin evlatları olduklarını duyurmak, insanların çevresiyle yaşayışları arasındaki sıkı ilişkiyi belirtmek, çocukların bugünü daha iyi kavramaları için onlara geçmişi inceleterek tarih bilinci oluşturmaktır.

Tarih dersi ile öğrencilere, yapılan inkılapları benimsetmek, uzun bir geçmişe sahip olan Türk kültürel değerlerini öğretmek, şanlı bir geçmişe sahip olduklarını ve bu bilinçle hareket etmelerini sağlamaktır.

Coğrafya

Program incelendiğinde, 4 ve 5. sınıflarda haftada 2 saatlik zaman diliminin coğrafya dersine ayrıldığı görülmektedir

MEB (1948), çocuklara yurdumuzu ve yurttaşlarımızı tanıtmak ve sevdirmek, çocuklara dünya ve dünyanın güneş sistemindeki yeri, hareketleri ve bunun sonuçları hakkında bilgi kazandırmak, öğrencilere harita fikri vermek; onları haritadan anlar ve faydalanır hale getirmektir.

Coğrafya dersi ile öğrenciye, vatanını ve içerisinde yaşayan yurttaşlarını sevmelerini sağlamaktır.

Yurttaşlık Bilgisi

Program genel olarak bakıldığında, 4. sınıfta 2 saat, 5. sınıfta ise 1 saatlik zaman diliminin yurttaşlık bilgisi dersine ayrıldığı görülmektedir.

MEB (1948), topluluk hâlinde yaşamının bir zaruret olduğunu, ulus kavramını ve Türk ulusunun karakterini öğrencilere kavratmak, ulus ve yurt işlerine karşı öğrencilerde yakın ilgi uyandırmak, öğrencileri Cumhuriyetçi-ulusçu-halkçı-devletçi-laik birer yurttaş olarak yetiştirmek için ilk adımı atmak; cumhuriyet rejiminin niteliğini, Türkiye’de nasıl kurulduğunu, kanun kavramını öğrencilere benimsetmek, Türkiye’nin devlet teşkilatını seviyelerine göre çocuklara kavratmaktır.

Yurttaşlık Bilgisi dersi ile öğrencilere, ulus olma bilinci yerleştirmek, birlikte yaşamının önemini, Türk aile yapısını, vatanını, milletini sevmenin önemini kavratmaktır.

1962 Programında Sosyal Bilgiler

İlköğretim Genel Müdürlüğü 1948 programını inceletmiş ve ilkökuller programında yapılacak değişikliklerle ilgili bir rapor hazırlatmıştır. Hazırlanan taslak MEB tarafından illere gönderdiği bir genelge ile öğretmen ve eğitim kurumlarının 1948 programı hakkındaki görüşlerini istemiştir. İncelemeler ve görüşmeler sonucunda yeni bir programın hazırlanması kararı alınmıştır. 1962’de ön program taslağı hazırlanarak, 14 Nisan 1962 de son hâlini almıştır. 1962’de yayınlanan İlkokul Program Taslağı’nda Tarih-Coğrafya-Yurttaşlık Bilgisi dersleri ilk kez disiplinler arası bir yaklaşımla “Toplum ve Ülke İncelemeleri” adı altında birleştirilmiştir (Yalçın, 2016).

Programa bakıldığında, önceleri Sosyal Bilgileri oluşturan dersler “Toplum ve Ülke İncelemeleri” adı altında 4. sınıfta 6 saat ve 5. sınıfta 5 saatlik zaman dilimi ayrıldığı görülmektedir. Öğrencilere, ülkenin bölünmez bir bütünlük içinde olduğunu, birlik ve beraberlik şuuru ile hareket etmeleri gerektiğini anlatmaktadır (Ercan, 2007).

Bu program 1968 programına zemin hazırlamıştır.

1968 Programında Sosyal Bilgiler

1967-1968 öğretim yılında, bir komisyon oluşturulmuş ve 1962 İlkokul Programı Taslağı üzerinde çalışmalar yaparak “Geliştirilmiş İlkokul Programı Taslağı” hazırlanmıştır. Hazırlanan bu taslak Programı, toplanan İlkokul Programı Değerlendirme Seminerinde incelenmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda bazı değişiklikler yapılmış ve Talim Terbiye Kurulunun onayına sunulmuştur. 1 Temmuz 1968 tarihinde 171 sayılı karar ile 1968 Programı olarak kabul edilmiştir (Yalçın, 2016).

1968 programı, 6 yıllık bir hazırlık ve uygulama evresinden geçtikten sonra bir program olarak uygulamaya konulmuştur. En uzun ömürlü program olmuştur. Program incelendiğinde Binbaşıoğlu’nun (1999) da belirttiği gibi, önceki programda sosyal bilgiler dersini oluşturan ayrı ayrı disiplinler “Toplum ve Ülke İncelemeleri”

adı altında birleştirilmişti, ancak 1968 programında “ Sosyal Bilgiler” adı altında toplanıp tek ders haline getirilmiştir.

Programda 4 ve 5. sınıflarda 3’er saatlik bir zaman diliminin sosyal bilgiler dersine ayrıldığı görülmektedir.

Programın önceki programlardan farkı kendine özgü amaç ve ilkeleri olmasıdır. Programa genel olarak bakıldığında, hedeflenen amaçlar doğrultusunda davranışlar ortaya çıkarmak için yakın çevre, öğretimde toplumlaştırma gibi temellerin üzerinde daha fazla durulmuştur.

EK 7: Ortaokul Programları ve Sosyal Bilgiler

Ülkede yaşanan olaylar ve başa gelen iktidarların program görüşleri ister istemez eğitim politikalarına da yansımaktadır. Ortaokul programlarına bakıldığında bunu görmek mümkündür. Çünkü dönem dönem farklı görüşler doğrultusunda yapılan değişiklikler bunun göstergesidir.

Çalışmamız 2015 Sosyal Bilgiler ve 1955 ortaokul tarih ders kitaplarında tarih konularının karşılaştırılması olduğu için ortaokul programları hakkında kısa kısa bilgiler verilerek, 1931-32, 1938, 1949, 1962 ve 1970-71 programları ele alınacaktır.

1931-1932 Orta Mektepler Müfredat Programı

1931-1932 programı, 1924’teki İlkokul Programının tecrübeleri sonucunda hazırlanmıştır. Hazırlanan program da Tarih ve Yurt Bilgisi derslerinde düzenlemeler yapılmış ve bu düzenlemeler derslerin konu alanına da yansımıştır. Bu durum yenilikler yapılma yoluna gidildiğinin göstergesidir (Yücel, 1994).

Atatürk’ün tarihe olan ilgisini okul yıllarında başlamış ve özellikle 1929’dan sonra daha da ilgisi artmıştır. Bu ilginin artmasıyla birlikte Türk Tarihine yönelik çalışmalar artmış ve bunun sonucunda ortaya çıkan Türk tarih bilinci, programa etki etmiştir. Tarih dersleri programı, bütün sınıflar için tamamen değiştirilmiş ve her sınıf için ayrı ciltler şeklinde kitaplar hazırlanmıştır (Ercan, 2007).

Program incelendiğinde, 1. sınıfta Tarih dersine 2 saatlik zaman dilimi ayrılmış ve programda “Tarihten Evvelki Zamanlar ve Eski Zamanlar”; 2. sınıfta Tarih dersine 2 saatlik zaman dilimi ayrılmış ve programda “Orta Zamanlar”; 3. sınıfta ise Tarih dersine 3 saatlik zaman dilimi ayrılmış ve programda “Yeni ve Yakın Zamanlar Tarihi” olarak geçmektedir. 1. sınıf ve 2. sınıfta Coğrafya dersine hafta da 2 saat, 3. sınıfta ise haftada 1 saat ayrılmış ve ders konuları ise “Umumi

Coğrafya, Kıtalar ve Türkiye Coğrafyası, Beşeri, İktisadi, Fizik ve İdari coğrafya” şeklindedir. 1-2-3. sınıf Yurttaşlık Bilgisi dersine haftada 1 saat verilmektedir (Ercan, 2007).

1938 Tarihli Ortaokul Programı

1938 programını genel hatlarıyla incelendiğinde, bir önceki programla büyük ölçüde benzerlik gösterdiği görülmektedir. 1938 programı 11 yıl uygulamada kalmıştır (Gökdemir, 2013).

Sosyal bilgiler kapsamına giren derslerden, Tarih dersinin 1-2-3. sınıflarda haftada 2’şer saat, Coğrafya dersinin 1-2-3. sınıflarda haftada 2’şer saat, Yurt Bilgisi dersinin ise 1. sınıfta 1 saat, 2 ve 3. sınıflarda ise 2’şer saat verildiği görülmektedir (Yılmaz, 2006).

1970-1971 Ortaokul Programı

1970-71 program 1973 MEB tarafından basılmadan önce Talim Terbiye Kurulunun 16.10.1969 tarihli ve 555 sayılı karar ile kabul edilmiş, 1582 sayılı tebliğler dergisinde yayımlanmıştır (MEB,1969). Talim Terbiye Kurulunun 22.03.1973 tarihli ve 303 sayılı kararı ile 1970-71 öğretim yılında başlayarak pilot okullarda okutulmaya başlayan sosyal bilgiler programının, 1973-74 öğretim yılında tüm okullarda kademeli olarak uygulanmasına karar verilmiş ve 1740 sayılı Tebliğler dergisinde yayımlanmıştır (MEB, 1973).

Program incelendiğinde, sosyal bilgilerin kapsamına giren tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi dersleri sosyal bilgiler adı altında toplanmıştır.

Program incelendiğinde, içeriğini oluşturan maddeler “giriş bölümü, amaçlar, açıklamalar ve ders programının içeriği” şeklinde olduğu görülmektedir. Sosyal bilgiler dersi öğretim programında ortaokul 1. sınıf için 6 ünite, ortaokul 2. sınıf için 10 ünite, 3. sınıf için 11 ünite ayrıldığı görülmektedir (Keskin, 2002).

EK 8: İlköğretim Sosyal Bilgiler Programları

İlkokulların 8 yıla çıkartılma çalışmaları 1970’li yıllarda başlatılmıştı. 1973’te kabul edilen 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ile ilkokulların süresi 8 yıla çıkartılmış ve Temel Eğitim Okulu olarak adlandırılmıştı. 1980’li yıllarda ise Temel Eğitim Okulunun adı ilköğretim okuluna dönüştürülmüştü (Keskin, 2002; MEB, 1997).

1997’de yasalaşan 8 yıllık zorunlu eğitim uygulamasından sonra yayınlanan öğretim programları ise ilköğretim bütünlüğüne dayanmaktadır (keskin, 2002).

1998 İlköğretim Programı

1998 programı TTKBNIN 02.04.1998 tarihli ve 62 sayılı karar ile kabul edilmiştir. Nisan 1998 tarihli ve 2487 sayılı Tebliğler dergisinde yayımlanmıştır (MEB, 1998). 1998 programı, ilköğretim bütünlüğüne yönelik olarak hazırlanmış ilk Sosyal Bilgiler dersi öğretim programıdır. Çünkü 8 yıllık zorunlu ilköğretim uygulamasına geçildikten sonra hazırlatıldığı için ilköğretim 4-7. sınıfları kapsayan bir bütünlük göstermektedir (keskin, 2002; Ercan, 2007).

1998 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının içeriğine bakıldığında şu başlıklar bulunmaktadır:

1. Programın Uygulanması İlgili Açıklamalar,
2. Genel Amaçlar,
3. Sınıflara Göre Üniteler, ünitelere ait özel amaçlar ve bu amaçlar doğrultusunda hazırlanmış ders konuları,
4. Atatürkçülükle İlgili Konuların Yer Alacağı- İşleneceği Üniteler,
5. Sosyal Bilgiler Dersinde Kullanılacak Araç-Gereçler (MEB, 1998).

Programa bakıldığında, ilköğretim 4 ve 5. sınıflarda okutulan sosyal bilgiler ders kitapları 4 üniteden, 6. sınıfta okutulan sosyal bilgiler ders kitabı 6 üniteden ve 7. sınıfta okutulan sosyal bilgiler ders kitabı ise 7 üniteden oluşmaktadır (MEB,1998).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Ceylan TÜRK
Doğum Yeri ve Tarihi	Ergani / 05.11.1989
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Ardahan Üniversitesi Ardahan İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü 16.06.2014
Yüksek Lisans Öğrenimi	Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı 12.10.2017
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
İletişim	
E-posta Adresi	cylnturk@gmail.com
Yüksek Lisans Mezuniyet Tarihi	
12.10.2017	